

Milica Vojinović • Jasmina Stanković-Četković

Finansijsko poslovanje u turizmu i ugostiteljstvu

udžbenik za drugi razred srednje stručne škole

Obrazovni program: Hotelsko-turistički tehničar

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
PODGORICA, 2025.

mr Milica Vojinović
dr Jasmina Stanković-Četković

Finansijsko poslovanje u turizmu i ugostiteljstvu

udžbenik za drugi razred srednje stručne škole
Obrazovni program: Hotelsko-turistički tehničar

Izdavač	Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Podgorica
Za izdavača	mr Aleksandra Hajduković, direktorica
Glavni urednik	mr Radule Novović
Odgovorni urednik	Lazo Leković
Urednica izdanja	Maja Malbaški
Recenzenti	prof. dr Milan Lakićević prof. dr Gordana Nikčević mr Jelena Đikanović Branka Vukotić Slavica Vujović
Prelom	Blue dot
Fotografije	Shutterstock
Lektura	Dragan Batrićević
Korektura	Jasmina Radunović
Tehnička urednica	Dajana Vukčević

CIP – Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-303-2576-2
COBISS.CG-ID 36579844

Nacionalni savjet za obrazovanje, Rješenjem broj 08/2-119/25-12153/6
od 2. 12. 2025. godine odobrio je ovaj udžbenik za upotrebu u srednjim stručnim školama.

Copyright © Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Podgorica, 2025.

Predgovor

Dragi učenice, draga učenice,

Udžbenik Finansijsko poslovanje u turizmu i ugostiteljstvu pruža ti priliku da se upoznaš s osnovnim pojmovima, principima i konceptima iz oblasti finansija i finansijskog poslovanja, da detaljno istražiš novčane tokove i povežeš ih sa robnim tokovima (koje izučavaš u okviru drugih ekonomskih nauka), te na taj način bolje razumiješ poslovanja hotelsko-turističkih privrednih društava. Razumijevanje ključnih finansijskih pojmova i kategorija, što ovaj udžbenik nudi, doprinosi tvom stručnom razvoju, a istovremeno podstiče tvoju kreativnost i preduzetnički duh.

Udžbenik je usklađen sa istoimenim modulom u okviru obrazovnog programa Hotelsko-turistički tehničar i obuhvata pet poglavlja. Poglavlja i ishodi učenja jasno su razgraničeni, i sastoje se od tematski zaokruženih lekcija. Unutar lekcija pronaći ćeš odgovore na gotovo sve ciljeve i specifične zahtjeve obrazovnog programa.

Lekcije su grupisane u veće tematske cjeline (poglavlja), što ti olakšava snalaženje, pamćenje i povezivanje različitih finansijskih pojava i fenomena na primjeru hotelsko-turističkih privrednih društava. Svaka lekcija, koja se može obrađivati tokom više časova, sadrži određene djelove koji omogućavaju detaljno sagledavanje obrađenih tema, i to:

- važni pojmovi na koje treba da obratiš posebnu pažnju u osnovnom tekstu i da ih razumiješ;
- osnovni tekst, čiji je sadržaj obavezan da bi se izučio modul i postigli ciljevi obrazovnog programa;
- primjeri, koji prikazuju određene situacije iz osnovnog teksta, uz objašnjenje načina izražavanja i tumačenja pojedinih finansijskih pokazatelja;
- dodaci u okviru osnovnog teksta, koji nijesu obavezni ali ti omogućavaju da proširiš i produbiš svoje znanje iz finansijskog poslovanja hotelsko-turističkih privrednih društava;

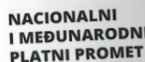
- zanimljivosti u okviru osnovnog teksta, koje takođe nijesu obavezne, ali će sigurno podstaći tvoje interesovanje i motivisati te;
- fotografije, koje prvenstveno imaju estetsku funkciju, ali će ti takođe pomoći da lakše pamtiš i povezuješ sadržaje;
- tabele i šeme, koje će ti pomoći da lakše kategorizuješ i sistematizuješ ključne pojmove i podjele;
- margine na kojima su pojašnjeni stručni pojmovi, što će ti omogućiti lakše tumačenje teksta i pojmova s kojima se možda prvi put susrijećeš;
- pitanja i zadaci, pri čemu pitanja nijesu definirana na klasičan način, već u više nivoa (najviši nivoi razumijevanja su peto, a posebno šesto pitanje). Zadaci te navode na timski ili samostalan rad po usvajanju sadržaja lekcije, i omogućavaju ti da provjeriš u kojoj mjeri razumiješ obrađeni problem i da li ga možeš povezati s ranije usvojenim pojmovima iz istog ili povezanih modula. Istovremeno, zadaci te podstiču na samostalno istraživanje i omogućavaju ti da sagledaš u kojoj je mjeri tema povezana i primjenljiva u praksi hotelsko-turističkih privrednih društava;
- sažetak lekcije omogućava brzo ponavljanje i podsjećanje na najvažnije aspekte lekcije;
- na kraju svake tematske jedinice ili poglavlja nalazi se sažetak poglavlja, nakon kojeg slijede preporuke, a onda i zadaci za rad u grupi. Ti zadaci podstiču timsku saradnju, zajedništvo, kulturu diskusije i aktivnog slušanja, te razvijaju kritičko mišljenje kod učenika/učenica.

Na kraju udžbenika dat je obiman rječnik stručnih pojmova i spisak korišćene literature.

Nadamo se da ćeš s lakoćom i interesovanjem pristupiti izučavanju najvažnijih aspekata finansijskog poslovanja i da će ti udžbenik u tome biti važan saveznik.

Autorke

UVODNA STRANA POGLAVLJA

Izvor: <https://www.gov.me/clanak/crna-gora-primljena-u-porodicu-sepa>

UOVOM POGLAVLIJU SAZNAČEŠ

- što se podrazumijeva po pojmom platnog prometa, koje su vrste platnog prometa i koji ga subjekti obavljaju
- kojim je zakonima regulisan platni promet
- koji su osnovni instrumenti nacionalnog platnog prometa
- koji su osnovni instrumenti međunarodnog platnog prometa.

Važni pojmovi: platni promet, unutrašnji platni promet, platni promet s inostranstvom, sistematizacija plaćanja, načini međunarodnog plaćanja, obračunska plaćanja

Kreditni transferi – prenos kredita kojim se sredstva prebacuju s računa na račun

[illegible]

izvor: www.cbce.me

Platni promet se može posmatrati i analizirati s više aspekata. Prema tome da li se obavlja u granicama jedne zemlje ili obuhvata dvije i više zemalja, platni promet može biti unutrašnji i međunarodni. **Unutrašnji platni promet** obuhvata

Globalna finansijska kriza – poznata kao dužnička kriza, ozbiljnog međunarodnog karaktera (počela 2008. godine u SAD).

Inputi – svi resursi koji se koriste u proizvodnji robe i usluga

Rizik likvidnosti je rizik od mogućnosti umanjenja finansijskog rezultata i kapitala poslovnog subjekta usljed njegove nesposobnosti da izmiri svoje obaveze i rokovima dospijeća. Zbog je važnog efekta upravljanja likvidnošću – planiranja priliva i odliva novčanih sredstava, pratiti likvidnosti i donositi i preduzimati mjere za sprečavanje i otklanjanje uzroka nelikvidnosti.

Tržišni rizik je rizik od mogućnosti umanjenja finansijskog rezultata i kapitala poslovnih subjekata usljed promjena u kamatnim stopama, cijenama, deviznim kursovima, indeksima ili drugim tržišnim faktorima koji utiču na vrijednost finansijskih instrumenata na tržištu.

[illegible]

Operativni rizik je rizik poslovnog subjekta koji može da ugrozi njegov finansijski rezultat i smanji kapital usljed neodgovarajućih propisa i sistema u samom poslovnom subjektu, kao što su: loša kontrola, nekompetentan menadžment, neodgovarajuća organizaciona struktura i kultura.

[illegible]

učesnika po bruto principu i (b) DNS sistema (Deferred Net Settlement) u kome se izvršavaju međubankarske platne transakcije po neto principu u odloženom vremenu.

RTGS (Real Time Gross Settlement) jeste sistem za plaćanje u kojem transakcije rješava u realnom vremenu, bez čekanja. To znači da se svaka transakcija obračunava. Na primjer, ako osoba iz jedne banke isplati novac osobi iz druge banke putem RTGS-a, taj iznos se odmah prebacuje u svoj jednog računa drugu, bez čekanja na druge transakcije – svaka se stiže sa velike i hitne transfere novca, kao što su isplate između banaka, vlada ili privrednih subjekata, gdje su brzina i sigurnost ključne.

DNS (Deferred Net Settlement) jeste sistem za plaćanje u kojem se transakcije ne rješavaju odmah, već se grupiraju i obrađuju naknadno temelju valnih (npr. na kraju dana). Na primjer, ako banka A tokom dana poveća svoj kredit banci B, a obratno, te transakcije neće se odmah izvršiti, traživajući između ostalog i kamatu. Tek tada će se izvršiti plaćanje. Ovakav sistem omogućava smanjenje broja transakcija koje treba obraditi u realnom vremenu, što smanjuje troškove i opterećenje sistema.

Platni sistem, čiji je vlasnik i operater Centralna banka Crne Gore, predstavlja okosnicu platnog sistema u Crnoj Gori sa kojom su povezane sve druge platne infrastrukture. Plaćanja preko platnog sistema izvršavaju se na transakcionim računima, koje otvara i vodi Centralna banka

U platnom sistemu dozvoljeno je samo direktno učešće, pri čemu agent u platnom prometu nije učesnik u platnom sistemu. Učesnik moraju biti uskladeni s regulatornim okvirom. Njime se uređuje rad platnog sistema, a odnosi se na kadrovske, organizacione i tehničke kriterijume koje definiše Centralna banka. Učešće u platnom sistemu zasniva se na ugovornoj osnovi.

Kompenzacija je vrsta obračunskog plaćanja kod koje dolazi do prestanka zadanih obveza u slučajevima kad su učesnici u plaćanju iz jedne strane i iz druge strane u isto vrijeme i dužnici i povjerioci. Kroz kompenzaciju se međusobno isplaćuju obveze gase bez uplata, tj. efektivnog plaćanja. Ukoliko obaveze imaju isti, manji ili veći iznos, kompenzacija se vrši u potpunosti, a razlika se izmiruje efektivnim plaćanjem. Do kompenzacije može doći kada se stečnu zakonom propisani uslovi (zakonska

Konvertovanje – pretvaranje jedne valute u drugu

Međunarodni kliring – proces kojim se vrši obračun i poravnanje transakcija između finansijskih institucija različitih zemalja

O elektronskom novcu bilo je više riječi u prvom poglavlju ovog udžbenika.

OBJAŠNENJA MANJE POZNATIH POJMOVA

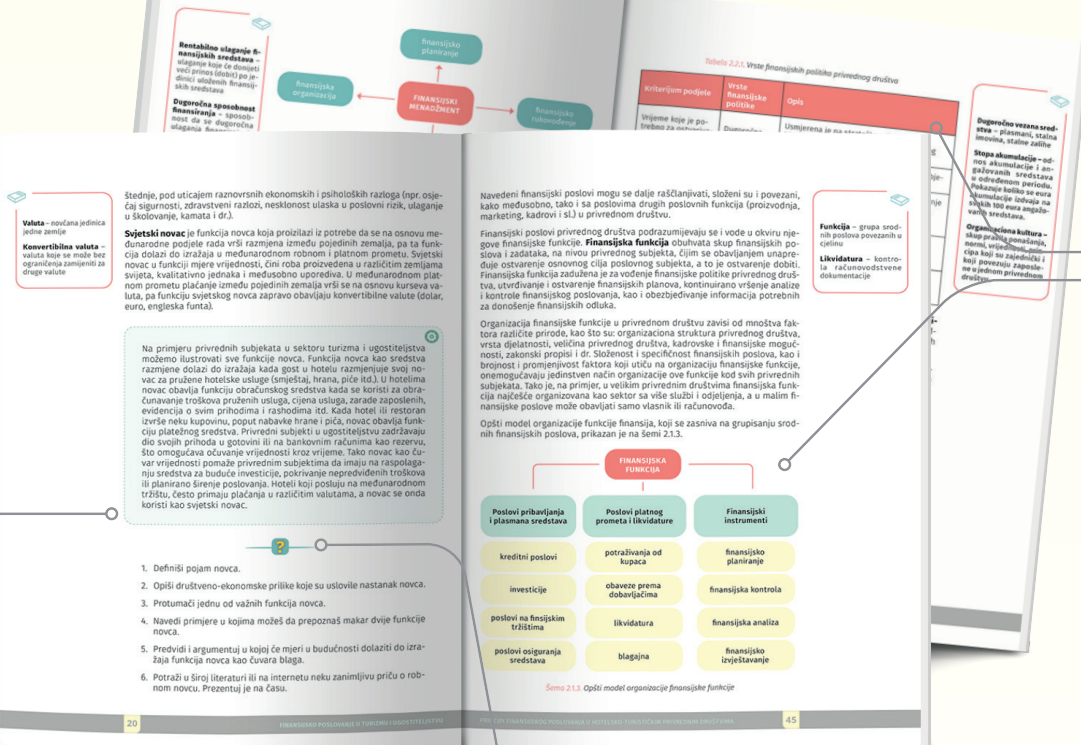
DODATNE INFORMACIJE O TEMI

MANJE POZNATE
ZANIMLJIVOSTI
U VEZI SA
TEMOM

PODSJETNIK
O RANIJE UČENIM
POJMOVIMA

IL I NAPOMENA O
POJMOVIMA O KO-
JIMA ĆE BITI VIŠE
RIJEČI KASNIJE

TABELE I ŠEME — GRAFIČKI PREGLED PRETHODNOG DIJELA TEKSTA

PITANJA I ZADACI ZA PROVJERU NAUČENOG

PRIMJER

Sažetak poglavlja

Poslovne finansije obuhvataju skup aktivnosti privrednog društva koje se tiču pribavljanja, raspodjele i upotrebe finansijskih sredstava radi obezbjeđenja finansijske ravnoteže i dugoročne finansijske stabilnosti. Za finansijske poslove zadužena je finansijska funkcija privrednog društva. Finansijska situacija privrednog društva, za koju je zadužena njegova finansijska funkcija, može biti slaba, jaka i uravnotežena, kao i dugoročno ili kratkoročno stabilna ili dugoročno ili kratkoročno nestabilna.

Nosilac aktivnosti upravljanja finansijsima privrednog društva radi ostvarenja i povećanja dobiti jeste finansijski menadžment. Taj menadžment treba da obezbijedi stalne izvore finansiranja, odnosno njihovo pribavljanje i optimalnu alokaciju unutar poslovnog subjekta. U nadležnosti finansijskog menadžmenta jeste vođenje finansijske politike i obezbjeđenje zadovoljavajućeg nivoa likvidnosti privrednog društva, uz supostavljanje velikom broju poslovnih rizika.

Finansijska politika je skup mjera, načela, instrumenata i odluka kojima se nastoje ostvariti definisani ciljevi i zadaci finansijskog poslovanja. Osnovni cilj finansijske politike jeste održavanje sredstava i kreditnog boniteta. Načelno finansijski rizici su: kreditni rizik, rizik kamatne stope, devizni rizik, rizik likvidnosti, tržišni rizik i operativni rizik.

Finansijski menadžment je i nosilac finansijskog upravljanja, koje predstavlja skup povezanih procesa, i to: finansijskog planiranja, finansijske analize i finansijske kontrole. Kao rezultat procesa planiranja javlja se čitav sistem planova. Finansijski plan privrednog društva je glavni upravljački izveštaj, instrument planiranja, kontrola, motivisanja zaposlenih i koordinacije aktivnosti svih poslovnih funkcija. Osnovni zadatak finansijskog plana jeste da odredi optimalni sistem finansijske ravnoteže, tj. ravnotežu priliva i odliva finansijskih sredstava, isplata i uplata (plaćanja i naplate).

Finansijska analiza je neophodan uslov za donošenje ispravnih finansijskih odluka. Finansijska kontrola zadužena je za ocjenu ostvarenja finansijskih planova, ispitivanje uzroka eventualnog neostvarenja planova, kao i predlaganje mjera za bolje

Zadatak 2 za rad u grupama.

Cilj zadatka: Analiza i ocjena finansijskog plana izabranog hotelsko-turističkog privrednog društva.

Uz pomoć nastavnika/nastavnice formiraju se grupe od šest učenika. Izabere se hotelsko-turističko privredno društvo u okruženju koje odobrava posjetu učeničkom/ica i pristaje na pružanje određenih informacija radi izvršenja učeničkih zadataka.

Način rada: Obezbijediti da hotelsko-turističko privredno društvo ima dostupan finansijski plan za analizu. Neka se tim učenika/ica pripremi za razgovor o finansijskom planu za tekuću godinu, sa menadžmentom odgovornim za finansijsko upravljanje u društvu. Tokom posjete, grupa učenika/ica u pomoć mekso nadlaga privrednog društva analizira sve tri komponente finansijskog plana: plan nadlaga privrednog društva, planse bilance i plan investicija. Analiza plana novčanih tokova novčanih tokova, planse bilance i plan investicija. Analiza plana novčanih tokova novčanih tokova, planse bilance i plan investicija. Analiza plana novčanih tokova novčanih tokova, planse bilance i plan investicija.

Prezentacija: Nakon obavljene posjete, a na osnovu sprovedenog istraživanja i urađene analize, grupa priprema prezentaciju da bi predstavila ključna zapažanja i ocjene. Rok za analizu i izradu prezentacije jeste pet do sedam dana nakon obavljene posjete. Usmena ili Powerpoint prezentacija, u trajanju od 20 minuta, baze na posebnom času predstavljenima ostalim učenicima/ica. Neka po baze na posebnom času predstavljenima ostalim učenicima/ica. Neka po baze na posebnom času predstavljenima ostalim učenicima/ica.

upravljanje finansijskim tokovima u konkretnom hotelsko-turističkom privrednom društvu.

SAŽETAK POGLAVLJA — PREGLED BITNIH IDEJA POGLAVLJA

ZADACI ZA RAD U GRUPAMA — PRIMJENA NAUČENOG, RAZVIJANJE KOMUNIKACIJSKIH VJEŠTINA (TIMSKI RAD) I VJEŠTINA PREZENTOVANJA

SADRŽAJ

Uputstvo za korišćenje udžbenika	6
1. FINANSIJE I NOVAC U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU	9
1.1. Pojam, razvoj i podjela finansija	10
1.2. Pojam novca i njegove funkcije	16
1.3. Vrste novca	21
1.4. Promjene vrijednosti novca	27
1.5. Finansijski sistem i njegovi elementi	32
Sažetak poglavlja	38
2. PRINCIPI FINANSIJSKOG POSLOVANJA U HOTELSKO-TURISTIČKIM PRIVREDNIM DRUŠTVIMA	42
2.1. Finansijski poslovi i finansijska funkcija	43
2.2. Finansijski menadžment	51
2.3. Finansijsko upravljanje – finansijsko planiranje, analiza, kontrola i informisanje	58
2.4. Izvori finansiranja hotelsko-turističkih privrednih društava	63
Sažetak poglavlja	68
3. NACIONALNI I MEĐUNARODNI PLATNI PROMET	72
3.1. Pojam i vrste platnog prometa	73
3.2. Instrumenti nacionalnog platnog prometa	82
3.3. Platne kartice	87
3.4. Instrumenti međunarodnog platnog prometa	94
Sažetak poglavlja	102
4. FINANSIJSKA I DEVIZNA KONTROLA	106
4.1. Pojam i vrste finansijske kontrole	107
4.2. Interna kontrola	111
4.3. Eksterna kontrola	115
4.4. Pojam i instrumenti devizne kontrole	119
Sažetak poglavlja	123
5. FINANSIJSKA ANALIZA POSLOVANJA U HOTELSKO-TURISTIČKIM PRIVREDNIM DRUŠTVIMA	126
5.1. Pojam i pokazatelji finansijske analize	127
5.2. Pokazatelji likvidnosti	131
5.3. Pokazatelji profitabilnosti	136
5.4. Pokazatelji operativnosti	139
Sažetak poglavlja	144
Rječnik stručnih pojmova	147
Literatura	167

FINANSIJE I NOVAC U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU

O značaju novca može se zaključiti iz brojnih narodnih izreka. Izučavanjem sadržaja ovog poglavlja uvjериćeš se u kojoj su mjeri ove izreke tačne.

Evo nekih od njih:

- *S puno novca u džepu, svugdje si kod kuće.* (holandska izreka)
- *Novac ponekad uklanja nevolje, ali ih i stvara.* (kineska izreka)
- *Novac jednima oduzima, drugima daje pamet.* (bugarska izreka)
- *Kad novac pokuca, svi viču naprijed.* (njemačka izreka)
- *Novac je roba koju najskuplje plaćamo.* (ruska izreka)
- *Novčani jezik je razumljiv u svim zemljama.* (ruska izreka)
- *Tuđi novac ima oštre zube.* (njemačka izreka)

U OVOM POGLAVLJU SAZNAĆEŠ:

• šta se podrazumijeva pod pojmom finansija• koje oblasti čine finansije kao nauku• šta je novac i kada je nastao• koje funkcije ima novac u društvenoj	reprodukciji• koje su vrste novca• šta je inflacija, a šta deflacija• koliko je složen finansijski sistem• koji elementi čine finansijski sistem.

1.1. Pojam, razvoj i podjela finansija

Važni pojmovi: finansije, finansijski tokovi, finansijski odnosi, nauka o finansijama, javne finansije, monetarne finansije, bankarstvo, poslovne finansije, osiguranje, međunarodne finansije

Riječ **finansije** potiče iz srednjeg vijeka, a nastala je od francuske imenice *finances* koja znači finansijska sredstva. Prve studije o finansijskim pojavama mogu se naći još kod filozofa Aristotela i Ksenofana, koji su se još u antičko doba bavili pitanjima državnih prihoda i njihove upotrebe.

U Francuskoj se u 14. i 15. vijeku upotrebljavala riječ *les finances*, sa značenjem: prikupljanje i trošenje novčanih sredstava. Dakle, pojam finansija ima dugu istoriju vezanu za novac i novčana plaćanja. Jedan od najvažnijih faktora koji je doveo do pojave finansija jeste nastanak države. Poznato je da su za finansiranje države potrebna značajna finansijska sredstva, kako u vrijeme prvih robovlasničkih država (Asirija, Vavilon, Egipat, Grčka, Rim) tako i danas. Robovlasničke države finansirale su se iz prihoda od dažbina pokorenih naroda i svojih građana. Na primjer, u Atini su se najveći prihodi ostvarivali od naplate dažbina za zaštićene grad-države. Takođe, značajni državni prihodi ostvarivali su se davanjem u zakup rudnika srebra, pri čemu je državi pripadao dogovoreni procenat od njegove eksploatacije. Značajni prihodi države bili su i ratni plijen i prodaja robova. U Sparti je zemljoradnja obezbjeđivala glavne prihode državi.

Još u ranom srednjem vijeku istaknuti mislilac Ibn Haldun (Khalidun) napisao je da moć države počiva na dva stuba: dobroj vojsci i dobrim finansijama. On ističe: „Popusti li jedan od njih, snaga države mora nazadovati.“ Ove riječi jasno ističu značaj finansija za državu i njenu stabilnost.

Irski naučnik Čarls Bastejbl (Charles Bastable) prvi je, 1903. godine, upotrijebio pojam „javne finansije“ koji je podrazumijevao aktivnosti prikupljanja prihoda države i njihovo trošenje za zadovoljenje javnih potreba.

Finansije su danas utkane u sve oblasti privrede i ljudskog života. Svi privredni subjekti (pojedinci, privredna društva, država) razmjenjuju svoje proizvode ili radnu snagu za novac. S druge strane, privredni subjekti za novac kupuju neophodna dobra, usluge i radnu snagu. Novac je neophodan za početak i nesmetan tok procesa reprodukcije kod svih privrednih subjekata.

Pojam **finansija** odnosi se na prikupljanje, čuvanje, raspodjelu i upotrebu (trošenje) novčanih sredstava fizičkih i pravnih lica. Finansije obuhvataju **finansijske (novčane) tokove** i **finansijske (novčane) odnose**.

Finansijski, tj. novčani tokovi odnose se na kretanje novca, prije svega od subjekata koji ga imaju više nego što im je trenutno potrebno (štediše) ka onima koji ga imaju manje nego što im je trenutno potrebno (investitori).

Tokovi novca između ovih subjekata mogu biti direktni (bez posrednika) i indirektni (preko posrednika, obično banaka). Pri obavljanju finansijskih aktivnosti, ekonomski subjekti uspostavljaju interne i eksterne finansijske (novčane) odnose. Interni finansijski odnosi uspostavljaju se u okviru određenog ekonomskog subjekta, npr. kada finansijski sektor obezbjeđuje novac za finansiranje nabavke materijala. Eksterni finansijski odnosi uspostavljaju se između jednog ekonomskog subjekta i njegovog okruženja, npr. između privrednog društva i banke pri sklapanju ugovora o kreditu, ili između dva privredna društva pri zaključenju kupoprodajnih ugovora ili investiranju i dr.

U literaturi se može naići na više podjela finansija s obzirom na to da se radi o širokoj i složenoj oblasti. U širem smislu, finansije se bave pitanjima novca, kredita i bankarstva. To znači da obuhvataju novčane tokove nacionalne privrede i novčane poslove koje obavljaju fizička lica, monetarne institucije (banke, berze, osiguravajuće kompanije), privredna društva i dr. U užem smislu, finansije se bave pitanjima javnih prihoda i rashoda, budžetom i javnim kreditima. Dakle, obuhvataju samo jedan dio finansija koji se bavi prikupljanjem i trošenjem novčanih sredstava od strane države (javne finansije).

Slika 1.1.1. Finansije omogućavaju normalno odvijanje društvene reprodukcije na svim nivoima.

Fizičko lice – pojedinac koji može biti nosilac prava i obaveza

Pravno lice – organizacije (države, privredna društva, ustanove) koje su nosioci prava i obaveza

Ekonomski subjekti – pravna i fizička lica koja učestvuju u ekonomskim aktivnostima (privredna društva, pojedinci, država)

Direktno povezivanje ekonomskih subjekata – povezivanje bez finansijskih posrednika, npr. banaka

Indirektno povezivanje ekonomskih subjekata – povezivanje preko finansijskih posrednika, npr. banaka, finansijskih berzi

Slika 1.1.2. Finansije privrednog društva spadaju u mikrofinansije.

Makrofinansije se bave aspektima novčanih tokova i odnosa na nivou jedne države, regiona ili svijeta. **Mikrofinansije** se bave finansijskim pitanjima na nivou pojedinačnih privrednih subjekata.

Prema oblastima na koje se odnose, finansije se dijele na: monetarne finansije, javne finansije, finansijsko tržište i hartije od vrijednosti, međunarodne finansije i bankarstvo.

Kreditni odnos – odnos između dva lica u kome jedno lice (povjericilac) dobrovoljno i sporazumno ustupa drugom (dužnik) određenu sumu novca pod uslovom da mu je ovaj poslije određenog roka vrati uz kamatu. Predmet kreditnih odnosa može biti i roba, a ne samo novac.

Monetarna politika – politika koju monetarna vlast koristi za upravljanje količinom novca u ekonomiji, kamatnim stopama i drugim finansijskim uslovima kako bi postigla određene ekonomske ciljeve

Devizna politika – skup odluka i mjera kojima se utvrđuju ciljevi i regulišu pravni i ekonomski sistem u okviru kojih se posluje sa devizama. Sprovođenje ove politike prepušteno je centralnoj banci

Finansijska politika – skup mjera, načela, instrumenata kojima se određuju finansijski tokovi i odnosi na nivou države ili poslovnog subjekta

Finansijsko osiguranje – zaštita od finansijskih gubitaka kroz različite oblike osiguranja

U teorijskom smislu, prvi su se finansirama i njihovim značajem za blagostanje zemlje bavili **merkantilisti**. Kako su tvrdili, bogatstvo se stvara samo u prometu, te se bogatstva jedne zemlje ogledaju u količini novca, tj. plemenitih metala (zlato, srebro). Merkantilisti su zagovarali uvođenje i povećanje carina, jer su ih smatrali najznačajnijim sredstvom finansijske politike države u nastojanju da poveća količinu novca. Nasuprot njima, **fiziokrati** su zastupali stav da je jedina produktivna djelatnost zemljoradnja. Zagovarali su poreze na zemljoradnju kao najznačajnije oruđe prikupljanja novčanih sredstava za državu.

S druge strane, Adam Smit (Adam Smith) i Dejvid Rikardo (David Ricardo), kao predstavnici građanske klasične ekonomije, smatrali su nedopustivim da se država miješa u privredni život. Smatrali su da je državno trošenje neracionalno i da usporava napredak društva, zbog čega država treba što manje da zahvata iz privatnih dohodaka.

Finansije nijesu samo praksa, već i jedna od najstarijih ekonomskih nauka, koja ima veliki praktični značaj. Izdvojila se od političke ekonomije, kao posebna disciplina, početkom 19. vijeka. **Finansije kao nauka** proučavaju pojave, odnose i institucije koje su vezane za prikupljanje, čuvanje, raspodjelu, trošenje i upravljanje novčanim sredstvima. One proučavaju efikasne oblike korišćenja i ulaganja novčanih resursa za potrebe države, privrednih subjekata, pojedinaca i drugih organizacija. Konkretnije, **predmeti izučavanja nauke o finansijama** su:

- kreditni odnosi
- politika prikupljanja i ulaganja novčanih sredstava
- emisija novca
- monetarna politika
- devizna politika
- finansijska politika
- planiranje novčanih tokova
- bankarski poslovi i
- finansijsko osiguranje.

Cilj nauke o finansijama jeste da obezbijedi razumijevanje principa i tehnika za efikasno upravljanje novcem, kapitalom i finansijskim resursima, kako na nivou pojedinca i privrednih subjekata tako i na nivou cjelokupne privrede. Na taj način obezbijedilo bi se da društvena reprodukcija bude „pokrivena“ dovoljnom količinom novčanih sredstava, s obzirom na to da su robni tokovi praćeni novčanim tokovima. Pri tome snabdijevanje reprodukcije novcem treba da bude uz što manji rizik i troškove.

Nauka o finansijama je široka i stalno se razvija. U okviru opšte nauke o finansijama postoji više posebnih disciplina, i to: javne finansije, monetarne finansije, bankarstvo, poslovne finansije, osiguranje i međunarodne finansije (tabela 1.1.1). Svaka od ovih disciplina ima specifičan predmet istraživanja.

Nauka o finansijama treba da doprinese efikasnijem ostvarenju važnih finansijskih funkcija u društvenoj reprodukciji, i to:

- alokativnoj (jer finansije utiču na razmještaj faktora proizvodnje)
- redistributivnoj (jer finansije utiču na preraspodjelu BDP-a)
- stabilizacionoj (jer mjere i instrumenti finansijske politike utiču na stabilizaciju cijena, zaposlenost, platni bilans)
- razvojnoj (jer finansije, kroz usmjeravanje novčanih tokova, utiču na regionalni, lokalni i, uopšte, privredni razvoj).

Značajno ime u oblasti finansija jeste Džon Majnard Kejns (John Maynard Keynes), koji je veliku pažnju posvetio navedenim funkcijama finansija. Nakon 'Velike ekonomske krize' finansijama se pristupa s makro i mikro aspekta. Dodatno, američki autori počeli su da primjenjuju matematičke metode u nauci o finansijama.

Javne finansije – mehanizam upravljanja javnim prihodima i rashodima radi obezbjeđenja efikasnog korišćenja resursa, socijalne pravednosti i makroekonomske stabilnosti

Bruto domaći proizvod (BDP) – ključni ekonomski indikator koji mjeri ukupnu vrijednost dobara i usluga proizvedenih unutar jedne zemlje, obično u periodu od godine dana

Tabela 1.1.1. Posebne discipline nauke o finansijama

Disciplina	Predmet izučavanja	Opis
Javne finansije	– prikupljanje, raspodjela i upotreba javnih prihoda potrebnih za funkcionisanje države i podmirenje javnih potreba – javni dug – budžet – fiskalna politika	Javne finansije, kao posebna disciplina nauke o finansijama, izučavaju finansijsku djelatnost države. U centru izučavanja je vođenje i analiza poreske politike i politike javne (državne) potrošnje, uticaj poreza i javne potrošnje na građane, privredu, alokaciju resursa i raspodjelu BDP-a. Ova naučna disciplina bavi se i proučavanjem budžeta i drugih institucija za finansiranje javnih rashoda, kao i specifičnim finansijskim odnosima između raznih nivoa vlasti, u pogledu raspodjele rashoda i prihoda.

Monetarni sistem – skup mjera, načela, instrumenata, institucija, pomoću kojih se stvara i povlači novac i regulišu novčani tokovi u društvenoj reprodukciji

Fiskalna politika – skup mjera, načela, instrumenata pomoću kojih se određuju načini prikupljanja novca u državni budžet i njegovog trošenja

Rizik – neizvjesnost u vezi s ishodima određenih događaja, odnosno vjerovatnoća da će se ostvariti događaj koji će rezultirati odstupanjem od očekivanih rezultata, što može dovesti do gubitka (negativan ishod) ili dobitka (pozitivan ishod)

Osiguranje – prenos rizika s osiguranika na osiguravajuće društvo, pri čemu osiguranik plaća premiju u zamjenu za pokriće potencijalnih gubitaka koji mogu nastati usljed određenih događaja (npr. nesreća, šteta, bolest)

Berza – organizovano tržište na kojem se trguje finansijskim instrumentima kao što su akcije, obveznice, devize i dr.

Porez – oblik obaveznog plaćanja javne dažbine koju pravna i fizička lica izmiruju državi kako bi se finansirali javni rashodi

Javni dug – sveukupne državne obaveze prema njenim povjeriocima koje se temelje na ugovorima; i otplata javnog duga je obaveza čije je podmirenje predviđeno u državnom budžetu.

Disciplina	Predmet izučavanja	Opis
Monetarne finansije	– regulisanje obima i strukture novčane mase – monetarni sistem – monetarna politika	Monetarne finansije izučavaju monetarni sistem i monetarnu politiku kojima se regulišu obim, dinamika i struktura novčane mase. Cilj je da ciklus reprodukcije bude snabdjeven potrebnom količinom novčanih sredstava kako bi se mogao nesmetano odvijati. Monetarne finansije obuhvataju novčane poslove koje obavljaju fizička lica, monetarne institucije (banke, berze, osiguravajuće kompanije) i privredna društva.
Poslovne finansije	– novčani tokovi i novčani odnosi na nivou privrednog subjekta – upravljanje novcem – pribavljanje, raspoređivanje i upotreba novčanih sredstava	Poslovne (korporativne) finansije izražavaju finansijske tokove i odnose na nivou jednog privrednog subjekta. Bave se finansijskim odlukama koje utiču na strukturu finansijskog kapitala. One treba da daju odgovore na pitanja o tome koliko treba da budu finansijska ulaganja u pojedine oblike stalne i obrtne imovine, te iz kojih bi se izvora ta imovina mogla obezbijediti. Glavna područja poslovnih finansija su investiranje, finansiranje i odluke o upravljanju imovinom.
Bankarstvo	– prikupljanje slobodnih novčanih sredstava i njihovo plasiranje – emisija novca – odobravanje kredita – obavljanje platnog prometa	Bankarstvo izučava ciljeve i zadatke bankarskog sistema, organizaciju i načela bankarskog poslovanja, fenomene koncentracije i mobilizacije novčanih sredstava, plasiranje novčanih sredstava, bankarske poslove.
Osiguranje	– sprečavanje i minimiziranje rizika – smanjenje finansijskih gubitaka	Osiguranje je naučna disciplina koja proučava upravljanje rizikom radi smanjenja finansijskih gubitaka. Kroz sistem osiguranja rizik se sa osiguranika (pravna i fizička lica) prenosi na osiguravajuće društvo, uz plaćanje premije osiguranja. Po zakonu vjerovatnoće, samo će se mali broj nepovoljnih događaja desiti u jednoj godini, što može biti lako pokriveno od strane velikog broja osiguranika.

Disciplina	Predmet izučavanja	Opis
Međunarodne finansije	– međunarodna plaćanja i drugi međunarodni finansijski tokovi i odnosi	Međunarodna plaćanja, koja su u centru pažnje međunarodnih finansija, mogu biti izvršena kroz širok spektar instrumenata međunarodnih plaćanja (bankarska doznaka, mjenica, ček, akreditiv, garancija i dr.). Međunarodni odnosi mogu da se zasnivaju na multilateralizmu ili bilateralizmu, u zavisnosti od toga koliko zemalja učestvuje u njima.

Monetarne finansije dobile su na značaju 1951. godine, kada je američki naučnik Abba P. Lerner, osim na porez i zaduživanje, skrenuo pažnju na emisiju novca potrebnu za uravnoteženje platnog bilansa zemlje, kao i za smanjenje stope nezaposlenosti i stope inflacije.

1. Definiši pojam finansija i navedi predmet izučavanja nauke o finansijama.
2. Objasni nastanak finansija kao ekonomske i istorijske kategorije.
3. Uoči povezanost novčanih tokova i novčanih odnosa.
4. Razgraniči predmet izučavanja pojedinih disciplina na koje se dijeli nauka o finansijama.
5. Pronađi na internetu ili u literaturi iz oblasti finansija još neku podjelu finansija.
6. Istakni dodirne tačke predmeta izučavanja nauke o finansijama i predmeta izučavanja ostalih ekonomskih nauka koje si imao/imala, prilike da do sada izučavaš.

1.2. Pojam novca i njegove funkcije

Važni pojmovi: novac, robni novac, novčani znaci, funkcije novca, sredstvo razmjene, obračunsko sredstvo, platežno sredstvo, svjetski novac

Trampa – razmjena dobara i usluga bez korišćenja novca

Robna proizvodnja – proizvodnja za tržište, a ne za zadovoljenje sopstvenih potreba

Naturalna proizvodnja – proizvodnja radi zadovoljenja vlastitih potreba

Robni novac – posebna vrsta robe za koju se mogu razmijeniti sve druge vrste robe

U prvobitnoj razmjeni – trampi, robe su se razmjenjivale jedna za drugu bez posredovanja novca („roba – roba“). Razvojem robne proizvodnje, trampa je postajala sve nepodesnija, jer je bilo sve teže postići saglasnost između učesnika u razmjeni i upoređivati vrijednost različitih roba.

Na današnjem nivou razvoja robne proizvodnje teško je zamisliti kako bi funkcionisala trampa. Ako bi, na primjer, jedno lice htjelo da kupi knjigu, moralo bi da ponudi neki svoj proizvod ili uslugu prodavcu knjiga, nešto što prodavcu možda uopšte nije potrebno. Zato bi se teško dogovorili o razmjeni. Prodavac knjiga možda bi radije prodao knjigu nekome ko proizvodi jabuke, ako mu je potrebno voće, ali to podrazumijeva da bi proizvođač jabuka imao želju da kupi knjigu, i tako redom.

Pojava **robnog novca** ubrzala je i olakšala robni promet. Sva roba je počela da se razmjenjuje za jednu robu, koja je igrala ulogu novca. Svaki učesnik u razmjeni bio je voljan da svoju robu proda za robu koja je određena kao novac. S druge strane, svako je bio voljan da takvu robu primi, znajući da će za nju moći da kupi ono što je njemu potrebno. Znači, sva roba mogla je da izrazi svoju vrijednost u robi koja je predstavljala novac. Naime, jedna roba je određena da služi kao opšti posrednik u razmjeni svih drugih vrsta robe.

S pojavom robnog novca, robni promet postao je indirektan (roba – novac – roba). Istorijski gledano, u ulozi novca bile su najprije mnoge vrste robe: školjke, stoka, koža, duvan, biseri, so, kakao i dr. Na primjer, *stari Rimljani koristili su so kao oblik novca*. Nešto kasnije, ulogu novca preuzeo je bakarni, srebrni, a ubrzo i zlatni novac.

Metalni novac je, kao robni novac, nastao oko 2000. godine p. n. e. U grčkim gradovima u 7. vijeku p. n. e. bio je u primjeni novac od plemenitih metala – atinska srebrna drahma. U Rimu je cirkulisao srebrni dinarius i zlatni aureus. U srednjem vijeku kovao se zlatni novac. Poznato je da zlato, kao plemeniti metal, ima mnoge karakteristike koje su ga činile pogodnim za ulogu novca: djepljivo je, u malim količinama predstavlja veliku vrijednost, lako se kuje, otporno je na vremenske prilike, može se spajati, svaki dio sadrži srazmjernu veličinu vrijednosti i prenosi svoju vrijednost na novu cjelinu.

Papirni novac nastao je sredinom 17. vijeka iz bankarskih mjerenica. Da se vlasnici novca ne bi izlagali opasnosti od pljačkaša, noseći sa sobom zlatnike kako bi plaćali obaveze, oni su zlatnike sve češće ostavljali (tj. čuvali) kod bankara. Za zlatnike ostavljene na čuvanje kod banke, dobijali su od bankara mjenice kao potvrde o deponovanim zlatnicima. Te mjenice vlasnici novca sve češće su koristili kao sredstvo plaćanja, jer je svaki novi vlasnik mjenica mogao biti siguran da ih može razmijeniti za naznačenu količinu zlatnog novca.

Slika 1.2.1. Rimski zlatni i srebrni novac

Smatra se da su prvi novčići iskovani u 7. vijeku prije Hrista, odnosno, prije 2.700 godina u maloj državi Lidiji u Maloj Aziji. Ovaj novac se izrađivao od elektruma, tj. prirodne legure zlata i srebra.

Prvi papirni novac je, kako se smatra, napravljen u Kini prije više od 1.000 godina.

Robni novac više nije u upotrebi, već se u ulozi novca javljaju novčani znaci. **Novčani znaci** su potvrde o dugu države koje su proglašene zakonskim sredstvom plaćanja u jednoj zemlji. Taj novac zapravo je društvena konvencija, koja je regulisana zakonom. Svako lice može tim novčanim znacima izvršiti svoje obaveze, jer je svako lice voljno da ih prima. Današnji novac nema unutrašnje vrijednosti kao robni novac, ali ipak služi za kupovinu robe koja ima unutrašnju vrijednost. Pokriće te vrijednosti novca je u vrijednosti robe i usluga koje se u jednom društvu mogu razmijeniti za novac.

Slika 1.2.2. Novac je danas društvena konvencija i nema unutrašnju vrijednost.

Pošto je danas novac društvena konvencija o sredstvu za razmjenu robe i usluga, postoji mogućnost da se on stvara po potrebi. Za njegovo kreiranje zadužena je centralna banka jedne države ili unije država (kao što je to slučaj sa Evropskom unijom). Međutim, treba naglasiti da ponuda novca treba da odgovara potražnji, kao kod ostalih vrsta robe, pa država uz pomoć svojih mjera ekonomske politike treba da obezbijedi

Inflacija – situacija u privredi kad je količina novca u optjecaju veća od potrebne, što dovodi do porasta opšteg nivoa cijena i smanjene vrijednosti novčane jedinice

Ekonomska politika – skup mjera, načela, institucija preko kojih država nastoji da postigne i održi ekonomsku ravnotežu u privredi. Čine je politika cijena, fiskalna politika, monetarna politika, devizna politika, spoljnotrgovinska politika i dr.

Društvena konvencija – nepisano pravilo koje reguliše ponašanje u određenim situacijama

takvu ravnotežu. Zato mogućnost stvaranja novca po potrebi predstavlja i opasnost da se njegovim prekomjernim stvaranjem obezvrijedi novčana jedinica te države i izazove **inflacija**. O inflaciji će biti više riječi u narednoj lekciji.

Funkcije novca ukazuju na ulogu novca u društvenoj reprodukciji i životu svakog pojedinca. Osnovne funkcije novca prikazane su šemom 1.2.1.

Šema 1.2.1. Osnovne funkcije novca

Specijalizacija – usavršavanje za obavljanje jednog posla ili grupe srodnih poslova, aktivnosti ili zadataka

Novac kao sredstvo razmjene najvažnija je funkcija novca kroz koju on postaje opšteprihvaćeno zakonsko sredstvo razmjene (prometa). Upravo ta funkcija novca omogućava obavljanje transakcija u prometu koje podrazumijevaju prenos novca od kupca ka prodavcima. Novac kao sredstvo razmjene predstavlja vrijednost koju kupci daju prodavcima kada od njih kupuju robu ili plaćaju usluge. Prodavac može robu razmijeniti za bilo koju drugu robu indirektno: prvo razmjenjuje svoju robu ili usluge za novac, a onda novcem može kupiti robu koju želi. Na taj način kupovina i prodaja se ne moraju vremenski poklapati, kao u vrijeme trampe. Čin prodaje odvađa se od čina kupovine, jer niko ne mora odmah da kupi zato što je prodao robu.

Dakle, kad god platimo proizvod ili uslugu, što činimo svakodnevno, novac obavlja funkciju razmjene. Pošto je opšteprihvaćeno sredstvo razmjene, svi će prodavci biti voljni da ga prihvate. Kroz obavljanje funkcije sredstva razmjene, novac skraćuje vrijeme razmjene robe i usluga, a ljudima omogućava da se specijalizuju za one poslove koje najbolje rade.

Novac kao obračunsko sredstvo (mjerilo vrijednosti) jeste funkcija kroz koju novac izražava tržišnu vrijednost svih drugih vrsta robe i

Slika 1.2.3. Novac vrši funkciju sredstva razmjene kada god izvršimo plaćanje, npr. kada platimo hotelske usluge.

usluga, tj. njihovu cijenu. Vrijednost svake robe izražava se u novcu, što je, u stvari, cijena te robe. Pojednostavljeno, novac funkciju mjere vrijednosti obavlja preko cijena. Zahvaljujući toj funkciji, novac omogućava poređenje vrijednosti različite robe i usluga, postajući tako obračunska jedinica. Roba koja ima različite fizičke, hemijske i mehaničke osobine, postaje količinski uporediva. To je moguće uporediti kroz količinu novca koju je potrebno dati za jednu, odnosno za drugu robu. Ako je, na primjer, cijena mobilnog telefona 200 €, a televizora 600 €, onda je lako uporediti vrijednost ove dvije vrste robe. Njihova cijena je istaknuta bez obzira na to hoćemo li kupiti te proizvode. Isticanje cijene nam, kao kupcima, pomaže da uporedimo različite proizvode, npr. da je televizor tri puta skuplji od mobilnog telefona.

Novac kao platežno sredstvo je funkcija novca koja omogućava da se stvarni novac javlja onda kad pristigne rok za plaćanje robe, što znači da novac ne mora da bude stvarno prisutan u momentu prodaje robe i usluge. Ova funkcija omogućava korišćenje novca u kreditnim odnosima u kojima novac služi kao sredstvo odloženog plaćanja glavnice i kamate. Dakle, funkcija novca kao platežnog sredstva polazi od činjenice da ne samo da se ne mora poklapati vrijeme prodaje i kupovine, već ni vrijeme kupovine i plaćanja.

Novac kao sredstvo plaćanja u hotelima i restoranima ima dugu istoriju koja prati razvoj novca kao opšteg sredstva razmjene. U antičkoj Grčkoj i Rimu postojali su javni objekti slični današnjim gostionicama i taverne, gdje su putnici mogli dobiti hranu, piće i smještaj. Plaćalo se kovanicama, tj. metalnim novcem, koji je bio u upotrebi kao sredstvo razmjene. Tokom srednjeg vijeka, kako su trgovine i putovanja postajali sve učestaliji, pojavili su se hanovi i krčme u Evropi. Ondje je plaćanje bilo uglavnom u kovanicama, a ponekad i u naturi. Tokom renesanse, s razvojem trgovine i urbanizacijom, posebno u velikim trgovačkim gradovima, poput Venecije, Firence i Pariza, započeo je koncept luksuznijih hotela i restorana. U tim objektima plaćanje se vršilo zlatnim i srebrnim kovanicama, a kasnije (usljed razvoja bankarstva u Evropi) i papirnim novcem. S pojavom modernih hotela i restorana, u 18. i 19. vijeku, novac je postao glavno sredstvo plaćanja. Otvaranje prvih luksuznih hotela u Evropi i Americi, poput Savoy u Londonu i Ritz u Parizu, označilo je početak standardizacije usluga, ali i plaćanja.

Novac kao čuvar vrijednosti (štednja) funkcija je koja omogućava pravnim licima da čuvaju (štede) novac u banci, a fizičkim licima kod kuće ili u banci. Kasnije oni taj novac mogu upotrijebiti za kupovinu druge robe i plaćanje usluga (stan, automobil, ljetovanje, školovanje). Dakle, preko te funkcije novca, ljudi mogu svoju kupovnu moć prenijeti u budućnost i upotrijebiti je kada se ukaže povoljan trenutak za kupovinu ili kada njihova kupovna moć bude nedovoljna da bi zadovoljili svoje potrebe. Ljudi mogu biti motivisani za čuvanje novca kao

Glavnica – osnovni iznos novca koji je posuđen, isključuje kamatu i druge troškove

Kamata – iznos koji se plaća na pozajmljeni novac, tj. naknada koju dužnik plaća povjeriocu za korišćenje njegovih sredstava

Slika 1.2.4. Pri čuvanju novca u kući ili banci ostvaruje se funkcija novca kao čuvara vrijednosti.

Valuta – jedinica razmjene koja olakšava transfer robe i usluga; novčana jedinica koja važi za jednu državu, zonu ili regiju.

Konvertibilna valuta – valuta koje se može bez ograničenja zamijeniti za druge valute

štednje, pod uticajem raznovrsnih ekonomskih i psiholoških razloga (npr. osjećaj sigurnosti, zdravstveni razlozi, nesklonost ulaska u poslovni rizik, ulaganje u školovanje, kamata i dr.).

Svjetski novac je funkcija novca koja proizilazi iz potrebe da se na osnovu međunarodne podjele rada vrši razmjena između pojedinih zemalja, pa ta funkcija dolazi do izražaja u međunarodnom robnom i platnom prometu. Svjetski novac u funkciji mjere vrijednosti, čini roba proizvedena u različitim zemljama svijeta, kvalitativno jednaka i međusobno uporediva. U međunarodnom platnom prometu plaćanje između pojedinih zemalja vrši se na osnovu kurseva valuta, pa funkciju svjetskog novca zapravo obavljaju konvertibilne valute (dolar, euro, engleska funta).

Na primjeru privrednih subjekata u sektoru turizma i ugostiteljstva možemo ilustrovati sve funkcije novca. Funkcija novca kao sredstva razmjene dolazi do izražaja kada gost u hotelu razmjenjuje svoj novac za pružene hotelske usluge (smještaj, hrana, piće itd.). U hotelima novac obavlja funkciju obračunskog sredstva kada se koristi za obračunavanje troškova pruženih usluga, cijena usluga, zarade zaposlenih, evidencija o svim prihodima i rashodima itd. Kada hotel ili restoran izvrše neku kupovinu, poput nabavke hrane i pića, novac obavlja funkciju platežnog sredstva. Privredni subjekti u ugostiteljstvu zadržavaju dio svojih prihoda u gotovini ili na bankovnim računima kao rezervu, što omogućava očuvanje vrijednosti kroz vrijeme. Tako novac kao čuvar vrijednosti pomaže privrednim subjektima da imaju na raspolaganju sredstva za buduće investicije, pokrivanje nepredviđenih troškova ili planirano širenje poslovanja. Hoteli koji posluju na međunarodnom tržištu, često primaju plaćanja u različitim valutama, a novac se onda koristi kao svjetski novac.

1. Definiši pojam novca.
2. Opiši društveno-ekonomske prilike koje su uslovile nastanak novca.
3. Protumači jednu od važnih funkcija novca.
4. Navedi primjere u kojima možeš da prepoznaš makar dvije funkcije novca.
5. Predvidi i argumentuj u kojoj će mjeri u budućnosti dolaziti do izražaja funkcija novca kao čuvara blaga.
6. Potraži u široj literaturi ili na internetu neku zanimljivu priču o robnom novcu. Presentuj je na času.

1.3. Vrste novca

Važni pojmovi: metalni novac, papirni novac, kreditni novac, mjenice, elektronski novac

Novac nema prirodno svojstvo da bude novac, već je novac danas društvena konvencija i strogo je regulisan zakonom. Često se kaže da je novac roba svih vrsta robe, s obzirom na to da se njime mjeri tržišna vrijednost sve druge robe i usluga. Međutim, kako ćeš saznati u sljedećoj lekciji, novac može i sam da mijenja vrijednost. Realno pokriće novca jeste u vrijednosti robe i usluga koje se u jednom društvu mogu zamijeniti za novac.

Plaćanje robnim novcem nije se pokazalo pogodnim, jer ljudi nijesu bili sigurni da će za svoju robu dobiti adekvatnu protivvrijednost u drugoj robi. Nakon robnog novca, novac u današnjem vremenu postoji u nekoliko osnovnih vrsta, i to kao:

- metalni novac – kovanice
- papirni novac – banknote
- kreditni novac – depozitni novac
- elektronski – digitalni novac.

Navedene vrste novca su se i istorijski javljale ovim redoslijedom; dakle – najprije metalni, zatim papirni, pa potom depozitni.

Metalni novac (kovanice) jesu komadi metala koji imaju tačno utvrđen oblik, kvalitet i težinu. Metal se pokazao kao dobro rješenje za izradu novca, jer je lako prenosiv i obradiv, djeljiv je, trajan, zauzima malo mjesta, manje se kviri. Novac je počeo da se kuje od različitih vrsta metala i legura metala (gvožđe, bakar, srebro, zlato). Ipak, tu ulogu kasnije su preuzeli samo plemeniti metali (zlato i srebro). Oni su u prirodi rijetki, zahtijevaju puno uloženog rada da bi se dobili, te su zato skupi. Za malu količinu ovih metala moglo se dobiti puno robe. U početku su se i srebro i zlato vagali, pa se roba prodavala za određenu količinu zlata ili srebra. Kako se pokazalo nepraktičnim nositi vagu i mjeriti, zlato i srebro su se unaprijed rezali u komade tačno određene težine, sa posebno utisnutim znacima i simbolima.

Istorijski gledano, kovani novac je imao različite oblike. Mogao je biti u okruglom ili četvrtastom obliku, u obliku motke, sidra, mača, pa i životinje. U metalni novac u početku je utiskivan simbol božanstava, npr. boga Sunca, boga Mjeseca i sl. Kasnije su vladari umjesto tog simbola utiskivali sopstveni lik. Nakon toga, na novac su utiskivani simboli srednjovjekovnih gradova, a onda i država.

Knjaz Nikola je 11. aprila 1906. dao Ukaz o kovanju novca. Ovlašćeno je Ministarstvo finansija da može iskovati niklenog i bronzanog novca u vrijednosti od 200 000 perpera. Novac je pušten u cirkulaciju 28. avgusta 1906. godine u Beču. Nakon dvije godine iskovane su nove serije niklenog i bakarnog novca, ali ta količina nije bila dovoljna da zamijeni austrijski sitni novac u Crnoj Gori, pa je donijeta odluka da se kuje srebrni novac. Tada je za mjesto kovanja izabrana Francuska, posebno zbog austrijske aneksije Bosne i Hercegovine, koja se desila iste godine. Sklopljen je ugovor sa francuskom firmom *Bertrand&Berenger* i iskovani su komadi od jednog i pet perpera, a u junu 1909. već su bili u upotrebi. Crnogorska vlada nije na tome stala, već je odlučila da iskuje i zlatni novac. Nacrt za izgled kovanice je odradio slikar Ilija Šobajić, a kliše Stefan Švarc, profesor iz Beča. U Bečkoj kovnici novca je 1910. godine iskovano 300 komada od po 100 perpera, 30 000 komada po 20 perpera i 40 000 komada po 10 perpera. Zadovoljni iskovanim novcem, na Cetinju su iste godine odlučili da ponove kovanje zlatnog novca povodom proglašenja Crne Gore za kraljevinu.

Izvor: <https://www.cbcg.me/re/novac/muzej-novca/novac-u-crnoj-gori-kroz-istoriju>

Metalni novac danas je i dalje u opticaju. Sitan kovani novac izrađuje se od nikla, bakra, aluminijuma, aluminijumske bronzne i drugih metala. Metalni novac danas se kuje pomoću kalupa (od vrlo tvrdog čelika) u koji je izdubljeno lice i naličje novca. Komadići metala koji se stavljaju između kalupa, pod jakim pritiskom poprimaju oblik novca. Ivice novca obično su nazubljene, što danas nema poseban značaj, a ranije je predstavljalo sigurnost da neko ne okrnji zlatni novac. Danas je metalni novac svugdje u svijetu okruglog oblika.

Slika 1.3.1. Kovani novac je najranije nastao, ali je i danas u opticaju.

Papirni novac je spontano, iz praktičnih razloga, počeo još u srednjem vijeku zamjenjivati metalni novac. To je doprinijelo smanjenju troškova transporta i kovanja metalnog novca. Ljudi su počeli da svoj metalni novac sve češće povjeravaju bankama na čuvanje. Banke su im izdavale potvrde, na osnovu kojih su mogli podići svoj novac kada bi im zatrebao. Ljudi su sve češće tim potvrđama – banknotama plaćali robu. Papir se pokazao mnogo praktičniji za svakodnevnu upotrebu, lakši je od metalnog novca za manipulisanje. U prvo vrijeme papirni

novac imao je podlogu u zlatu ili srebru, što znači da je predstavljao zlato ili srebro kao sredstva plaćanja. Države su mogle izdati samo onoliko papirnog novca koliko su za njega imale pokrića u zlatu, po važećem kursu. Nije poznat tačan datum izdavanja prve papirne novčanice, ali se zna da najstarija novčanica vodi porijeklo iz Kine. Najstarije sačuvane novčanice potiču iz 840. godine. Prve novčanice u Evropi štampane su u Švedskoj 1661. godine, a potom u Francuskoj i drugim razvijenim zemljama tog perioda.

Slika 1.3.2. Danas novac više nema zlatnu podlogu, već se njegova vrijednost temelji na ekonomskoj snazi države.

Zlatni standard – materijalna podloga papirnog novca vezana za zlato (tzv. zlatno vađenje)

Komonvelt – međunarodna organizacija koja uključuje većinu bivših britanskih kolonija

Konvertibilnost – mogućnost razmjene jedne valute za druge valute, bez ograničenja u pogledu njenog korišćenja u međunarodnim transakcijama

Depozitni novac – novac koji se nalazi na računima finansijskih institucija i koji je stalno raspoloživ za prenos, tj. plaćanje po zahtjevima klijenata

Lik kraljice Elizabete II prikazan je na novčanicama i kovanicama mnogih zemalja širom svijeta, uključujući i zemlje članice Komonvelta. Ova činjenica je odražavala ne samo njenu moć kao monarha, već i globalni uticaj britanske krune.

Nakon Prvog svjetskog rata i Velike ekonomske krize, u mnogim državama napušteno je zlatno vađenje, tj. zlatni standard. Međutim, nakon Drugog svjetskog rata, sporazumom u Breton Vudsu (Bretton Woods), konvertibilnost je bila ponovo uvedena. Američki dolar postao je rezervna svjetska valuta, i bio je zamjenjiv za zlato po unaprijed utvrđenom paritetu – 35 dolara za jednu uncu zlata. Konačno, zlatni standard napušten je 1971. godine. Od tada se u prometu nalazi novac koji nije zamjenjiv za zlato, tzv. fiat novac.

Papirni novac štampa se u posebnim štamparijama na posebnom papiru. Riječ moneta često se koristi za kovani i papirni novac; potiče iz starog Rima, gdje je pokraj hrama boginje Monete bila kovačnica novca.

Danas dominira novac koji nema materijalni oblik, već se nalazi na računima u bankama ili drugim finansijskim institucijama. To je kreditni ili depozitni novac. **Kreditni (depozitni) novac** može se bez ograničenja zamijeniti za gotov novac i koristiti za plaćanje proizvoda i usluga. Zahvaljujući kreditnom novcu, moguće je platni promet vršiti bez prenosa efektivnog novca, odnosno omogućen je bezgotovinski platni promet.

Depoziti, kao slobodna novčana sredstva banaka, omogućavaju bankama da ih plasiraju u vidu kredita i tako izazovu efekte umnožavanja novčane mase. Kreditni novac još se naziva fiducijarni novac, od latinske riječi *fiducia*, što znači povjerenje.

SWIFT – Svjetsko udruženje za međubankarske finansijske transakcije (*Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication*), nastalo kao rezultat potrebe za uspostavljanjem infrastrukture koja će obezbijediti visokoraspoložive usluge uz sigurno, brzo i tačno obavljanje raznih finansijskih poslova

Mjenica – strogo formalna hartija od vrijednosti, instrument plaćanja kojim prodavac pismenim putem nalaže kupcu ili njegovom agentu da plati navedeni iznos novca u navedeno vrijeme

Novčana masa – ukupna količina novca u optjecaju, unutar ekonomije, u određenom vremenskom periodu

Elektronski novac je novac u digitalnom obliku koji se koristi za obavljanje finansijskih transakcija putem interneta ili elektronskih sistema, bez potrebe za fizičkim novcem, poput kovanica i novčanica. Elektronski novac takođe je dio novčane mase, i njega emituje banka. Kao informacija u računaru, on može da se programira (usmjerava, kontroliše), čime dobija karakteristike „pametnog novca“.

Danas elektronski novac već uveliko zamjenjuje gotovinu, za šta je najzaslužnija pojava interneta i njegova masovna upotreba u oblasti plaćanja i bankarskih poslova. Primjena elektronskog novca, kao svojevrsne inovacije, podrazumijeva korišćenje računara i telefona u mehanizmima plaćanja. Osnovna osobina elektronskog novca jeste laka pokretnost kroz mrežu. Pojava elektronskog novca značila je veliku promjenu i u bankarskom sistemu. Ta promjena ogledala se u primjeni elektronskog transfera novca (EFT – *Electronic Found Transfer*). EFT je postupak kojim se pomoću elektronskog prenosa poruke (putem elektronskog terminala, telefona, kompjutera ili magnetne trake) novac prenosi između dva mjesta bez fizičkog prenosa gotovine.

Kupovina robe i plaćanje usluga elektronskim novcem omogućeno je preko interneta ili poslovnih, bankarskih mreža (kakva je, na primjer, SWIFT). Plaćanjem elektronskim novcem zapravo se prenose unikatni brojevi s jednog računa na drugi. Kod korišćenja elektronskog novca, inicijalni vlasnik novca mora da unaprijed uplati novčanu vrijednost koja se uskladišti na mikroprocesorskom čipu. Čip se nalazi na platnoj kartici ili u hard-disku personalnog računara. Važno je i da ova elektronska vrijednost mora da bude široko prihvaćena u plaćanjima za niz vrsta robe i usluga.

Počeci elektronskog bankarstva nastali su 80-ih godina 20. vijeka u Britaniji, kada je stambena štedionica (banka) *Nottingham Building Society* formirala elektronski informacijski sistem pod nazivom Homelink, koji nije bio dovoljno prihvaćen, a omogućavao je klijentima da iz svojih stanova daju banci naloge za obavljanje rutinskih operacija.

Elektronski novac nastaje kada neka banka emituje novac u vidu brojeva koji nose određenu vrijednost. Da bi neko lice posjedovalo elektronski novac, mora imati račun u banci. Korisnici koji su zainteresovani za plaćanja elektronskim novcem, u većini slučajeva moraju da instaliraju poseban softver na svom računaru. To im omogućava komunikaciju s bankom (ili izdavaocem novca) i podizanje novca s računa u banci, koji zatim prebacuju u svoj „novčanik“ na računaru. Druga je mogućnost da korisnici imaju čip-kartu i pristupaju banci preko interneta. Novac se prebacuje na karticu, tj. kartica se „puní“, i taj novac potom se koristi za plaćanja.

Kada se kupuje elektronski novac, pravi novac povlači se sa postojećeg računa, jer bi se inače povećala novčana masa. Elektronskim novcem dalje se može platiti dobavljaču za proizvod ili usluge. Dobavljač može deponovati novac u

bilo kojoj banci koja učestvuje u konkretnom sistemu elektronskog novca ili ga može proslijediti drugom dobavljaču. Kontaktirajući sa bankom koja je emitirala elektronski novac, dobavljač u svakom momentu može da provjeri njegovu ispravnost.

Jedan od zanimljivih slučajeva primjene elektronskog novca u hotelima datira iz 2021. godine, kada je lanac luksuznih hotela *The Kessler Collection* u SAD počeo prihvatiti različite kriptovalute kao sredstvo plaćanja. Ova odluka privukla je pažnju gostiju, kojima je omogućeno da boravak, obroke i spa tretmane plaćaju koristeći kriptovalute. Ovo je bilo tim interesantnije jer su kriptovalute još uvijek bile nov koncept za većinu potrošača, a hoteli su se rijetko usuđivali na ovako avangardne poteze.

Izvor: <https://www.prnewswire.com/news-releases/the-kessler-collection-partners-with-bitpay-in-an-historic-move-to-accept-bitcoin-payments-from-guests-301243889.html>

Kriptovaluta – elektronska valuta koja koristi kriptografiju (proces šifriranja i dešifriranja) za osiguranje transakcija, kontrolu stvaranja novih jedinica i potvrdu prenosa sredstava. *Bitcoin* je prva kriptovaluta, uvedena 2009. godine.

Digitalni novčanik – aplikacija koja omogućava korisnicima da pohranjuju, šalju i primaju novac u digitalnom obliku. Funkcionišu kao digitalna verzija „pravog“ novčanika.

Postoje **dva osnovna oblika elektronskog novca**:

- elektronski novac zasnovan na platnim karticama i
- mrežni elektronski novac.

Elektronski novac zasnovan na platnim karticama koristi se za manja plaćanja, gdje su na raspolaganju odgovarajući terminali. Te kartice (npr. kreditne i debitne kartice) povezuju se direktno s bankovnim računom i terminal automatski skida iznos sa kartice dužnika, i taj iznos odobrava povjeriocu robe ili usluga.

Mrežni elektronski novac oblik je elektronskog novca čije se vrijednosti nalaze na hard-diskovima personalnih računara, pa se prenos novca obavlja preko telekomunikacionih mreža, najčešće preko interneta. Preciznije rečeno, plaćanja mrežnim elektronskim novcem vrše se između računara, putem softvera koji imaju učesnici u ovom sistemu plaćanja. Mrežni elektronski novac (e-novac) obuhvata različite oblike, kao što su: **digitalni novčanici**

Slika 1.3.3. Elektronski novac je u sve većoj upotrebi.

(PayPal, Apple Pay i Google Wallet) koji omogućuju korisnicima da pohranjuju, šalju i primaju novac putem interneta; **kriptovalute** (Bitcoin, Ethereum i dr.) i **pripejd (prepaid) kartice**, koje se mogu napuniti određenim iznosom i koristiti za onlajn (online) kupovine.

Neki hotelski lanci posjeduju u svom prostoru samo-uslužne (self-service) kioske koji podržavaju elektronske načine plaćanja kao što su kartice, digitalni novčanici (npr. Google Pay, Apple Pay) i kriptovalute. Na taj način ovi uređaji omogućavaju gostima hotela da obave različita plaćanja bez potrebe za direktnim angažovanjem hotelskog osoblja. Česte funkcije koje takvi kiosci podržavaju jesu: check-in / check-out, rezervacija, izdavanje digitalnih ključeva, mogućnost plaćanja računa ili dodavanja troškova na hotelski račun, pružanje informacija (o hotelu, uslugama, atrakcijama, okruženju hotela), prikazivanje specijalnih ponuda i promocija dostupnih gostima, mogućnost biranja jezika itd. Self-service kioske uveliko koriste i restorani.

Slika 1.3.4. Samouslužni kiosci u restoranima omogućavaju da gosti sami elektronski obave izbor i plate restoranske usluge u samo nekoliko koraka.

1. Nabroj i definiši najvažnije vrste novca.
2. Navedi razloge zbog kojih se danas sve vrste novca (metalni, papirni, depozitni, elektronski) paralelno koriste.
3. Poveži kreditni (depozitni) novac sa funkcijom novca kao platežnog sredstva.
4. Procijeni u kojoj će mjeri elektronski novac učestvovati u novčanoj masi i novčanom prometu u bliskoj budućnosti.
6. Opiši kako se koristi i funkcioniraju elektronski novac.

1.4. Promjene vrijednosti novca

Važni pojmovi: inflacija, stopa inflacije, indeks potrošačkih cijena (CPI), deflacija, revalorizacija, devalorizacija

Novac ima svoju vrijednost – cijenu, koja je određena ponudom i tražnjom na tržištu novca. Vrijednost (cijena) novca mijenja se onako kako diktiraju ponuda i tražnja. Ako se vrijednost novca smanjuje, to je pojava koju nazivamo inflacija. Povećanje vrijednosti novca poznato je pod nazivom deflacija. Kao posljedica stanja inflacije uobičajena je devalorizacija, dok je posljedica stanja deflacije – revalorizacija. Ove riječi su latinskog porijekla: *inflare* – naduvati, *deflare* – ispustiti vazduh, *devalvare* – smanjiti vrijednost, *revalvare* – vratiti vrijednost.

Inflacija je pojava koju karakteriše konstantno povećavanje opšteg nivoa cijena u privredi i smanjenje vrijednosti novčane jedinice. U literaturi preovladava stav da do inflacije dolazi usljed povećane ponude novca u odnosu na tražnju za novcem. Država preko centralne banke pušta u opticaj povećanu količinu novca, najčešće zbog potrebe pokrivanja državnih rashoda i otklanjanja deficita javne potrošnje u državnom budžetu, kao i otklanjanja deficita platnog bilansa. Na stabilnom tržištu novca, ponuda i tražnja realnog novca treba da budu u ravnoteži. Tražnja novca zavisi od kamatne stope na štednju, kamatne stope na kupljene obveznice, a najviše od nivoa cijena u ekonomiji. Što je nivo cijena viši, to je tražnja za novcem veća, jer su roba i usluge skuplje. Kamatna stopa, kao cijena novca, teži da uspostavi jednakost ponude i tražnje novca kroz svoje prilagođavanje. Povećana količina novca uzrokovala bi smanjenje kamatne stope. Smanjenje kamatne stope izazvalo bi povećanje investicija i potrošnje, tj. agregatne tražnje, a to bi dovelo do veće tražnje za novcem i nove ravnoteže na tržištu novca. Ako je na duži rok narušena ravnoteža ponude i tražnje novca (veća ponuda od tražnje), to dovodi do neravnoteže na tržištu robe, tj. do viška agregatne tražnje nad ponudom, što za posledicu ima povećanje cijena robe i

Slika 1.4.1. Inflacija dovodi do povećanja cijena robe i usluga, smanjenja kupovne moći i nestabilnosti u ekonomiji.

usluga i pada realnih zarada. Ovi poremećaji dovode do pritiska za povećanje zarada, a to dovodi do smanjenja broja zaposlenih. Time se razvija inflacija.

Prema kvantitativnoj teoriji novca, koju zastupaju monetaristi, količina raspoloživog novca određuje njegovu vrijednost. Inflacija je izazvana povećanjem novčane mase, što vodi smanjenju vrijednosti novca i povećanju cijena. Realne veličine, kao što su proizvodnja robe i

Ponuda novca – količina novca koju u ime države kontroliše centralna banka kroz emisiju novca i operacijama na finansijskom tržištu

Tražnja novca – potreba subjekata za posjedovanjem novca u određenom razdoblju

Obveznica – potvrda, hartija od vrijednosti kojom se njen izdavalac obavezuje da će imaću obveznice u roku njene dospelosti isplatiti iznos nominalne vrijednosti i ugovorenu kamatu

Realna zarada – kupovna moć zarade, tj. koliko se stvarno može kupiti robe, usluga iz ostvarenih prihoda, uzimajući u obzir promjene u cijenama

Platni bilans – prikaz svih ekonomskih transakcija između jedne zemlje i ostatka svijeta u određenom periodu, obično godinu dana

Stopa zaposlenosti – procenat radno sposobnog stanovništva koje je trenutno zaposleno, u odnosu na ukupnu radno sposobnu populaciju

CPI – indeks potrošačkih cijena (*Consumer Price Index*) koji mjeri ukupan trošak robe i usluga koje kupuje tipičan potrošač ili porodica. Dobija se tako što se cijena potrošačke korpe svake godine podijeli sa cijenom potrošačke korpe iz bazne godine.

Potrošačka korpa – tipična roba i usluge koje kupuje tipični potrošač ili porodica, izraženi vrednosno

Cijena potrošačke korpe – vrijednost dobijena množenjem robe i usluga (koje se smatraju neophodnim za život) i njihovih cijena

usluga i stopa zaposlenosti, ostaju nepromijenjene. Po shvatanju drugih, inflacija je izazvana faktorima koji dovode do povećanja cijena i koji podstiču centralnu banku da emituje povećane količine novca. Inflacija se javlja kao posljedica deficita javne potrošnje ili deficita platnog bilansa. Novac nije neutralan, jer se sa promjenom novčane mase mijenjaju i realne veličine kao što su: realne zarade, proizvodnja robe i usluga, zaposlenost, kamatne stope.

Mjera inflacije u jednoj privredi jeste stopa inflacije. **Stopa inflacije** je stopa promjene opšteg nivoa cijena koja se izračunava na sljedeći način:

$$\text{Stopa inflacije} = \frac{\text{Nivo cijena iz jedne godine} - \text{Nivo cijena iz prethodne godine}}{\text{Nivo cijena iz prethodne godine}} \cdot 100$$

Slika 1.4.2. Potrošačka korpa u najvećem procentu uključuje prehrambenu robu.

Nivo cijena iz jedne godine mjeri se **indeksom potrošačkih cijena (CPI)**, kojim se izražavaju troškovi potrošačke korpe. Polazeći od toga da se cijene često mijenjaju, a sastav potrošačke korpe ostaje isti, CPI uspješno odvaja efekte promjene cijena od efekata promjene količina.

Ako je u baznoj godini cijena potrošačke korpe za četvoročlanu porodicu iznosila 800 €, a cijena potrošačke korpe u posljednjoj godini 920 €, izračunaj:

- indeks potrošačkih cijena (CPI) za baznu godinu
- indeks potrošačkih cijena (CPI) za posljednju godinu
- stopu inflacije.

Indeks potrošačkih cijena (CPI) za baznu godinu iznosi 100, jer:

$$\text{CPI} = \frac{800}{800} \cdot 100 = 100.$$

CPI za posljednju godinu iznosi 115, jer:

$$\text{CPI} = \frac{920}{800} \cdot 100 = 115.$$

Na osnovu dobijenih indeksa potrošačkih cijena, može se izračunati stopa inflacije:

$$\text{Stopa inflacije} = 100 = 15\%.$$

Stopa inflacije pokazuje da su cijene u posljednjoj godini, u odnosu na baznu, porasle za 15%.

Inflacija može imati različitu jačinu i naglašenost u privredi jedne zemlje ili svijeta. U ekonomskoj teoriji vlada uvjerenje da je niska inflacija korisna i stimulativna za privredni rast. Umjerena, a naročito galopirajuća inflacija i hiperinflacija, izazivaju brojne posljedice ekonomske, socijalne i političke prirode. Vrste inflacije i njihove osnovne karakteristike prikazane su u tabeli 1.4.1.

Tabela 1.4.1. Vrste i karakteristike pojedinih vrsta inflacije

Vrsta inflacije	Karakteristike
Niska inflacija	Godišnji porast cijena ne prelazi jednocifren broj. Cijene su relativno stabilne, isplati se držanje novca.
Umjerena inflacija	Mjesečni porast cijena ne prelazi jednocifren broj. Godišnji porast cijena kreće se do 100%.
Galopirajuća inflacija	Mjesečni porast cijena prelazi jednocifren broj. Godišnji porast cijena prelazi 100% i kreće se do 200%.
Hiperinflacija	Mjesečni porast cijena prelazi 50%. Godišnji porast cijena može biti čak milion posto.

Inflacioni porez – iznos smanjenja stvarne vrijednosti duga ili poreske obaveze usljed inflacije

Devizni kurs – vrijednost nacionalne valute u odnosu na drugu stabilnu valutu ili drugo mjerilo. Fiksni devizni kurs je zvanično utvrđen odnos, npr. eura prema stranom novcu. Fleksibilni devizni kurs neprekidno se mijenja na osnovu ponude i tražnje deviza, i on danas dominira.

Posljedice visoke inflacije, osim povećanja cijena roba i usluga, ogledaju se i u sljedećem:

- obeshrabrivanje štednje i investicija
- preraspodjela bogatstva od povjerilaca ka dužnicima
- pogoršanje spoljnotrgovinskog bilansa
- nepovoljni uslovi zaduživanja države
- devalvacija
- troškovi stalnih promjena cijena u prodavnicama, katalozima, cjenovnicima
- inflacioni porez (koji država određuje privrednim subjektima da bi povećala svoje prihode)
- smanjenje stranih ulaganja i dr.

Devalvacija, kao posljedica stanja inflacije, jeste pad, smanjenje vrijednosti (kursa) novčane jedinice (valute) jedne zemlje u odnosu na druge valute, kao i na druge stabilne vrijednosti (zlato, srebro, platina, dijamanti). Sa devalvacijom, kurs nacionalne valute mijenja se naviše. Promjenu kursa sprovodi centralna banka po nalogu vlade, što dovodi do poravnjanja vrijednosti novca na domaćem tržištu i njegove vrijednosti na svjetskom tržištu. Cilj devalvacije jeste uravnoteženje robne razmjene, povećanje izvoza, smanjenje uvoza, kao i smanjenje deficita u platnom bilansu. Domaća roba pojeftinjuje u odnosu na stranu.

Zanimljiv slučaj koji ilustruje uticaj inflacije na poslovanje hotela i restorana dogodio se tokom perioda hiperinflacije u Zimbabveu, između 2007. i 2009. godine. Gosti hotela i restorana doživljavali su apsurdne situacije u kojima je obrok, dok su ga konzumirali, mogao postati skuplji. Noseći se sa krizom, hoteli su počeli prihvatati plaćanje u stranim valutama koje su bile stabilnije (američki dolar ili južnoafrički rand), što je pomoglo hotelima da prežive ovu finansijsku „oluju“, ali su se mnogi manji hoteli i restorani zatvorili.

Tokom grčke dužničke krize posebno su bili pogođeni manji hoteli i hoteli srednje kategorije, koji su imali veći oslonac na domaće goste. Hotel *Grande Bretagne* u Atini bio je pogođen padom potražnje za luksuznim smještajem, jer su turisti birali jeftinije opcije. *Athens Ledra Hotel*, jedan od najpoznatijih hotela u Atini, bio je prisiljen da zatvori vrata 2016. godine. Hoteli na ostrvima, poput Rodosa i Krita, bili su posebno pogođeni, jer su se suočili sa kombinacijom nižih cijena, većih poreza i pada potrošnje turista.

Slika 1.4.3. Santorini – poznata grčka turistička destinacija osjetila je uticaj inflacije tokom dužničke krize, zbog koje su i hoteli sa pet zvjezdica imali znatan pad profitabilnosti.

Izvori:

<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198747505.003.0005>

<https://medium.com/athenslivegr/doyouremember-the-ledra-hotel-closure-and-its-unpaid-workers-cfbd1a757d2a>

Deflacija je stanje smanjenja opšteg nivoa cijena i – kao posljedica takvog stanja – povećanja vrijednosti nacionalne valute. Danas je deflacija rijetka pojava, i uglavnom je povezana sa nastojanjem države da djeluje na inflaciju stabilizacionom politikom, da smanji količinu novca u optičaju, ojača vrijednost nacionalne valute i izazove pad opšteg nivoa cijena. Deflacija uzrokovana tržišnom situacijom može nastati u slučaju kada je ponuda robe veća od tržišne, te njene cijene padaju. Ukoliko ovo stanje potraje, dovešće do smanjenja zaposlenosti i teških privrednih kriza. Mjerama kreditno-monetarne i finansijske politike, država nastoji da utiče na povećanje potrošnje.

Deflacija je bila česta pojava dok je novac imao zlatnu podlogu. Međutim, sve veće proizvodne mogućnosti, tehnološki progres, jačanje tržišnih mehanizama – doveli su do povećanja količine robe na tržištu. To povećanje nije moglo biti praćeno povećanjem proizvodnje zlata. Zato se zlato vadilo iz trezora da bi se obezbijedila sigurnost cijena, ujednačavanjem količine novca (zlata) sa količinom robe. Na taj način lako je dolazilo do nedostatka novca i smanjenja cijena, gomilanja roba na skladištu zbog nemogućnosti prodaje, smanjenja proizvodnje, otpuštanja radnika. Novac (zlato) vrijedio je više, pa se ljudima isplatilo da sve vrijednosti pretvore u zlato, što je opet doprinijelo gomilanju zlata u trezorima, dok ga je na tržištu bilo premalo. Rezultat toga bilo je smanjenje cijena robe, a onda njihova stabilizacija na niskom nivou. Ovakva punjenja i pražnjenja trezora zlatom prestala su kad su države ukinule zlatno važenje novca. Međutim, tada su inflatorne krize postale česta pojava.

Stabilizaciona politika

– skup mjera i instrumenata iz oblasti kreditno-monetarne, finansijske, spoljnotrgovinske politike kojima država nastoji da izađe iz stanja deflacije ili inflacije

Stanje deflacije praćeno je revalvacijom. **Revalvacija** je povećanje vrijednosti (kursa) novčane jedinice (valute) jedne zemlje u odnosu na druge valute ili druge stabilne vrijednosti. Na taj način domaća roba poskupljuje u odnosu na stranu robu, što za posljedicu ima smanjenje izvoza a povećanje uvoza; time i povećanje deficita u razmjeni s inostranstvom. Dakle, konkurentnost domaće privrede opada, pa je potrebna adekvatna stabilizaciona politika države.

1. Definiši pojedine vrste promjena vrijednosti novca.
2. Navedi i tumači uzroke inflacije.
3. Objasni stav da je umjerena inflacija stimulativna za ekonomski rast.
4. Objasni činjenicu da je izražena inflacija praćena devalvacijom.
5. Pronađi na sajtu <https://www.cbcbg.me/e/kljucne-funkcije/finansijske-i-bankarske-operacije/kursna-lista> najnoviju zvaničnu kursnu listu Centralne banke Crne Gore, pa je prezentuj na posebnom času.
6. Izračunaj stopu inflacije ako je potrošačka korpa za četvoročlanu porodicu u baznoj godini iznosila 800 €, a u posljednjoj godini 950 €.

1.5. Finansijski sistem i njegovi elementi

Važni pojmovi: finansijski sistem, finansijski posrednici, finansijska tržišta, finansijski instrumenti

Alokacija – premještanje, promjena mjesta

Zajmovna sredstva – finansijska sredstva koja je kreditor posudio i koja treba da se vrate uz kamatu, prema prethodno dogovorenim uslovima

Privredni rast – povećanje proizvodnje dobara i usluga u ekonomiji, tokom određenog vremenskog perioda, koje se obično mjeri kao promjena u bruto domaćem proizvodu

Finansijski sistem čine institucije i aktivnosti kojima se obezbjeđuje finansiranje društvene reprodukcije kroz povezivanje onih subjekata koji imaju više finansijskih sredstava nego što im je potrebno (štediša) i onih kojima nedostaju sredstva. Tako finansijski sistem omogućava alokaciju oskudnih finansijskih sredstava od štediša ka onima koji hoće da ih pozajme i investiraju.

Upravo se u usmjeravanju oskudnih zajmovnih sredstava krije najvažnija funkcija finansijskog sistema. Finansijski sistem određuje i cijenu zajmovnih sredstava, na osnovu ponude i tražnje za tim sredstvima (kamata, kurs). Tako, na primjer, ako su zajmovna sredstva skupa, onda su i manje raspoloživa za kupovinu robe i usluga, pa ukupna potrošnja opada, opada i proizvodnja, raste nezaposlenost, a privredni rast se usporava.

Slika 1.5.1. Finansijski sistem povezuje posrednike, tržišta i finansijske instrumente.

Pored funkcije usmjeravanja, finansijski sistem ima niz drugih funkcija:

- Funkcija štednje.** Subjekti koji štede (štediša) motivisani su da štede, jer im finansijski sistem obezbjeđuje povraćaj ušteđenih sredstava, uvećanih za kamatu. S druge strane, investitori koji pozajmljuju finansijska sredstva motivisani su da racionalno ulažu pozajmljena sredstva kako bi ih mogli vratiti u roku i uz kamatu.
- Funkcija likvidnosti.** Finansijski sistem omogućava subjektima da se vrlo brzo njihova finansijska aktiva, koja se sastoji od npr. hartija od vrijednosti, pretvori u gotovinu, ali i obrnuto.
- Funkcija plaćanja.** Finansijski sistem omogućava subjektima da pribave finansijska sredstva za plaćanje robe i usluga.
- Funkcija ekonomske politike.** Finansijski sistem je ključni podsistem ekonomskog sistema. Preko finansijskog sistema se ostvaruju ciljevi ekonomske politike države koji su vezani za nisku inflaciju, održivi ekonomski razvoj, punu zaposlenost i dr.
- Funkcija bogatstva.** Finansijski sistem pruža mogućnost štedišama da

čuvaju kupovnu moć u svojim finansijskim aktivama sve dok ne bude potrebna za buduća ulaganja u robu i usluge.

- f) **Kreditna funkcija.** Finansijski sistem kreditira subjekte koji imaju manje sredstava nego što im je potrebno. Krediti su podrška ličnoj i investicionoj potrošnji.
- g) **Funkcija rizika.** Finansijski sistem pruža subjektima i zaštitu od rizika koji su vezani za ljude, imovinu, dohodak, tako što stvara i prodaje usluge za zaštitu od rizika.

Finansijski sistem i hotelsko-turistički sektor međusobno su snažno povezani jer stabilan i efikasan finansijski sektor omogućava hotelsko-turističkim privrednim društvima da lakše pristupe kapitalu, čime se podržava njihov rast i razvoj. Hotelsko-turistički sektor zavisi od investicija u renoviranje objekata, proširenje usluga, infrastrukturu, promociju destinacija itd., što često zahtijeva razne oblike finansijske podrške (kredit, subvencije itd.). S druge strane, rast ovog sektora podstiče potražnju za finansijskim proizvodima i uslugama, uključujući osiguranje, investicije u nekretnine, obavljanje transakcija itd., čime se stvara sinergija između ta dva sektora. Takođe, stabilnost finansijskog tržišta doprinosi većem povjerenju i sigurnosti investitora i turista, što povećava atraktivnost destinacije i dovodi do daljeg rasta i unapređenja hotelsko-turističke ponude.

Pretpostavimo da hotel želi da uloži sredstva u modernizaciju namještaja. Za takvu investiciju nedostaju mu finansijska sredstva, koja može da dobije iz finansijskog sistema na dva načina: (a) tražeći kredit od banke ili (b) prodajom obveznica. Bez obzira na to za koji se način obezbjeđivanja nedostajućih finansijskih sredstava hotel opredijeli, finansijski sistem obavljaće funkciju likvidnosti, plaćanja, kreditiranja, kao i funkciju ekonomske politike. On će omogućiti hotelu da dođe do gotovine i plati moderniji namještaj i drugu opremu. Ovakvo ulaganje doprinosi privrednom razvoju zemlje u cjelini, a posebno jačanju turizma.

Najvažnije **finansijske institucije** koje čine finansijski sistem jesu finansijska tržišta i finansijski posrednici, što je prikazano na šemi 1.5.1. Osnovni **finansijski instrumenti** preko kojih funkcioniše savremeno finansijsko tržište su: novac, mjenice, akcije, obveznice, depozitni certifikati, blagajnički zapisi, komercijalni papiri, derivativne obveznice, opcije, fjučersi i dr.

Finansijska tržišta su tržišta na kojima se direktno ili indirektno (preko posrednika) sučeljavaju ponuda i tražnja za raznovrsnim finansijskim instrumentima. Na ovim tržištima se, kao rezultat odnosa ponude i tražnje, formira cijena (kurs) pojedinih finansijskih instrumenata. Ta cijena zavisi od stepena sigurnosti i rokova na koje se nude pojedini finansijski instrumenti.

Štedište – subjekti koji više zarađuju nego što troše

Investitori – subjekti koji imaju manje finansijskih sredstava nego što im je potrebno

Finansijski posrednici – banke i druge finansijske institucije koje povezuju štedište sa investitorima

Subvencije – finansijska pomoć koju vlada ili druge institucije pružaju fizičkim ili pravnim licima kako bi podržali ekonomske aktivnosti ili smanjili troškove. Mogu biti u obliku direktnih novčanih transfera, poreskih olakšica, bespovratnih sredstava, povoljnih kamatnih stopa itd.

Kredit – finansijski aranžman u kojem povjerilac (obično banka ili druga finansijska institucija) pozajmljuje novac dužniku (pravnom ili fizičkom licu) uz obavezu vraćanja u određenom vremenskom periodu, uz kamatu

Finansijska tržišta – mjesta na kojima se susrijeću ponuda i tražnja za različitim vrstama finansijskih instrumenata

Finansijski instrumenti – novac i hartije od vrijednosti, kao pisane isprave u materijalnom ili nematerijalnom obliku, koje daju svojim vlasnicima određena prava

Certifikat – finansijski instrument koji omogućava investitorima da investiraju uz specifične uslove i prava

Depoziti – novčana sredstva klijenata povjerena banci, koja su oročena ili po viđenju

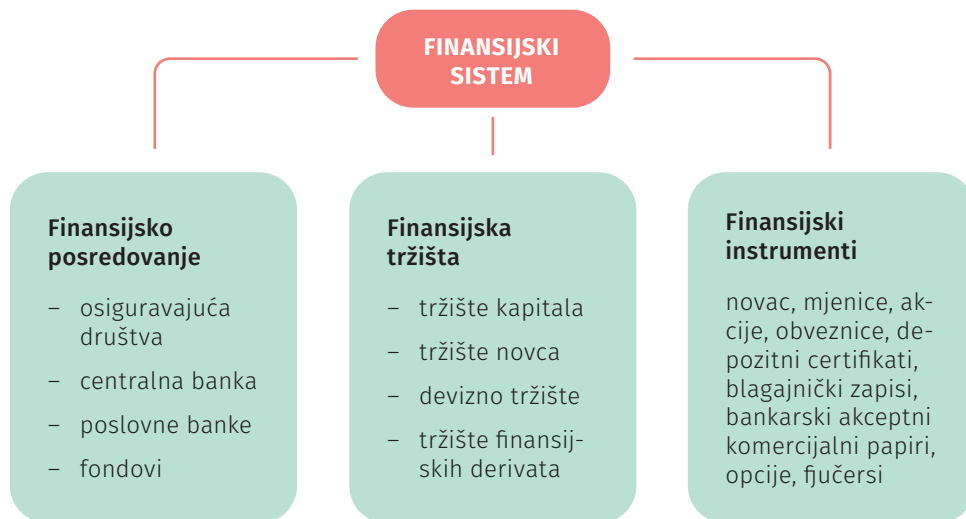
Finansijske institucije – organizacije koje pružaju različite finansijske usluge i proizvode (banke, štedionice, osiguravajuća društva, brokerske kuće, berze, investicioni fondovi itd.)

Kreditni potencijal – ukupna raspoloživa sredstva banke za plasiranje u vidu kredita

Primarna emisija – emisija novca koju obavlja centralna banka

Sekundarna emisija – emisija koju vrše poslovne banke, koje odobravanjem kredita klijentima povećavaju novčanu masu

Fiorina – lokalna valuta, koristila se u Crnoj Gori do kraja 19. vijeka

Šema 1.5.1. Finansijski sistem

Zavisno od karaktera finansijskih instrumenata kojima se trguje, postoje različite vrste finansijskih tržišta. Tako se, na primjer, na tržištu kapitala trguje dugoročnim finansijskim instrumentima – akcijama i obveznicama. U privredi SAD upravo je ovo finansijsko tržište najrazvijenije. **Finansijski posrednici** su institucije preko kojih se štediše i investitori mogu indirektno povezati. Najvažniji finansijski posrednici su banke i investicioni fondovi.

Banke su finansijske institucije koje vrše mobilizaciju, koncentraciju i alokaciju slobodnih novčanih sredstava, posredujući između subjekata koji imaju višak i subjekata koji imaju manjak finansijskih sredstava. Po savremenom shvatanju, banka je finansijsko preduzeće koje prodaje svoje proizvode i usluge sa ciljem da ostvari dobit. Najvažniji poslovi banke su:

- primarna emisija novca
- prikupljanje slobodnih novčanih sredstava – depozita, što joj omogućava da kreira novac, formira svoj kreditni potencijal i odobrava kredite
- plasiranje prikupljenih novčanih sredstava, čime banka umnožava svoj kreditni potencijal i vrši sekundarnu emisiju novca
- poslovi platnog prometa, koji se odnose na sva plaćanja između fizičkih i pravnih lica, a koja mogu biti gotovinska i negotovinska.

Prva novčana institucija u Crnoj Gori bila je *Založnica Crnogorska*, osnovana na Cetinju 10. oktobra 1864. godine. Prvi vlasnik bio je vojvoda Mirko Petrović, otac kralja Nikole I Petrovića. Od 1864. do 1870. godine odobreno je 828 zajmova u vrijednosti 57.921 fiorina, a ukupan interes iznosio je

1.910 florina. Založnica je pozajmljivala novac crnogorskim glavarima, uz zalogu oružja, crnogorske nošnje, čak i „časne riječi“. Godišnja kamatna stopa bila je 8%. Ukinuta je 1870. godine.

Prva banka u Crnoj Gori, pod nazivom Prva nikšićka štedionica, osnovana je 1901. godine u Nikšiću. Ona je bitno pomogla stvaranju industrijskog i bankovnog kapitala, što je pomoglo razvoju privrede Nikšića.

Portfolio – skup različitih resursa, imovine ili investicija koje privredno društvo ili pojedinac posjeduje i upravlja njima

Bankarski sistem Crne Gore čine centralna banka i poslovne banke (komercijalne, investicione, univerzalne). Poslovi centralne banke su: emisija novca, kontrola poslovanja banaka, upravljanje deviznim rezervama i deviznim kursom nacionalne valute, regulisanje kreditnog potencijala poslovnih banaka, sprovođenje monetarne politike. Najvažniji poslovi poslovnih banaka su:

- pribavljanje sredstava iz depozita
- koncentracija pribavljenih sredstava
- plasiranje sredstava u vidu kratkoročnih ili dugoročnih kredita
- davanje savjeta klijentima, finansijske usluge
- poslovi sa hartijama od vrijednosti i dr.

Iako većina banaka pruža finansijske usluge širokom spektru sektora, postoje banke koje se specijalizuju ili imaju značajan fokus na hotelsko-turistički sektor.

Investicioni fondovi su institucije koje na finansijskom tržištu prodaju svoje akcije, a prihod od te prodaje koriste za kupovinu hartija od vrijednosti, najčešće akcija i/ili obveznica više kompanija. Dakle, investicioni fondovi posjeduju portfolio hartija od vrijednosti. Akcionari fonda prihvataju rizik i prihode od portfolija. Ako vrijednost portfolija raste na tržištu, akcionari fonda zarađuju, a u protivnom gube. Investicioni fond uključuje mnoge prednosti za svoje akcionare. Pošto je za ulagače rizično da kupuju akcije ili obveznice samo jedne kompanije (finansijsko stanje te kompanije se mijenja, a time i rizik ulaganja), fond pruža priliku za ulaganja i malim ulagačima, i omogućava im disperziju rizika tih ulaganja. Investicioni fond treba da profesionalno upravlja finansijama,

Slika 1.5.2. Neke banke, kao što je poznata američka banka Wells Fargo, imaju sektor koji je fokusiran na hotelsku industriju (odobravaju kredite za razvoj, renoviranje, operativne potrebe hotela itd.).

Zelene obveznice – vrsta obveznica koja se koristi za finansiranje ekološki održivih projekata, kao što su projekti obnovljivih izvora energije, energetske efikasnosti, upravljanja otpadom itd.

prati situaciju u kompanijama čije akcije i obveznice kupuje i prodaje. Od fonda se očekuje da u pravo vrijeme proda akcije onih kompanija koje ne obećavaju mnogo, a da kupi akcije onih kompanija koje obećavaju.

Posljednjih decenija investitori sve više prepoznaju hotele kao atraktivne investicije na finansijskim tržištima. Tako je 2013. godine *Hilton Worldwide Holdings Inc.*, jedan od najvećih hotelskih lanaca na svijetu, kroz inicijalnu javnu ponudu omogućio investitorima da direktno učestvuju u vlasništvu hotela. Nadalje, *Marriott International* je 2019. godine prikupio oko petsto miliona dolara putem emisije zelenih obveznica. Sredstva su korišćena za projekte poboljšanja energetske efikasnosti. Takođe, *Hilton Worldwide Holdings Inc.* emitovao je iste godine zelene obveznice u iznosu oko milijardu dolara, i ta sredstva korišćena su za finansiranje projekata održivog razvoja. Nadalje, akcijama velikog broja hotela danas se aktivno trguje na berzama. Tako se, na primjer, akcijama francuskog hotelskog lanca *Accor* trguje na berzi *Euronext Paris*, dok su glavni investitori poznatog lanca hotela *Four Seasons* saudij-ski princ El Valid bin Talal (Al-Waleed bin Talal) i Bil Gejts (Bill Gates).

Sve ove aktivnosti pokazuju da hoteli nijesu samo dio turističke industrije, već su značajni učesnici šireg finansijskog sistema.

Izvori:

https://issuu.com/luxuryrealestateworldwide/docs/hilton_grand_offering_memorandum_20

https://www.hosthotels.com//media/HostHotels/Files/ESGPerformance/Host_Hotels_Resorts_Inc_2023_Green_Bond_Allocation_Statement.pdf

<https://group.accor.com/en/finance/accor-share/accor-share-quotation>

<https://financialpost.com/personal-finance/high-net-worth/bill-gates-takes-control-of-four-seasons-in-deal-with-saudi-billionaire-prince-alwaleed>

Finansijski sistem i hotelsko-turistički sektor međusobno su povezani kroz investicije, kreditiranje i trgovinu finansijskim instrumentima, čime taj sektor sve više postaje ključni akter na tržištima kapitala. Na primjer, Razvojna banka Crne Gore daje program podrške turizmu, hotelijerstvu i ugostiteljstvu, i to kroz povoljne investicione kredite. Oni su namijenjeni za unapređenje postojećeg i izgradnju nove infrastrukture, kao i ulaganja u jačanje kvaliteta primarne i vanpansionske ponude u ovoj oblasti. Mnoge poslovne banke nude kredite za

razvoj turizma i ugostiteljstva koji služe za razne vrste ulaganja u turističke i ugostiteljske objekte (izgradnja, dogradnja, rekonstrukcija, adaptacija, opremanje, prenamjena iz stambenih u turističke kapacitete, kao i kupovina postojećih hotela, restorana, kafića itd.). Razvoj ruralnog turizma u Crnoj Gori kreditiraju različiti subjekti, uključujući domaće i međunarodne institucije, banke, fondove i vladine agencije. Zahvaljujući ovakvim kreditima u porastu je broj registrovanih seoskih domaćinstava i broj etno-sela koji kombinuju smještajne sa ugostiteljskim i turističkim uslugama.

1. Definiši finansijski sistem.
2. Objasni funkcije finansijskog sistema.
3. Navedi najvažnije finansijske institucije finansijskog sistema.
4. Opiši ulogu jedne od finansijskih institucija u finansijskom sistemu.
5. Uoči i analiziraj povezanost između elemenata finansijskog sistema.
6. Razmisli i istakni na koji način preduzetniku koji želi da otvori novi ugostiteljski objekat može da pomogne finansijski sistem.

Sažetak poglavlja

Finansije se odnose na prikupljanje, čuvanje, raspodjelu i upotrebu novčanih sredstava od strane fizičkih i pravnih lica. Sastoje se od novčanih tokova (svako kreiranje novca između pojedinih subjekata) i novčanih odnosa između subjekata tokom finansijskih aktivnosti. Finansije se mogu podijeliti prema različitim kriterijumima, i to: finansije u užem smislu (javne finansije) i finansije u širem smislu (monetarne finansije), mikrofinansije i makrofinansije, monetarne finansije, javne finansije, finansijska tržišta i hartije od vrijednosti, međunarodne finansije i bankarstvo.

Nauka o finansijama proučava pojave, odnose i institucije koje su vezane za prikupljanje, čuvanje, raspodjelu, trošenje i upravljanje novčanim sredstvima. Predmet nauke o finansijama je širok, i može se odnositi na kreditne odnose, emisiju novca, monetarnu politiku, bankarske poslove, plasiranje novčanih tokova, deviznu politiku, finansijsko osiguranje i dr.

Pojava novca ubrzala je i olakšala robni promet. Sve vrste robe mogle su svoju vrijednost izraziti u novcu, pa su se mogle razmijeniti za novac. Novac je najprije bio robni novac, jer je određena roba služila kao opšti posrednik u razmjeni sve druge robe. Danas se kao novac javljaju novčani znaci, kao potvrde o dugu države koje su proglašene zakonitim sredstvom plaćanja u jednoj zemlji. Najvažnije funkcije novca su: novac kao sredstvo razmjene, novac kao obračunsko sredstvo, novac kao platežno sredstvo, novac kao čuvar vrijednosti i novac kao svjetski novac. Sve navedene funkcije međusobno su povezane.

Novac se javlja u nekoliko vrsta, i to kao metalni, papirni, kreditni (depozitni) i elektronski novac. Metalni novac su komadi metala koji imaju tačno utvrđen oblik, kvalitet i težinu. Metal se pokazao kao dobro rješenje za izradu novca, a naročito zlato i srebro. Papirni novac nastao je još u srednjem vijeku iz banknota. Najprije je papirni novac imao podlogu u zlatu ili srebru, što znači da su države mogle izdati samo onoliko novca koliko su za njega imale pokrića u zlatu, po važećem kursu. Zlatni standard konačno je ukinut 1971. godine. Od tada se u prometu nalazi papirni novac koji nije zamjenjiv za zlato. Danas dominira kreditni (depozitni) novac, koji nema materijalni oblik i koji se bez ograničenja može zamjenjivati za gotov novac i koristiti za plaćanje proizvoda i usluga (bezgotovinski platni promet). Kao kreditni novac, u platnom prometu često se koriste mjenice, kao pisano obećanje da će dužnik isplatiti sumu novca koja je u mjenici naznačena, u određeno vrijeme i u određenom mjestu. Vrhunac dematerijalizacije novca jeste elektronski (digitalni) novac. Ovaj novac je informacija koja se u realnom vremenu, preko elektronskih impulsa, prenosi između subjekata koji vrše plaćanje.

Vrijednost (cijena) novca se, kao i kod sve druge robe, mijenja u zavisnosti od njegove ponude i tražnje. Takve promjene poznate su kao inflacija, deflacija, devalvacija i revalvacija. Inflacija se ogleda u povećanju opšteg nivoa cijena u privredi, a mjeri se stopom inflacije. Ova stopa, koja se izračunava na bazi indeksa potrošačkih cijena, pokazuje za koliko su se procenata promijenile (porasle) cijene

u posmatranoj godini u odnosu na baznu godinu. Deflacija dovodi do smanjenja opšteg nivoa cijena u jednoj privredi i povećanja vrijednosti domaće valute u odnosu na strane. Devalvacija je posljedica inflacije, i **predstavlja** smanjenje vrijednosti valute jedne zemlje u odnosu na druge valute, a koje je zvanično sprovela centralna banka. Revalvacija je posljedica deflacije, i predstavlja povećanje vrijednosti valute jedne zemlje u odnosu na druge valute, što zvanično sprovodi centralna banka.

Finansijski sistem čine institucije i aktivnosti kojima se obezbjeđuje finansiranje društvene reprodukcije kroz povezivanje investitora i štediša. Ovaj sistem ima funkciju alokacije, funkciju štednje, funkciju likvidnosti, funkciju plaćanja, funkciju ekonomske politike, funkciju bogatstva, kreditnu funkciju, funkciju rizika. Elementi finansijskog sistema su finansijska tržišta i finansijski posrednici. Instrumenti finansijskog sistema kojima se trguje na finansijskom tržištu jesu: novac, obveznice, akcije, blagajnički zapisi, depozitni certifikati, mjenice, opcije, fjučersi, bankarski akcepti i dr.

Preporuka

Da bi se o pojavi i razvoju novca informisao/informisala detaljnije, možeš pročitati tekst *Filozofija novca i savremeno društvo* autora Nikole Fabrisa. Tekst možeš pronaći na sajtu https://www.cbcbg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi/publikacije/nase_knjige/nf_filozofija_novca_savremeno_drustvo.pdf

Na sajtu Centralne banke Crne Gore (<https://www.cbcbg.me>) možeš takođe pronaći (i pročitati) tekst Novac u Crnoj Gori kroz istoriju.

Zadatak 1 za rad u grupama.

Cilj zadatka: Korišćenje i istraživanje šire literature, razvijanje vještine učenja i pisanja referata.

Da bi se zadatak realizovao, potrebno je da se u saradnji sa nastavnikom/nastavnicom formiraju dvije grupe od po tri učenika/učenice, najbolje onih koji se dobrovoljno jave. Predstavnik svake grupe izvlači listicu sa temom za predavanje (prezentaciju) koju treba obraditi i pripremiti za sedam dana. Teme treba da predloži nastavnik/nastavnica, a u predlaganju tema mogu učestvovati i učenici/učenice. Predlažemo sljedeće teme:

1. *Finansije kao nauka i praksa*
2. *Podsistemi finansijskog sistema*
3. *Vrste novca*
4. *Pojava i razvoj novca.*

Način rada: Preporuka je da učenici/učenice koriste širu literaturu koja obrađuje izabranu temu. Potražiti je u gradskoj, školskoj ili privatnoj biblioteci. Pored literature, mogu se koristiti i relevantni internetski izvori. Članovi grupa sastaju se više puta u kućnim uslovima kako bi na najbolji način obradili zadatu temu i prezentovali je na posebnom času. Poželjno je da učenici/učenice podijele zadatke i da svaki član prikupe što više podataka o određenom dijelu teme koja se obrađuje.

Prezentacija: Na času, obje grupe izlažu obrađenu temu u trajanju 15 minuta, najbolje u vidu *PowerPoint* prezentacije. Posljednjih 15 minuta časa ostali učenici/učenice postavljaju pitanja članovima grupa koje su prezentovale zadate teme. Pred kraj časa, učenici/učenice glasaju koja je prezentacija bila zanimljivija, kreativnija i inspirativnija.

Zadatak 2 za rad u grupama.

Cilj zadatka: Upoznavanje sa posljedicama inflacije u hotelsko-turističkim privrednim društvima iz realnog okruženja, kao i razvoj vještina istraživanja i analize.

U okviru zadatka potrebno je, u saradnji sa nastavnikom/nastavnicom, formirati dvije grupe koje broje od tri do šest učenika/učenica. Svaka grupa bira jedno hotelsko-turističko privredno društvo i ugovara posjetu. Poželjno bi bilo da ova privredna društva budu različita po veličini i organizacionom obliku. Na primjer, prva grupa može da posjeti veliki hotel u svom gradu, dok druga grupa može odabrati nacionalni restoran. Takođe, može biti korisno da jedna grupa posjeti turističku agenciju, a druga manji hotel.

Način rada: Zadatak se može obaviti korišćenjem metode intervjua (razgovora) sa vlasnikom ili menadžerom privrednog društva koje je predmet posjete. Metodu intervjua moguće je kombinovati sa metodom posmatranja. Ako se odabere metoda intervjua, preporučuju se sljedeća ili slična pitanja:

- Da li ste i koliko puta podizali cijene svojih usluga u posljednjih godinu dana?
- Ako ste povećavali cijene, šta je bio razlog?
- Koliko je povećanje cijena iznosilo prosječno (u procentima)?
- Istražite, na primjeru jedne od usluga, trenutnu cijenu i cijenu usluge u istom periodu prošle godine (cijena gaziranog pića, klasičnog doručka, noćenja i sl.).
- Da li su zarade zaposlenih porasle, i za koliko procenata u posljednjih godinu dana?
- Šta vaši gosti najčešće naručuju, i na koji način najčešće plaćaju?

Prezentacija: Na posebnom času, usmeno ili uz pomoć *PowerPoint* prezentacije, izlažu se dobijene informacije o cijenama usluga i zaradama zaposlenih u privrednim društvima koje ste posjetili. Na osnovu izloženog izvode se zaključci o visini i posljedicama inflacije na poslovanje hotelsko-turističkih privrednih društava.

PRINCIPI FINANSIJSKOG POSLOVANJA U HOTELSKO- TURISTIČKIM PRIVREDNIM DRUŠTVIMA

Izreka „Ko riskira – profitira“ ukazuje na to da su rizik i profitabilnost u direktnom odnosu, jer preuzimanje većeg poslovnog rizika povećava mogućnost da se ostvari veći profit (dobit). Međutim, važi i obrnuto, jer preuzimanje većeg rizika može značiti i veću vjerovatnoću gubitka.

Poznati ekonomista, svjetski stručnjak u oblasti menadžmenta i liderstva Isak Adizes (Ichak Adizes) poredi nelikvidnost poslovnog subjekta sa onim što za ljudski organizam znači povišen krvni pritisak i drugi zdravstveni poremećaji. Naime, eventualna nelikvidnost je simptom teških problema u poslovanju i zahtijeva identifikovanje dubljih uzroka i korjenitu promjenu načina poslovanja.

Razumijevanje finansija nije samo za poslovne ljude i ekonomiste. To je vještina koja pomaže da budeš sigurniji/sigurnija i vještiji/vještija u ličnim odlukama, sada i u budućnosti.

U OVOM POGLAVLJU SAZNAĆEŠ:

- čime se bave poslovne finansije
- kako je organizovana finansijska služba u privrednom društvu
- koji su zadaci finansijske funkcije privrednog subjekta
- koja je uloga finansijskog menadžmenta
- kakav treba da bude odnos sopstvenih i tuđih, odnosno dugoročnih i kratkoročnih izvora finansiranja
- sa kojim se finansijskim rizicima suočavaju privredni subjekti
- koje se finansijske evidencije vode u privrednom društvu.

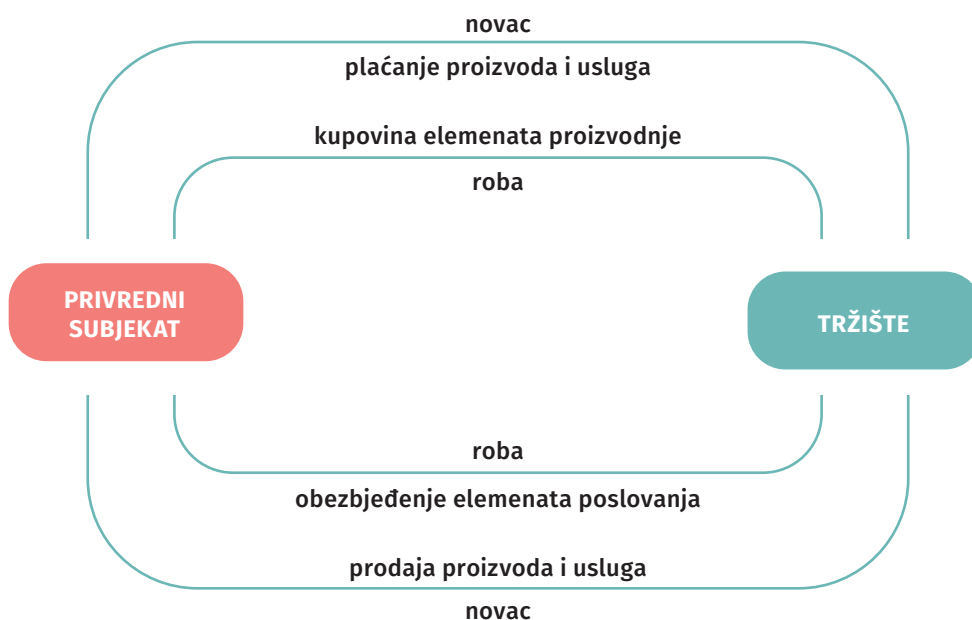
2.1. Finansijski poslovi i finansijska funkcija

Važni pojmovi: poslovne finansije, novčani tokovi, finansijski poslovi, finansijska funkcija, finansijska situacija, metoda presijecanja bilansa

Kako je navedeno u prvom poglavlju, finansije privrednog subjekta (privrednog društva) nazivaju se poslovne finansije. **Poslovne finansije** kao praksa obuhvataju skup aktivnosti privrednog društva koje se tiču pribavljanja, raspodjele i upotrebe finansijskih sredstava. **Cilj poslovnih finansija** kao naučne discipline jeste efikasno upravljanje finansijskim sredstvima, tj. obezbjeđenje finansijske ravnoteže i dugoročne finansijske stabilnosti privrednog subjekta.

Novčani tokovi u kojima učestvuje privredni subjekat uslovljeni su robnim tokovima, i obrnuto. Proces reprodukcije zavisi i od jednih i od drugih, kako je prikazano na šemi 2.1.1. Ako, na primjer, hotel kao privredni subjekat ne uspije da proda zadovoljavajući broj noćenja na turističkom tržištu, postoji opasnost da priliv novčanih sredstava bude manji od odliva. Zbog toga će hotelu nedostajati novčanih sredstava za otpočinjanje narednog ciklusa reprodukcije. Neminovno je kašnjenje izmirenja obaveza prema dobavljačima, državi, povećan stepen zaduženosti, smanjenje likvidnosti, smanjenje koeficijenta obrta, što vodi do poslovanja s gubitkom.

Šema 2.1.1. Povezanost robnih i novčanih tokova privrednog subjekta

Finansijska ravnoteža – stanje u kojem su prihodi jednaki sa rashodima ili veći od njih, što je ključno za održavanje finansijske stabilnosti

Koeficijent obrta – pokazatelj koji mjeri efikasnost korišćenja imovine u privrednom društvu, odnosno koliko se puta određena kategorija imovine (npr. zalihe) „obrne“ u periodu od obično jedne godine

Stepen zaduženosti – odnos tuđih i ukupnih izvora sredstava poslovnog subjekta.

Likvidnost – sposobnost poslovnog subjekta da svojim novčanim sredstvima izmiri prispjele obaveze

Hartije od vrijednosti – finansijski instrumenti koji predstavljaju pravo vlasništva, pravo na prihod ili pravo na određene buduće isplate

Doprinosi – oblik obaveznih izdvajanja privrednih društava prema državi ili drugim javnim institucijama; služe za finansiranje javnih usluga poput obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite itd.

Kapital – označava resurse u obliku novca, imovine ili drugih sredstava, koje privredno društvo koristi za stvaranje dobiti.

Prilivi i odlivi novčanih sredstava, kako hotelsko-turističkih, tako i ostalih privrednih društava, moraju pažljivo da se planiraju, a mogu nastati po različitim osnovama, kako je prikazano u tabeli 2.1.1.

Tabela 2.1.1. Prilivi i odlivi novčanih sredstava privrednog društva

Prilivi novčanih sredstava po osnovu:	Odlivi novčanih sredstava po osnovu:
• prodaje robe i usluga • naplate potraživanja od kupaca • emisije hartija od vrijednosti • avansa od kupaca • pribavljanja kredita • naplate potraživanja po dugoročnim i kratkoročnim plasmanima • uplata po osnovu povećanja kapitala	• obaveza prema dobavljačima • kupovine hartija od vrijednosti • obaveza po osnovu poreza i doprinosa • obaveza po osnovu plaćanja zarada zaposlenih • obaveza po osnovu kamata, dividendi i nadoknada • otkupa sopstvenih hartija od vrijednosti • obaveza po osnovu glavnice za kredite • obaveza po osnovu novih kredita

Najvažniji **finansijski poslovi** hotelsko-turističkih i drugih privrednih društava prikazani su na šemi 2.1.2.

Šema 2.1.2. Finansijski poslovi hotelsko-turističkih i drugih privrednih društava

Navedeni finansijski poslovi mogu se dalje raščlanjivati, složeni su i povezani, kako međusobno, tako i sa poslovima drugih poslovnih funkcija (proizvodnja, marketing, kadrovi i sl.) u privrednom društvu.

Finansijski poslovi privrednog društva podrazumijevaju se i vode u okviru njegove finansijske funkcije. **Finansijska funkcija** obuhvata skup finansijskih poslova i zadataka, na nivou privrednog subjekta, čijim se obavljanjem unapređuje ostvarenje osnovnog cilja poslovnog subjekta, a to je ostvarenje dobiti. Finansijska funkcija zadužena je za vođenje finansijske politike privrednog društva, utvrđivanje i ostvarenje finansijskih planova, kontinuirano vršenje analize i kontrole finansijskog poslovanja, kao i obezbjeđivanje informacija potrebnih za donošenje finansijskih odluka.

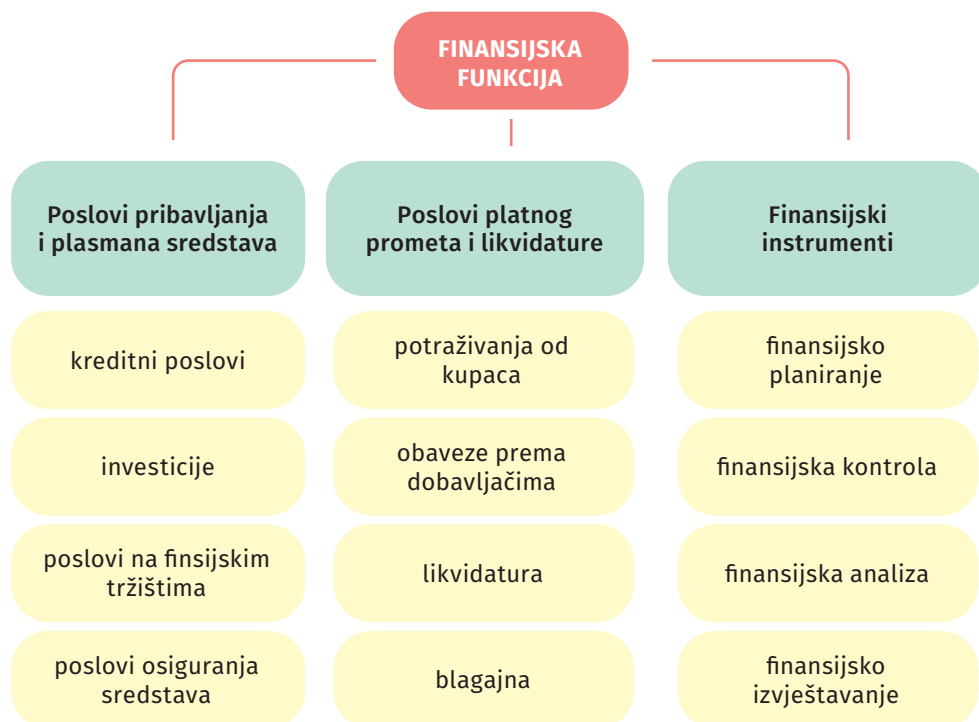
Organizacija finansijske funkcije u privrednom društvu zavisi od mnoštva faktora različite prirode, kao što su: organizaciona struktura privrednog društva, vrsta djelatnosti, veličina privrednog društva, kadrovske i finansijske mogućnosti, zakonski propisi i dr. Složenost i specifičnost finansijskih poslova, kao i brojnost i promjenjivost faktora koji utiču na organizaciju finansijske funkcije, onemogućavaju jedinstven način organizacije ove funkcije kod svih privrednih subjekata. Tako je, na primjer, u velikim privrednim društvima finansijska funkcija najčešće organizovana kao sektor sa više službi i odjeljenja, a u malim finansijske poslove može obavljati samo vlasnik ili računovođa.

Opšti model organizacije funkcije finansija, koji se zasniva na grupisanju srodnih finansijskih poslova, prikazan je na šemi 2.1.3.

Funkcija – grupa srodnih poslova povezanih u cjelinu

Likvidatura – kontrola računovodstvene dokumentacije

Šema 2.1.3. Opšti model organizacije finansijske funkcije

Glavna knjiga – osnovna poslovna knjiga u računovodstvu koja sadrži sve finansijske transakcije privrednog društva, organizovane po računima (kontima)

Finansijsko poslovanje privrednih društava u Crnoj Gori regulisano je Zakonom o privrednim društvima i opštim aktima privrednog društva (pravilnici, planovi, odluke, rješenja).

Finansijska funkcija u hotelsko-turističkim privrednim društvima ključna je za efikasno upravljanje svim aspektima finansijskog poslovanja, od strategije i planiranja do kontrole troškova i maksimizacije prihoda. U hotelsko-turističkim privrednim društvima, finansijska funkcija ispoljava određene specifičnosti u odnosu na finansijsku funkciju privrednih subjekata koji posluju u drugim sektorima. Finansijska funkcija, uzimajući u obzir faktore koji utiču na njenu organizaciju, treba da se prilagođava sezonskim promjenama, bude fleksibilna u pogledu cijena, pokaže veću osjetljivost na promjene u okruženju, ali i obezbijedi adekvatnu podršku ulaganju u infrastrukturu i druge ključne aspekte poslovanja. Na primjer, tokom ljetnje ili zimske sezone hoteli mogu ostvarivati visok promet, dok u vansezoni potražnja opada. Finansijski tim mora biti spreman da se prilagodi tim promjenama, što podrazumijeva fleksibilnost u politici cijena i uslovima poslovanja. Takođe, ova funkcija treba adekvatno da reaguje na promjene u spoljnim faktorima kao što su ekonomske krize, političke promjene ili globalne zdravstvene pandemije, koje mogu drastično uticati na broj turista. Na primjer, tokom pandemije kovida 19, mnoge turističke destinacije imale su problem sa značajnim padom broja posjetilaca, što je zahtijevalo brzo prilagođavanje finansijske strategije. Dodatno, ulaganja u infrastrukturu (renoviranje objekata, poboljšanje usluga, unapređenje tehnologije itd.) i ključne aspekte, kao što su marketing ili obuka zaposlenih, moraju biti prioriteti kako bi se dugoročno obezbijedio konkurentski položaj na tržištu. Dakle, finansijska funkcija u sektoru turizma i ugostiteljstva mora biti brzo prilagodljiva tržišnim uslovima kako bi se obezbijedila stabilnost i rast poslovanja.

Tipična organizacija finansijske funkcije u hotelsko-turističkim privrednim društvima podrazumijeva nekoliko ključnih djelova. Za finansijsku direkciju odgovoran je finansijski direktor, koji je zadužen za strategiju i ukupno finansijsko poslovanje hotela, uključujući donošenje odluka o velikim investicijama i dugoročnim finansijskim planovima. Dio finansijske službe koji je odgovoran za računovodstvo zadužen je za vođenje glavne knjige, pripremu mjesečnih i godišnjih finansijskih izvještaja, za upravljanje računima dobavljača, obračun plaćanja i evidentiranje potraživanja od gostiju hotela. Dio službe za kontrolu troškova stara se o operativnim troškovima i pruža preporuke za uštede i optimizaciju troškova, dok dio za kontrolu prihoda analizira tržišne trendove i kretanja rezervacija, optimizuje cijene i strategije prodaje, razvija promotivne kampanje itd. Dio finansijske službe koji se bavi finansijskim planiranjem i analizom, kreira budžete hotelsko-turističkih privrednih društava, prati finansijske rezultate u odnosu na postavljene ciljeve itd. Za obračun zarada, upravljanje porezima i doprinosima i kontrolu tačnosti svih isplata zaposlenima, zadužen je dio koji je odgovoran za kadrovsku politiku.

Uspješnost finansijske funkcije u obavljanju odgovornih finansijskih poslova očituje se u finansijskoj situaciji privrednog društva. Finansijska situacija predstavlja stepen sposobnosti poslovnog subjekta da efikasno upravlja svojim novčanim sredstvima i tokovima. Zato ona predstavlja predmet i cilj poslovnih finansija.

S obzirom na to da je privredni subjekat stvaran i dinamičan sistem, razumljivo je da se finansijska situacija mijenja i da se zato mora redovno pratiti. Prema odnosu priliva i odliva novčanih sredstava u određenom periodu, finansijska situacija privrednog društva može se okarakterisati kao slaba, jaka i uravnotežena. Prema učestalosti odstupanja od normalne (poželjne, optimalne) finansijske situacije, finansijska situacija može biti dugoročno ili kratkoročno stabilna i dugoročno ili kratkoročno nestabilna. Navedene vrste finansijske situacije poslovnog subjekta i njihove karakteristike date su u tabeli 2.1.2.

Tabela 2.1.2. Vrste finansijskih situacija poslovnog subjekta

Kriterijum podjele	Finansijska situacija	Opis
Prema odnosu priliva i odliva novčanih sredstava	Slaba	Priliv novčanih sredstava manji je od odliva u određenom periodu.
	Jaka	Priliv novčanih sredstava veći je od odliva u određenom periodu.
	Uravnotežena	Priliv novčanih sredstava približno je jednak odlivu u određenom periodu.
Prema učestalosti odstupanja od normalne finansijske situacije	Dugoročno ili kratkoročno nestabilna	Česta su odstupanja tržišnih finansijskih situacija od normalne (poželjne), u dužem ili kraćem periodu.
	Dugoročno ili kratkoročno stabilna	Rijetka su odstupanja tržišnih finansijskih situacija od normalne (poželjne), u dužem ili kraćem periodu.

Bilans stanja – pregled sredstava (aktiva) i izvora finansiranja sredstava (pasiva) poslovnog subjekta u određenom trenutku, koji treba da budu u ravnoteži

Detaljnije o bilansu stanja saznaćeš u trećem razredu, u okviru modula Računovodstvo. Više riječi o bilansu stanja biće i u petom poglavlju ovog udžbenika.

Pred poslovnim finansijama se, kao minimalni zahtjev, postavlja obezbjeđenje uravnotežene i makar kratkoročno stabilne finansijske situacije poslovnog subjekta. Maksimalan zahtjev jeste obezbjeđenje jake i dugoročno stabilne finansijske situacije. Informacije o finansijskoj situaciji poslovnog subjekta pruža bilans stanja. Bilans stanja predstavlja finansijski izvještaj o stanju imovine (sredstava) privrednog društva na određeni dan. Sastoji se od: (a) aktive, u kojoj su prikazana sredstva kojima privredno društvo raspolaze i (b) pasive, u kojoj su prikazani izvori finansiranja sredstava (porijeklo sredstava) privrednog društva. Metoda koja se najčešće koristi u analizi bilansa jeste **metoda presijecanja bilansa**. Ona omogućava sagledavanje horizontalne i vertikalne strukture bilansa stanja.

Slika 2.1.1. Globalne hotelske brendove (npr. Hilton Worldwide Holdings i Ritz-Carlton, sa po više od 7.000 hotela u svom sastavu) karakteriše značajna finansijska snaga i jaka finansijska situacija.

Dugoročna aktiva – stalna imovina poslovnog subjekta

Kratkoročna aktiva – obrtna sredstva poslovnog subjekta (žiro račun, potraživanja, zalihe)

Dugoročna pasiva – sopstveni kapital poslovnog subjekta

Kratkoročna pasiva – kratkoročni krediti i dobavljači za obrtna sredstva

Aktiva u bilansu stanja – sva imovina koju privredno društvo posjeduje i koristi u svom poslovanju

Pasiva u bilansu stanja – izvori sredstava koji su korišćeni za finansiranje imovine privrednog društva

Sopstveni kapital – ukupna vrijednost sredstava koja pripada privrednom društvu, dostupna za dugoročno finansiranje poslovnih aktivnosti

Horizontalna struktura bilansa stanja poslovnog subjekta, koja se dobija horizontalnim presijecanjem bilansa stanja, pokazuje odnos dugoročnih sredstava iz aktive bilansa stanja i dugoročnih izvora finansiranja sredstava iz pasive, kao i odnos kratkoročnih sredstava i kratkoročnih izvora njihovog finansiranja. Ovi odnosi mogu ukazati na sljedeća stanja finansijske situacije poslovnog subjekta:

dugoročna aktiva > dugoročna pasiva

kratkoročna aktiva < kratkoročna pasiva

slaba finansijska situacija

dugoročna aktiva < dugoročna pasiva

kratkoročna aktiva > kratkoročna pasiva

jaka finansijska situacija

dugoročna aktiva = dugoročna pasiva

kratkoročna aktiva = kratkoročna pasiva

uravnotežena finansijska situacija

Tzv. zlatno bankarsko pravilo finansiranja nalaže da se tuđi kapital ne koristi vremenski nepovoljnije nego što je dobijen. To znači da kratkoročno dobijena finansijska sredstva treba uložiti u kratkoročna (obrotna) sredstva, a dugoročno dobijena finansijska sredstva u dugoročna (stalna) sredstva poslovnog subjekta.

Vertikalna struktura bilansa stanja može se pratiti preko sljedećih pokazatelja:

- odnos tuđih i ukupnih izvora sredstava
- odnos sopstvenih i ukupnih izvora sredstava
- odnos sopstvenih i tuđih izvora sredstava
- odnos dugoročnih i kratkoročnih izvora sredstava
- odnos akumulacije i trajnog kapitala i dr.

Za navedene odnose ne postoje unaprijed određena pravila po kojima bi se finansijska situacija poslovnog subjekta okarakterisala jakom, već to zavisi od vrste i specifičnosti pojedinih poslovnih subjekata. Izvjesno je da nepovoljna vertikalna struktura bilansa stanja vodi poslovni subjekat u nelikvidnost, pre zaduženost i ugrožava njegov opstanak.

Na osnovu uprošćenog bilansa stanja hotelsko-turističkog privrednog društva „X“ možemo primijeniti metodu presijecanja bilansa i uporediti:

- dugoročnu aktivu i dugoročnu pasivu
- kratkoročnu aktivu i kratkoročnu pasivu.

Na osnovu datih podataka, izračunati:

- odnos tuđih i ukupnih izvora sredstava
- odnos sopstvenih i tuđih izvora sredstava.

Aktiva (sredstva)	Pasiva (izvori sredstava)
Stalna imovina.....1.300.000	Sopstveni (trajni) kapital 900.000
Gotovina210.000	Dugoročne obaveze 600.000
Roba na zalihama 80.000	Kratkoročne obaveze 340.000
Potraživanja od kupaca150.000	
Ukupno1.840.000	Ukupno1.840.000

Dugoročna aktiva, koja iznosi 1.300.000 €, veća je od dugoročne pasive, koja iznosi 600.000 €, što je pokazatelj jake finansijske situacije. Kratkoročna aktiva (210.000 € + 180.000 € + 150.000 €) veća je od kratkoročne pasive (340.000 €), što potvrđuje jaku finansijsku situaciju.

Odnos tuđih i ukupnih izvora sredstava, koji pokazuje stepen zaduženosti poslovnog subjekta, iznosi:

$$\frac{940.000}{1.840.000} \cdot 100 = 51,0\%.$$

Dakle, poslovni subjekat „X“ zadužen je 51,0%. Odnos sopstvenih i tuđih izvora sredstava iznosi:

$$\frac{900.000}{940.000} \cdot 100 = 95,7\%.$$

Kod poslovnog subjekta „X“ tuđi izvori preovladavaju, tj. sopstveni izvori manji su u odnosu na tuđe za 4,3%.

1. Objasni novčane tokove u kojima učestvuje poslovni subjekat.
2. Nabroj zadatke za koje je zadužena finansijska funkcija poslovnog subjekta.
3. Uporedi horizontalnu i vertikalnu strukturu bilansa stanja poslovnog subjekta.
4. Navedi uslove jake finansijske situacije poslovnog subjekta.
5. Procijeni posljedice kratkoročno i dugoročno slabe finansijske situacije poslovnog subjekta.
6. Na osnovu bilansa stanja, koji si imao/imala prilike da sastaviš na času računovodstva, procijeni finansijsku situaciju poslovnog subjekta izračunavanjem makar dva važna pokazatelja.

2.2. Finansijski menadžment

Važni pojmovi: finansijski menadžment, finansijska politika, principi finansijske politike, likvidnost, poslovni rizik

Menadžment je proces planiranja, organizovanja, vođenja i kontrolisanja resursa organizacije kako bi se postigli njeni ciljevi poslovanja. Obuhvata sve aspekte upravljanja, od donošenja odluka do rješavanja problema, i ključan je za uspješno funkcionisanje bilo koje organizacije. **Menadžeri** su osobe koje preuzimaju odgovornost za sve ove procese unutar organizacije. Njihov je zadatak da usmjere resurse i zaposlene ka postizanju poslovnih ciljeva organizacije, koordiniraju aktivnosti i donose odluke koje direktno utiču na poslovanje. **Finansijski menadžment** je specifičan dio menadžmenta usmjeren na efikasno upravljanje finansijskim resursima organizacije. Finansijski menadžeri donose ključne odluke u vezi sa investicijama, budžetiranjem i analizom finansijskih tokova kako bi obezbijedili stabilnost i rast poslovnog subjekta u budućnosti. Osim stručnih znanja, finansijski menadžeri treba da imaju razvijene komunikacione vještine, da dobro razumiju ljudske osobine, znaju kako da motivišu druge i izgrade pozitivne međuljudske odnose.

Finansijski menadžment je nosilac ukupne aktivnosti upravljanja finansijama poslovnog subjekta, bez obzira na njihovu djelatnost, a sa ciljem ostvarenja i povećanja dobiti. Menadžment treba da obezbijedi stalne izvore finansiranja, odnosno njihovo pribavljanje i alokaciju unutar poslovnog subjekta. Težnja je ka uspostavljanju **optimalne strukture izvora finansiranja** sa stanovišta ročnosti i vlasništva, kao i ka usmjeravanju finansijskih sredstava u investicije. Kao složen podsistem privrednog društva, finansijski menadžment obuhvata sljedeće pod sisteme: finansijsko planiranje, finansijska organizacija, finansijsko rukovođenje i finansijska kontrola. Da bi navedeni pod sistemi finansijskog menadžmenta mogli efikasno funkcionisati, neophodna je kontinuirana analiza finansijskih izvještaja (bilans stanja, bilans uspjeha), utvrđivanje obima i strukture osnovnih i obrtnih sredstava i određivanje optimalne strukture izvora finansiranja sredstava. Prema savremenom pristupu, predmet finansijskog menadžmenta nije samo pribavljanje kapitala iz različitih izvora, već i efikasna upotreba tog kapitala, prije svega za investicije. Takođe, finansijski menadžment treba da kreira i sprovodi finansijsku politiku privrednog društva.

Pod sistemi finansijskog menadžmenta prikazani su na šemi 2.2.1.

Investicije – ulaganje novčanih sredstava u različite vrste imovine ili projekte radi ostvarivanja profita ili rasta u budućnosti

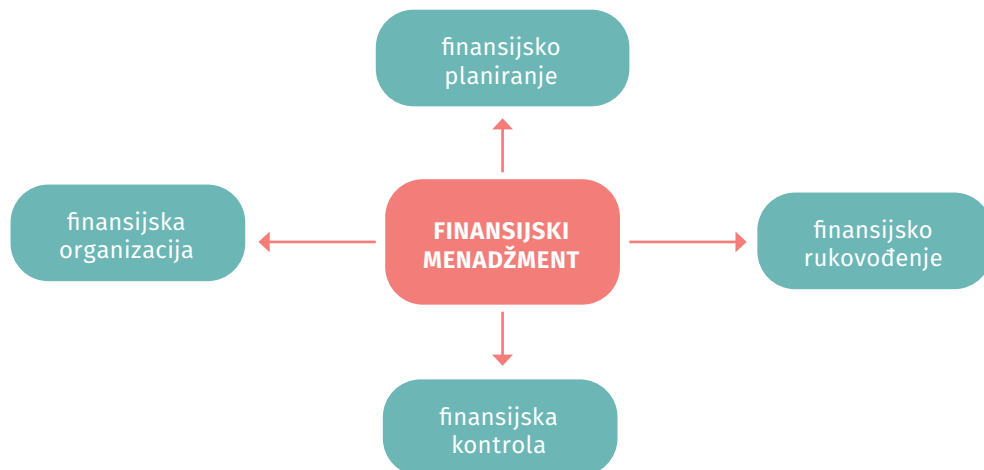
Budžetiranje – planiranje i raspodjela finansijskih sredstava preduzeća za određeni period, obično godinu dana

Alokacija sredstava – način na koji se sredstva privrednog društva raspoređuju na različite vrste imovine, investicija i operativne potrebe društva

Rentabilno ulaganje finansijskih sredstava – ulaganje koje će donijeti veći prinos (dobit) po jedinici uloženi finansijskih sredstava

Dugoročna sposobnost finansiranja – sposobnost da se dugoročna ulaganja finansiraju iz sopstvenih i pozajmljenih izvora, kao i da se kratkoročna ulaganja finansiraju iz pozajmljenih izvora, pri čemu se ne ugrožava likvidnost

Šema 2.2.1. Podsistemi finansijskog menadžmenta

Finansijskim menadžmentom bave se menadžeri kao profesionalci i stručnjaci koji posjeduju znanja, sposobnosti i vještine za obavljanje menadžerskih zadataka. Oni izvršavaju menadžerske funkcije planiranja, organizovanja, rukovođenja i kontrole iz oblasti finansija.

Finansijska politika privrednog društva jeste skup mjera, načela, instrumenata i odluka kojima se nastoje ostvariti definisani ciljevi i zadaci finansijskog poslovanja. Odnosi se na dva povezana finansijska procesa: pribavljanje finansijskih sredstava i upotreba (plasiranje) tih sredstava. Ciljevi finansijske politike vezani su za obezbjeđenje dugoročne likvidnosti, obezbjeđenje dugoročne sposobnosti finansiranja, očuvanje i povećanje imovine privrednog društva. Njen je zadatak da obezbijedi optimalno pribavljanje finansijskih sredstava i njihovo rentabilno ulaganje.

Finansijsku politiku čini više parcijalnih finansijskih politika, kako je prikazano u tabeli 2.2.1. Parcijalne finansijske politike međusobno su povezane. Tako, na primjer, kratkoročna proističe iz dugoročne finansijske politike, dok politika investiranja i tekuća finansijska politika proističu iz opšte finansijske politike.

Slika 2.2.1. Finansijskim menadžmentom bave se menadžeri, tj. rukovodioci unutar finansijskog sektora ili finansijske službe.

Tabela 2.2.1. Vrste finansijskih politika privrednog društva

Kriterijum podjele	Vrste finansijske politike	Opis
Vrijeme koje je potrebno za ostvarivanje ciljeva, zadataka i mjera finansijske politike	Dugoročna	Usmjerena je na strateške odluke i obezbjeđenje finansijske stabilnosti privrednog društva.
	Kratkoročna	Usmjerena je na operativne odluke i obezbjeđenje likvidnosti privrednog društva.
Predmet finansijske politike	Opšta finansijska politika	Odnosi se na finansiranje uopšte: pribavljanje i plasiranje finansijskih sredstava na osnovu analize finansijske situacije privrednog društva.
	Politika investiranja	Odnosi se na ulaganja (investicije) novčanih sredstava u prostu i proširenu reprodukciju, kadrove, istraživanje tržišta, novitete.
	Tekuća finansijska politika	Odnosi se na mjere, odluke, postupke kojima se nastoji održati likvidnost privrednog društva.

Dugoročno vezana sredstva – plasmani, stalna imovina, stalne zalihe

Stopa akumulacije – odnos akumulacije i angažovanih sredstava u određenom periodu. Pokazuje koliko se eura akumulacije izdvaja na svakih 100 eura angažovanih sredstava

Organizaciona kultura – skup pravila ponašanja, normi, vrijednosti, principa koji su zajednički i koji povezuju zaposlene u jednom privrednom društvu

Finansijska politika počiva na određenim principima. **Principi finansijske politike** su pravila koja finansijski menadžment treba da poštuje pri donošenju odluka i vođenju finansijske politike uopšte. Teorija i praksa poslovanja privrednih društava ističu sljedeće principe finansijske politike:

- **Princip finansijske stabilnosti.** Odnos dugoročno vezanih sredstava i sopstvenog kapitala, uvećanog za dugoročni pozajmljeni kapital, treba da bude maksimalno 1 ili manji od 1, odnosno:

$$\frac{\text{Dugoročno vezana sredstva}}{\text{Sopstveni kapital} + \text{Dugoročno pozajmljeni kapital}} \leq 1.$$

Odnos manji od 1 stvara sigurnost u održavanju likvidnosti, dok odnos jednak 1 znači da su dugoročno vezana sredstva pokrivena sopstvenim i pozajmljenim kapitalom.

- **Princip likvidnosti.** Zahtijeva da privredno društvo izgradi sposobnost da u roku izmiruje prispjele obaveze. O načelima mjerenja likvidnosti biće više riječi u nastavku ove lekcije.
- **Princip finansijske elastičnosti.** Predstavlja sposobnost privrednog društva da zadovolji principe finansijske politike pri promjeni faktora koji na nju utiču, bilo da su interne ili eksterne prirode. Privredno društvo treba da bude sposobno da izvore finansiranja pribavi što jeftinije, u pravo vrijeme i u pravom obliku. Takođe, ono treba da vraća sredstva povjeriocima bez posljedica po svoju likvidnost.

Devizni sistem – sistem upravljanja i korišćenja stranih valuta unutar nacionalnog i međunarodnog finansijskog sistema

Kreditni bonitet – sposobnost pojedinca ili privrednog društva da otplati svoje dugove i obaveze prema kreditorima

Kreditno-monetarni sistem – način na koji novac i krediti funkcionišu u ekonomiji

Fiskalni sistem – način na koji država upravlja svojim prihodima i rashodima kako bi finansirala svoje aktivnosti

Carinski sistem – skup pravila, procedura i institucija koje upravljaju uvozom i izvozom roba i usluga između zemalja

Detaljnije o pokazateljima likvidnosti i njihovom značenju saznaćeš u petom poglavlju ovog udžbenika.

Finansijske promjenjive – cijena berzanske robe, devizni kurs, kamatna stopa i dr.

- **Princip sigurnosti.** Ovaj princip polazi od potrebe povjerilaca da zaštite svoje potraživanje kroz, prije svega, visoko učešće trajnog kapitala u strukturi pasive privrednog društva koje je dužnik. Poznato je da se povjerioci, npr. banke, najčešće opredjeljuju da ulažu sredstva u ona privredna društva kod kojih je stepen sigurnosti veći.
- **Princip nezavisnosti.** Privredno društvo treba da se zaštiti od povjerilaca, naročito kad oni vode svoju finansijsku politiku na štetu dužnika (npr. banka mijenja dogovorene kamatne stope).
- **Princip akumulacije i mobilizacije finansijskih sredstava.** Ovaj princip polazi od potrebe uvećanja sopstvenih nad tuđim izvorima sredstava, putem povećanja stope akumulacije.

Faktori koji utiču na finansijsku politiku privrednog društva su brojni, složeni i promjenjivi. Interne faktore privredno društvo može da kontroliše i utiče na njih, dok mu je kod eksternih faktora ta moć ograničena. Najvažniji eksterni faktori potiču iz privrednog sistema i s tržišta: devizni sistem, kreditno-monetarni sistem, fiskalni sistem, carinski sistem, tržište robe, novčano tržište, tržište kapitala i dr. Ključni faktori interne prirode su: opšta poslovna politika, finansijska situacija privrednog društva, organizaciona kultura, kadrovske mogućnosti i dr.

Održavanje likvidnosti jedan je od ključnih ciljeva i principa finansijske politike. **Likvidnost** izražava sposobnost privrednog društva da izmiri dospelje finansijske obaveze (dospjeli krediti i kamate, dugovanja prema dobavljačima, porezi i sl.) uz očuvanje potrebne strukture sredstava i kreditnog boniteta.

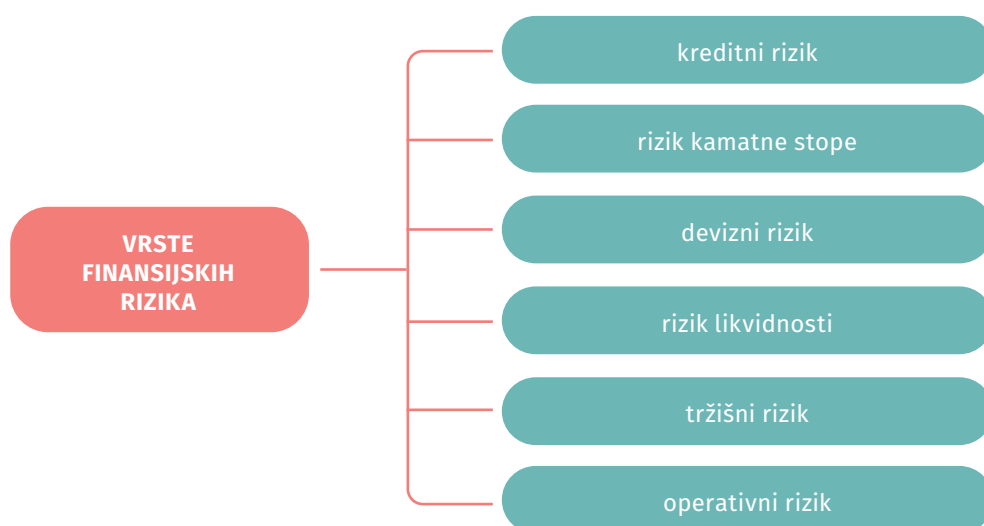
Za mjerenje i praćenje likvidnosti koristi se više pokazatelja (racija), kao što je opšti pokazatelj likvidnosti. **Opšti pokazatelj likvidnosti** je odnos tekuće aktive (obrtne sredstava) i tekućih (kratkoročnih) obaveza, odnosno:

$$\text{Opšti pokazatelj likvidnosti} = \frac{\text{Obrtna sredstva} \quad (\text{gotovina} + \text{kupci} + \text{zalihe})}{\text{Kratkoročne obaveze} \quad (\text{kratkoročni krediti} + \text{dobavljači})}$$

Ovaj odnos pokazuje sa koliko eura obrtnih sredstava raspolaže poslovni subjekat na svaki euro kratkoročnih obaveza.

Pri ostvarivanju svojih ciljeva i zadataka, finansijski menadžment treba da polazi od mogućih poslovnih rizika, odnosno od njihovog poznavanja, analize i mjera za njihovo eliminisanje ili redukovanje. Rizik, uopšteno posmatrano, predstavlja bilo koji budući događaj koji se ne može predvidjeti, a može prouzrokovati negativne posljedice na pozitivne rezultate poslovnog subjekta. U finansijskoj teoriji **finansijski rizik** posmatra se kao neočekivani ishod koji nastaje usljed promjene finansijskih promjenjivih, a koji za rezultat ima novčani gubitak za jedan ili više poslovnih subjekata. Najčešće se rizik odnosi na mogući gubitak poslovnih subjekata na finansijskom tržištu. Tako se poslovni subjekat susrijeće sa brojnim vrstama rizika, koji nekada djeluju samostalno, a češće zajedno. Zato poslovni subjekti treba da upravljaju rizicima, sa ciljem da maksimiziraju

dobit i osiguraju likvidnost. Najčešći finansijski rizici sa kojima se susrijeću poslovni subjekti prikazani su na šemi 2.2.2.

Kreditni rejting – procjena o sposobnosti pojedinca, privrednog društva ili države da otplaćuje svoje dugove

Rejting-agencije – poslovni subjekti koji vrše kreditnu analizu emitovanih hartija od vrijednosti i njihovih emitenata. Poznate rejting-agencije su *Standard & Poor's*, *Moody's* i *Fitch*.

Šema 2.2.2. Vrste finansijskih rizika

Rizici predstavljeni na šemi 2.2.2 jesu poslovni rizici koje poslovni subjekat preuzima na sebe kako bi ostvario novčani dobitak. Pored ovih, poslovni subjekti suočavaju se i s poslovnim rizicima nad kojima nemaju direktnu kontrolu (pravni rizik, rizik političke prirode, rizik od elementarnih nepogoda i dr.).

Slika 2.2.2. Upravljanje poslovnim rizicima ključni je zadatak finansijskog menadžmenta.

Kreditni rizik je rizik od neispunjenja obaveza dužnika prema povjericima u punom iznosu i u ugovorenim rokovima. Ovaj rizik prisutan je u skoro svim finansijskim transakcijama. U kreditni rizik spada i rizik da će kreditni rejting poslovnog subjekta biti u budućnosti umanjen. Za procjenu ovog rizika investitori mogu koristiti analize, koje pripremaju rejting-agencije.

Rizik kamatne stope jeste neizvjesnost ostvarenja prihoda poslovnog subjekta koja je prouzrokovana promjenom kamatnih stopa. Ova vrsta rizika određena je promjenom aktivnih i pasivnih kamatnih stopa.

Devizni rizik predstavlja rizik od umanjenja finansijskog rezultata i kapitala usljed promjene deviznog kursa. Ovaj rizik dešava se u slučajevima investiranja i poslova u inostranstvu, kad su plasman ili ostvareni prihodi iskazani u jednoj valuti, a obaveze u drugoj.

Globalna finansijska kriza – poznata kao dužnička kriza, ozbiljnog međunarodnog karaktera (počela 2008. godine u SAD)

Inputi – svi resursi koji se koriste u proizvodnji robe i usluga

Rizik likvidnosti je rizik od mogućnosti umanjenja finansijskog rezultata i kapitala poslovnog subjekta usljed njegove nesposobnosti da izmiri svoje obaveze u rokovima dospijeća. Zato je važno efikasno upravljati likvidnošću – planirati prilive i odlive novčanih sredstava, pratiti likvidnost i donositi i preduzimati mjere za sprečavanje i otklanjanje uzroka nelikvidnosti.

Tržišni rizik je rizik od mogućnosti umanjenja finansijskog rezultata i kapitala poslovnih subjekata usljed promjena u kamatnim stopama, cijenama, deviznim kursovima, indeksima ili drugim tržišnim faktorima koji utiču na vrijednost finansijskih instrumenata na tržištu.

Slučaj jednog od najprestižnijih hotela u Njujorku *Waldorf Astoria New York* ilustruje kako tržišni rizici, uključujući ekonomske krize i promjene u potražnji, mogu imati značajan uticaj i na luksuzne hotele. Naime, tokom 2008. godine kriza je dovela do smanjenja broja poslovnih putovanja i luksuznih rezervacija, što je značajno uticalo na popunjenost hotela. Pad u broju VIP i korporativnih klijenata smanjio je prihod hotela. U pokušaju da se prilagodi situaciji, hotel je pretrpio značajne promjene, uključujući promjenu vlasništva. Hotelska grupacija *Hilton Worldwide* prodala je 2014. godine ovaj hotel za blizu dvije milijarde dolara (najskuplja prodaja hotela ikada) kineskoj osiguravajućoj kompaniji. Ova kompanija nastavila je sa planiranjem renoviranja hotela i prilagođavanjem strategije kako bi se povratila nekadašnja slava hotela.

Izvor: <https://www.nytimes.com/2014/10/07/nyregion/waldorf-astoria-hotel-to-be-sold-for-195-billion.html>

Operativni rizik je rizik poslovnog subjekta koji može da ugrozi njegov finansijski rezultat i smanji kapital usljed neodgovarajućih propisa i sistema u samom poslovnom subjektu, kao što su: loša kontrola, nekompetentan menadžment, neodgovarajuća organizaciona struktura i kultura, neadekvatan informacijski sistem, nezakonito poslovanje i drugi razlozi, pretežno interne prirode.

Hotelsko-turistička privredna društva suočavaju se s različitim finansijskim rizicima. Jedan od njih jeste rizik valutnih fluktuacija. Kad hotelsko-turističko privredno društvo prihvata uplate u različitim valutama ili posluje na međunarodnom planu, promjene u valutnim kursovima mogu uticati na prihode i troškove. Ako poslovni subjekat ima dugoročne kredite, rizik od promjene kamatnih stopa može povećati troškove zaduživanja. Rizik od nelikvidnosti, kao vrsta finansijskog rizika, može otežati plaćanje obaveza na vrijeme, što može izazvati finansijske probleme i uticati na kredibilitet hotelsko-turističkog privrednog društva. Prekomjerno zaduženje može povećati finansijski pritisak i otežati upravljanje troškovima, posebno u periodima finansijskih poteškoća. Dodatno, rizik od promjene cijena relevantnih inputa (kao što su hrana, piće, energenti) može povećati troškove i smanjiti profitne marže ovih privrednih

društava. Pored navedenih, rizik od nepredviđenih troškova može uzrokovati značajne finansijske izdatke koji nijesu uključeni u planirani budžet. Takođe, korisnici usluga hotelsko-turističkih objekata koji kasne sa plaćanjem, mogu uzrokovati dodatne finansijske poteškoće, posebno za male i srednje objekte. Rizici od promjene zakonskih regulativa, koji se mogu odnositi na uvođenje novih poreza ili promjene zakona o radu, mogu povećati određene troškove i izazvati dodatne finansijske poteškoće.

Zato poslovni subjekat treba da ima utvrđenu strategiju za upravljanje rizicima, kao i politiku za upravljanje rizicima. Politika upravljanja rizicima uključuje sljedeće oblasti: procjena rizika, metode utvrđivanja rizika, pokazatelji za utvrđivanje rizika, vremenski okvir za mjerenje pojedinih vrsta rizika i dr. Strategija za upravljanje rizicima donosi se za period od tri godine, a politika za upravljanje rizicima treba da se preispituje svake godine.

Izloženost poslovnog subjekta finansijskim rizicima pretpostavlja postojanje adekvatne metode za njihovo mjerenje. Jedna od takvih metoda jeste finansijski leveridž. On se mjeri pomoću faktora finansijskog rizika, koji pokazuje promjene neto dobitka u odnosu na poslovni dobitak:

$$\text{Faktor finansijskog leveridža} = \frac{\% \text{ promjena neto dobitka}}{\% \text{ promjena poslovnog dobitka}}$$

Finansijski rizik polazi od fiksnih rashoda finansiranja (kamata), koji se ne mogu prilagoditi kratkoročnim promjenama poslovnog dobitka. Ako je pozajmljeni kapital veći i ako su veći fiksni rashodi koje on iziskuje, onda postoji veći rizik da poslovni subjekat neće moći svojim redovnim poslovanjem da pokrije fiksne rashode finansiranja. Znači, veličina finansijskog rizika zavisi od stepena u kojem su finansijski rashodi pokriveni iz poslovnog dobitka.

Poslovni dobitak – razlika između marže pokrića i rashoda u nekom periodu, bez kamata

Neto dobitak – razlika između bruto dobitka i planiranog poreza iz rezultata

Bruto dobitak – razlika između ukupnih prihoda i rashoda

Marža pokrića – razlika između prihoda od prodaje i varijabilnih rashoda. To je dio prihoda koji preostaje nakon pokrića varijabilnih rashoda i služi za pokriće fiksnih rashoda perioda

1. Definiši finansijsku politiku privrednog društva.
2. Poveži različite principe finansijske politike privrednog društva.
3. Objasni značaj likvidnosti kao cilja i principa finansijske politike.
4. Objasni jedan od mogućih finansijskih rizika poslovnog subjekta.
5. Opiši „dobrog“ menadžera u finansijskoj službi.
6. Raspitaj se kod menadžera hotelsko-turističkog privrednog društva iz svog okruženja koji su im principi finansijske politike prioritetni, i zašto. Dobijene odgovore zapiši i prezentuj na posebnom času.

2.3. Finansijsko upravljanje – finansijsko planiranje, analiza, kontrola i informisanje

Važni pojmovi: finansijsko upravljanje, planiranje, finansijski plan, plan novčanih tokova, planski bilans, plan investicija, finansijska ravnoteža, finansijska analiza, finansijska kontrola

Optimalni nivo gotovine

– količina gotovine kojom bi poslovni subjekat trebalo da raspolaže kako bi efikasno upravljao svojim poslovnim operacijama i likvidnošću

Rentabilnost – ekonomski princip poslovanja koji se ogleda u nastojanju privrednog društva da poveća dobit po jedinici angažovanih sredstava

Solventnost – sposobnost privrednog društva da svim svojim sredstvima podmiri sve svoje obaveze.

Budžet – plan prihoda i rashoda koje privredno društvo očekuje u određenom periodu

Finansijsko upravljanje ili upravljanje finansijskim poslovima je skup povezanih procesa, i to: finansijsko planiranje, finansijska analiza i finansijska kontrola. Nosilac ovih procesa je finansijski menadžment. Glavni zadatak finansijskog upravljanja jeste obezbjeđenje većih novčanih primanja nego što su novčana davanja, čime se postiže povećanje likvidnosti, solventnosti i rentabilnosti poslovnog subjekta na duži rok. S obzirom na to da nastojanje da se poveća rentabilnost može biti na štetu održavanja likvidnosti, i obratno, uspostavljanje optimalnog nivoa gotovine, što je zadatak finansijskog upravljanja, doprinosi uravnoteženju likvidnosti, solventnosti i rentabilnosti. U procesima finansijskog upravljanja, finansijske i druge informacije osnova su za donošenje planova, vršenje analiza, sprovođenje kontrole i donošenje finansijskih odluka uopšte.

Planiranje je prva komponenta upravljanja finansijskim poslovima savremenog poslovnog subjekta, kojim se postavljaju ciljevi poslovanja i utvrđuju strategije njihovog ostvarivanja. Kao rezultat procesa planiranja javlja se čitav sistem planova, koji su izraženi u naturalnim i novčanim jedinicama mjere. **Finansijski plan** poslovnog subjekta, kojim je cjelokupno poslovanje izraženo u novčanom obliku, može se smatrati budžetom tog subjekta. Finansijski plan je glavni upravljački izvještaj, instrument planiranja, kontrole, motivisanja zaposlenih i koordinacije aktivnosti svih poslovnih funkcija. Ovaj plan proizilazi iz planova ključnih poslovnih funkcija, kao što su prodaja, proizvodnja, nabavka, marketing, ljudski resursi. Čine ga plan novčanih tokova, planski bilansi i plan investicija (šema 2.3.1).

Slika 2.3.1. Finansijski plan objedinjava gotovo sve planove pojedinih poslovnih funkcija.

Slika 2.3.2. Izrada finansijskog plana odgovoran je menadžerski posao koji treba da obezbijedi finansijsku ravnotežu.

Imajući u vidu sadržinu plana, finansijski plan je plan novčanih sredstava koji ima za cilj obezbjeđenje njihovog racionalnog korišćenja, raspoloživosti u traženom obliku i rokovima, najpovoljnije strukture izvora finansiranja, likvidnosti i solventnosti poslovnog subjekta itd. Osnovni zadatak finansijskog plana jeste da održi **optimalni sistem finansijske ravnoteže**, tj. ravnoteže priliva i odliva finansijskih sredstava, isplata i uplata (plaćanja i naplate).

Profitabilnost – sposobnost privrednog društva da ostvaruje dobit (profit)

Šema 2.3.1. Elementi finansijskog plana

Jedan od najpoznatijih slučajeva hotela koji je zapao u finansijsku neravnotežu jeste slučaj *Cosmopolitan Hotel & Casino* u Las Vegasu, SAD. Izgradnja tog ogromnog kompleksa započela je 2005. godine. Procijenjeni troškovi izgradnje iznosili su oko 3,9 milijardi dolara, pri čemu je projekat finansiran velikim dijelom iz dugoročnog kredita koji je odobrila *Deutsche bank*. Tokom izgradnje hotela, finansijska kriza 2008. godine imala je značajan negativan uticaj na globalno tržište, te vlasnici ovog projekta nijesu bili u mogućnosti da ispunjavaju svoje obaveze prema banci, što je rezultiralo ozbiljnom dugoročnom finansijskom neravnotežom. Banka je krajem 2008. godine preuzela vlasništvo nad projektom, pa je *Cosmopolitan* zapao u finansijske poteškoće prije nego što je otvoren. Nakon preuzimanja hotela, *Deutsche bank* je dovršila hotel, ali je i nakon otvaranja (2010. godine) *Cosmopolitan* imao problema sa profitabilnošću. Banka je na kraju prodala hotel 2014. godine za oko 1,7 milijardi dolara, što je bilo znatno manje u odnosu na prvobitne troškove projekta.

Izvor: <https://www.forbes.com/sites/greatspeculations/2014/05/20/deutsche-bank-finally-sells-cosmopolitan-for-1-73-billion/>

Plan novčanih tokova, kao elemenat finansijskog plana, predstavlja plan novčanih primanja i izdataka za određeni vremenski period. Ovaj plan pokazuje kakvi će biti očekivani efekti budućih poslovnih aktivnosti na novčanu poziciju poslovnog subjekta, tj. na njegovu buduću likvidnost i solventnost. Plan novčanih tokova obično uključuje:

Bilans uspjeha – računovodstveni pregled rashoda i prihoda poslovnog subjekta za određeni vremenski period

- predviđanje prihoda (npr. novac od prodaje roba i usluga)
- predviđanje rashoda (npr. nabavka sirovina, zarade, komunalije, porezi)
- neto novčani tok (razlika između priliva i odliva novca)
- saldo novca na kraju perioda.

Planski bilansi, bilans stanja i bilans uspjeha dio su poslovnog plana. Njima se prikazuje planirana finansijska situacija poslovnog subjekta na kraju planskog perioda. Planski bilans stanja prikazuje stanje sredstava i njihove izvore finansiranja, a planski bilans uspjeha prikazuje planirane rashode, prihode i finansijski rezultat za određeni planski period.

Plan investicija je, s obzirom na značaj koji investicije imaju, dio finansijskog plana. Investicije, tj. kapitalna ulaganja u građevinske objekte i opremu, zahtijevaju značajna finansijska sredstva, sa neizvjesnim finansijskim efektom. Osnovni problem je pronalaženje pogodnih izvora finansiranja investicija i vraćanje tuđih sredstava.

Prema navedenom, može se zaključiti da finansijski plan sintetizuje planiranje ukupnih finansijskih sredstava. S tim u vezi, njime se predviđa: nabavka finansijskih sredstava, potreba za finansijskim sredstvima, usmjeravanje i raspoređivanje ukupno raspoloživih finansijskih sredstava i vraćanje finansijskih sredstava. Korisnici finansijskog plana su interni i eksterni. Interni korisnici kod poslovnog subjekta su vlasnici i menadžeri, a eksterni korisnici su banke, investicijske službe, fondovi za razvoj.

Prema vremenu na koje se odnose, finansijski planovi mogu biti:

Operativni – obično obuhvataju mjesec ili kvartal, ali se mogu odnositi i na kraće periode (15 dana, 7 dana). Njima se predviđaju pojedinačni iznosi svih isplata i uplata u planskom periodu, sa ciljem da se svi iznosi međusobno usklade. Osnova za izradu operativnih finansijskih planova jeste računovodstvena dokumentacija poslovnog subjekta.

Kratkoročni – odnose se na jednogodišnji period. Njima se predviđaju sve isplate i uplate za period od godine dana, sa mogućnošću razrade dinamike po kraćim vremenskim periodima (kvartalno, polugodišnje) radi postizanja i održavanja finansijske ravnoteže.

Dugoročni (strategijski) – obuhvataju period od pet do 10 godina. Odnose se na dugoročnu finansijsku politiku poslovnog subjekta. Njima se predviđaju dugoročno potrebna finansijska sredstva i njihova struktura po izvorima. Ovi planovi često se javljaju u formi planova određenih investicionih projekata i kao dio razvojnih planova.

Finansijski plan hotelsko-turističkog privrednog društva obuhvata elemente koji zajedno pružaju sveobuhvatan pregled finansijskog stanja i strategije poslovanja. Plan novčanih tokova prikazuje očekivane prilive i odlive novca tokom određenog perioda (obično godinu dana), pomažući privrednom društvu da prati likvidnost i osigura pokriće tekućih obaveza. Novčani tokovi hotelsko-turističkog

privrednog društva uključuju prilive novca po osnovu prihoda od iznajmljivanja soba, prihode od hrane i pića (restorani, barovi, katering itd.), prihode od dodatnih usluga (spa usluge, iznajmljivanje konferencijskih sala, prodavnice suvenira itd.), kao i investicione prihode od prodaje imovine ili dobiti od ulaganja. Odlivi novca uključuju operativne troškove (troškovi nabavke hrane i pića, troškovi održavanja objekta, troškovi osoblja, troškovi energenata itd.), finansijske troškove (otplata glavnice, kamata na kredite, zakupnine itd.), investicione troškove (izdaci za obnovu, širenje kapaciteta i kupovinu nove opreme), kao i troškove poreza i doprinosa. U vezi sa navedenim, plan novčanih tokova hotelsko-turističkih privrednih društava daje jasnu sliku o tome da li društvo ima dovoljno novca za pokriće obaveza i osiguranje kontinuiteta poslovanja.

Planski bilans stanja hotelsko-turističkih privrednih društava prikazuje projekciju stanja imovine, obaveza i kapitala na kraju planskog perioda. To uključuje prikaz dugotrajne imovine (hotelski objekti, zemljište, vozila itd.), kao i obrtnu imovinu (zalihe hrane i pića, potraživanja od gostiju, gotovina i ekvivalenti gotovine). Pored navedenog, planski bilans stanja sadrži prikaz kratkoročnih i dugoročnih obaveza privrednog društva, osnovnog kapitala (ulozi vlasnika ili akcionara) i akumulirane dobiti iz prethodnih godina. Dakle, planski bilans stanja daje uvid u finansijsku stabilnost privrednog društva, prikazujući odnos između imovine i obaveza, te raspoloživosti kapitala kao osnove za dalje investicije.

Plan investicija hotelsko-turističkih privrednih društava obuhvata sve planirane investicione projekte, kao i procjenu njihovih troškova i vremenskih rokova. On može uključivati obnovu i modernizaciju, proširenje kapaciteta, tehnološke investicije, ekološke investicije itd. S tim u vezi, plan investicija definiše finansijske potrebe i očekivane povrate od investicija, što se direktno odražava u planu novčanih tokova i planskom bilansu stanja.

Finansijski planovi proizilaze iz temeljne finansijske analize. **Finansijska analiza** je neophodan uslov za donošenje efikasnih finansijskih odluka. Vršiti se kontinuirano – prije planiranja, kao i poslije planiranja (praćenje ostvarenja planova i prijedlog korektivnih mjera). Kroz ovu analizu ocjenjuje se sadašnja finansijska pozicija poslovnog subjekta, potrebe za investicijama, potrebe za dodatnim izvorima finansiranja. Finansijska analiza bavi se mjerenjem i analizom odnosa između pojedinih pozicija bilansa stanja i pojedinih pozicija bilansa uspjeha poslovnog subjekta. Zato se ova analiza mora temeljiti na bilansu stanja poslovnog subjekta, bilansu uspjeha, izvještajima o novčanim tokovima i izvještajima o kretanju kapitala. Pri tome se podrazumijeva praćenje podataka o konkurenciji i poslovnim partnerima (internetski izvori, praćenje članaka u stručnim časopisima i dr.). U finansijskoj analizi je izrazito korišćenje ratio brojeva (tok likvidnosti, struktura finansiranja, rentabilnost) i poređenja (ostvareni i planirani rezultati, rezultati posmatranog i tuđeg preduzeća, ostvareni i planirani rezultati).

Finansijska kontrola je dio procesa finansijskog planiranja. Zadužena je za ocjenu ostvarenja finansijskih planova, ispitivanje uzroka eventualnog neostvarenja planova, kao i predlaganje mjera za bolje ostvarivanje planova ili korekciju samih planova u periodima koji slijede. Predmet kontrole je kompletno finansijsko

Investicioni prihodi – novac koji investitor ostvaruje od svojih ulaganja

Tehnološke investicije – ulaganja u tehnologiju i tehnološke inovacije

Ekološke investicije – ulaganja usmjerena u zaštitu životne sredine i održiv razvoj

Tok likvidnosti – kretanje novca unutar privrednog društva, u smislu priliva i odliva novčanih sredstava

Upravni odbor – ključni organ za donošenje poslovnih odluka u privrednom društvu

Detaljnije o finansijskoj analizi i kontroli saznaćeš u četvrtom poglavlju udžbenika, pod nazivom Finansijska i devizna kontrola, kao i u petom poglavlju, koje nosi naziv Finansijska analiza poslovanja u hotelsko-turističkim privrednim društvima.

poslovanje poslovnog subjekta: blagajničko poslovanje, finansijsko knjigovodstvo, korišćenje kredita, proces samofinansiranja, finansijski izvještaji, poslovi na finansijskom tržištu, poslovi sa hartijama od vrijednosti i drugo. Interna kontrola je u nadležnosti menadžmenta, upravnog odbora, internih revizora. Eksternu kontrolu vrše finansijske inspekcije, devizne inspekcije, organi banaka, organi carinske kontrole.

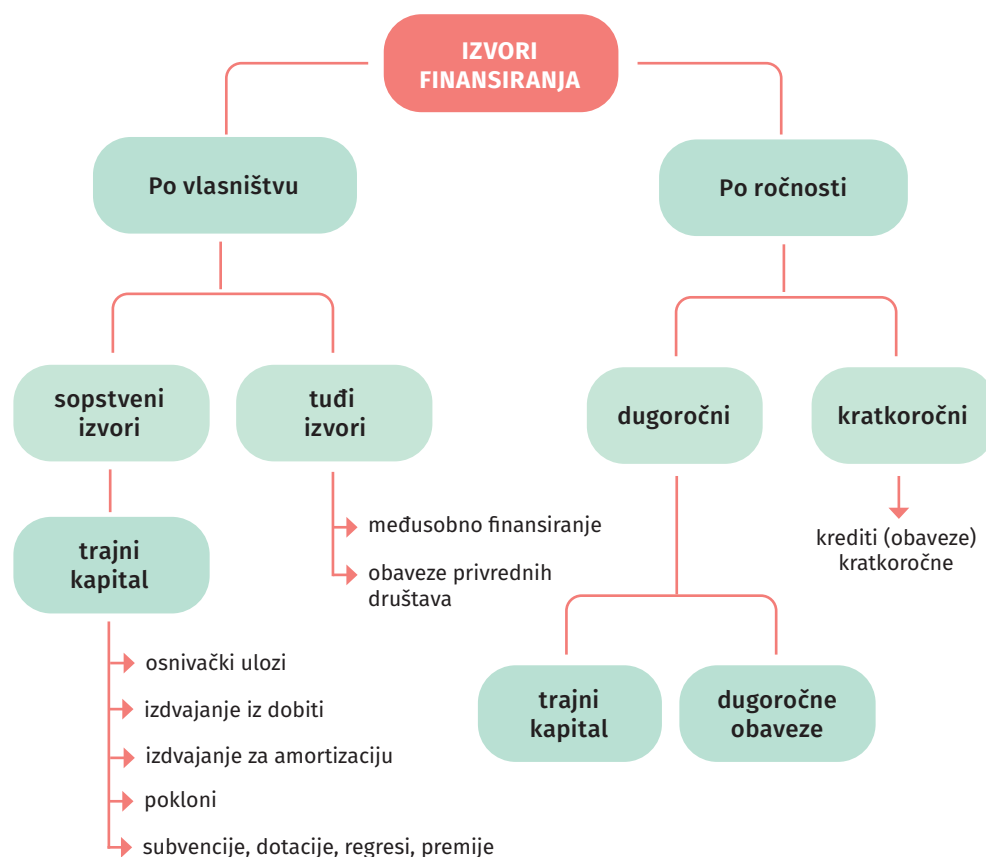
1. Navedi osnovni sadržaj finansijskog plana poslovnog subjekata.
2. Objasni razloge zbog kojih finansijski plan objedinjava sve ostale planove poslovnog subjekta.
3. Opiši zadatke finansijske analize.
4. Istakni jedan racio broj koji bi mogao biti od značaja za finansijsku analizu.
5. Navedi i pojasni razloge zbog kojih finansijska kontrola treba da bude kontinuirana.
6. Razgovaraj sa vlasnikom ili menadžerom hotela iz svog okruženja o vrstama i postupku izrade finansijskog plana. Vodi zabilješke tokom razgovora. Prikupljene podatke i informacije prezentuj na času.

2.4. Izvori finansiranja hotelsko-turističkih privrednih društava

Važni pojmovi: sopstveni izvori finansiranja, tuđi izvori finansiranja, dugoročni izvori finansiranja, kratkoročni izvori finansiranja

Finansiranje privrednog društva, kako je istaknuto u prvom poglavlju, obuhvata aktivnosti na obezbjeđenju neophodnih finansijskih sredstava koja omogućavaju nesmetan tok procesa reprodukcije privrednog društva. Pokazatelj izvora finansiranja, a time i finansijske konstitucije privrednog društva, jeste pasiva njegovog bilansa stanja. Pasiva omogućava sagledavanje i analizu izvora sredstava, kako sa aspekta vlasništva, tako i sa aspekta ročnosti (šema 2.4.1).

Šema 2.4.1. Izvori finansiranja privrednog društva

Izvori finansiranja poslovnog subjekta i njihov odnos – predmet su stalnog praćenja, analize i kontrole finansijskog poslovanja privrednog subjekta, što je uslov efikasnog upravljanja njegovim finansijama.

Osnivački ulozi – novčani ili imovinski doprinos osnivača prilikom osnivanja privrednog društva

Subvencije – finansijska sredstva ili druge pogodnosti koje država ili druge institucije pružaju privrednom društvu kako bi se podstaklo obavljanje određenih aktivnosti ili kompenzovali određeni troškovi

Dotacija – oblik bespovratnog davanja s određenom namjenom

Regresi – oblik bespovratnog davanja privrednim subjektima iz određenih djelatnosti radi kompenzovanja poslovnog rezultata koji je umanjn zbog nižih cijena njegovih proizvoda

Premije – oblik finansijske pomoći koji se daje radi podsticanja određenih poslovnih aktivnosti, npr. izvoza

Avansi – unaprijed isplaćena novčana sredstva, npr. dobavljaču prije nego se usluga obavi ili roba isporuči

Transakcioni račun – bankovni račun koji vlasniku omogućava obavljanje različitih novčanih transakcija (uplatu, isplatu, prenos novca)

O izvorima finansiranja hotelsko-turističkih privrednih društava učio/ učila si u prvom razredu, u okviru modula *Poslovna ekonomija u turizmu i ugostiteljstvu*.

Sopstveni izvori finansiranja formiraju se iz osnivačkih uloga, izdvajanjem iz dobiti, iz sredstava amortizacije koja su slobodno raspoloživa, poklona, subvencija i dr. Povećanje ovih izvora najviše zavisi od visine dobiti i načina njene raspodjele. Pri istoj dobiti, vlasnik radi povećanja sopstvenih izvora može njen veći dio izdvojiti u akumulaciju. Na taj način vlasnik dio dobiti reinvestira u privredno društvo i stvara uslove za proširenu reprodukciju. Sopstvene izvore privredno društvo može da obezbijedi i finansijskom pomoći u vidu subvencija, dotacija, regresa, premija koje obezbjeđuje država, kao i u vidu poklona drugih poslovnih subjekata.

Tuđe izvore finansiranja poslovni subjekat obezbjeđuje od drugih subjekata, kao što su banke i poslovni partneri. Pri korišćenju tuđih izvora, finansijer (npr. banka) prenosi pravo korišćenja pozajmljenih sredstava na primaoca (privredno društvo), privremeno i pod određenim uslovima (rok, kamata). Najvažniji oblik tuđih izvora finansiranja jeste kredit. U toku poslovanja, između poslovnih subjekata dolazi do međusobnog finansiranja. Tako, na primjer, finansiranje putem učešća ima za pretpostavku formiranje i raspodjelu zajedničke dobiti. Između poslovnih partnera često je finansiranje po osnovu neisplaćenih obaveza, avansa, pretplata i sl.

Poslovanje privrednog društva finansira se kombinovanjem sopstvenih i tuđih izvora finansiranja. Sopstveni izvori su najsigurnija osnova za poslovanje i finansijsku stabilnost. Što je veće učešće sopstvenih izvora u ukupnim izvorima finansiranja privrednog društva, to je ono samostalnije u svom radu. Oni su značajni i za zaštitu povjerenilaca, jer su garant plaćanja obaveza prema njima.

Slika 2.4.1. Izvori finansiranja obezbjeđuju finansijska sredstva za osnivanje i poslovanje privrednog društva.

Pretpostavimo da je hotel „X“ naručio robu, sredstva za čišćenje prostorija, od dobavljača „Y“, nabavne vrijednosti 6.000 €. Roba je stigla od dobavljača, ali nije plaćena. Knjigovodstveno, zalihe sredstava za čišćenje povećavaju se (dugovna strana) u iznosu 6.000 €, ali se povećavaju i obaveze hotela „X“ prema dobavljačima (potražna strana) za isti iznos. Sve dok hotel „X“ ne plati robu u iznosu 6.000 €, smatra se da ga dobavljač „Y“ kreditira u robu. Kad se obaveza plati, gasi se obaveza prema dobavljaču za 6.000 €, a smanjuje stanje na transakcionom računu hotela „X“ za 6.000 €.

S obzirom na to da kvalitet finansijske strukture privrednog društva zavisi od odnosa sopstvenih i tuđih izvora finansiranja, u teoriji i praksi zastupaju se određeni principi ili pravila u vezi s ovim odnosom:

Pravilo izravnavanja rizika. Ovo pravilo zahtijeva jednakost sopstvenih i tuđih izvora finansiranja, mada o tome ne postoji jedinstven stav. Prema strogom tumačenju ovog pravila, zaduženost ne treba da bude veća od jedne trećine raspoloživih izvora.

Pravilo sigurnosti. Učešće sopstvenog kapitala treba da bude utoliko veće što je poslovni subjekat izložen većem riziku. Na taj način sopstveni kapital ima zaštitnu funkciju za tuđi kapital. Prema pravilu sigurnosti, privredna društva iz oblasti turizma, poljoprivrede i građevinarstva – budući da imaju visok poslovni rizik – treba da imaju veće učešće sopstvenog kapitala u ukupnim izvorima nego društva iz drugih, manje rizičnih djelatnosti.

Visokozaduženi poslovni subjekti imaju visok stepen pokrivenosti aktive tuđim izvorima, što znači da veći dio imovine (aktive) finansiraju iz dugova, a ne vlastitim kapitalom. To rezultira visokim koeficijentom zaduženosti.

Pretpostavimo da hotel „X“ ima trenutno sljedeću strukturu izvora finansiranja:

Sopstveni kapital 1.200.000

Dugoročne obaveze 700.000

Kratkoročne obaveze 150.000

Ukupno 2.050.000

Pokrivenost aktive tuđim izvorima utvrđuje se tako što se ukupni tuđi izvori stave u odnos sa ukupnim izvorima finansiranja, to jest:

$$\frac{850.000}{2.050.000} \cdot 100 = 41,4\%.$$

Dakle, sredstva su 41,4% finansirana tuđim izvorima, što je prihvatljiv rezultat. Tuđa sredstva predstavljaju obavezu privrednog društva.

Poslovni subjekat može kao tuđi izvor sredstava koristiti lizing. **Lizing** je uzimanje u zakup opreme, pri čemu poslovni subjekat postaje vlasnik opreme tek po otplati njene cjelokupne vrijednosti. Nakon isteka ugovora o lizingu, moguće je predvidjeti i da se oprema vrati izdavaocu. Na taj način oprema biva dostupnija poslovnim subjektima, što je naročito važno u slučaju njene brze modernizacije. **Faktoring** je moguće koristiti u slučaju kada su finansijska sredstva hitno potrebna, a potraživanja su teško naplativa. Kod faktoringa, poslovni subjekat prodaje trećoj strani (banci ili faktoring kompaniji) svoje potraživanje po nižoj cijeni (uz diskont). **Forfeting** je transakcija u kojoj poslovni subjekat prodaje svoje dugoročno potraživanje koje je obezbijeđeno mjenicom ili akreditivom. Ovo je moguće kod prodaje opreme ili izgradnje građevinskih objekata, kada je uobičajeno odloženo plaćanje.

Prema ročnosti, razlikuju se **dugoročni i kratkoročni izvori finansiranja**.

Diskont – smanjenje vrijednosti budućih isplata

Reinvestirana dobit – dobit koja se investira u širenje poslovanja

Venčer kapital (engl. venture) – finansijska sredstva koja investitori ulažu u privredno društvo u zamjenu za vlasnički udio u tom društvu

Grant – bespovratna sredstva koja se dodjeljuju privrednom društvu za finansiranje određenih projekata ili inicijativa

Projekti energetske efikasnosti – aktivnosti kojima se podstiče i promoviše racionalna upotreba energije u svim sektorima potrošnje i korišćenje obnovljivih izvora energije.

Dugoročnim izvorima finansiraju se ulaganja u osnovna i stalno potrebna obrtna sredstva. Kratkoročnim izvorima finansiraju se povremeno potrebna obrtna sredstva i sezonske zalihe. Kod njihovog kombinovanja treba poštovati zlatno bankarsko pravilo finansiranja koje se odnosi na usklađivanje rokova dospeljeća obaveza i potraživanja.

Struktura izvora finansiranja **hotelsko-turističkih privrednih društava** je raznovrsna. Jedan od najčešćih izvora finansiranja jeste reinvestirana dobit ostvarena iz poslovanja. Sredstva akumulirana kroz amortizaciju koriste se za zamjenu ili obnovu osnovnih sredstava, što pomaže u održavanju i proširivanju kapaciteta. U slučaju da hotelsko-turističko privredno društvo posjeduje imovinu koja više nije od ključnog značaja za poslovanje, njenom prodajom mogu se osigurati dodatna likvidna sredstva. Bankarski krediti su najčešći oblik spoljašnjeg finansiranja hotelsko-turističkih privrednih društava, pri čemu banke nude različite vrste kredita (kratkoročne, dugoročne, hipotekarne). Pored navedenog, mnoge hotelske kompanije koriste lizing za finansiranje opreme, vozila za transfer gostiju, luksuznog namještaja itd. Usljed kašnjenja u naplati svojih potraživanja, hotelsko-turistička privredna društva nekada se odluče za prodaju potraživanja faktoring kompaniji, kao način osiguranja likvidnosti. Popularni oblik finansiranja, karakterističan za hotele koji planiraju da brzo rastu jeste *venčer (venture) kapital*. Kod ovog oblika finansiranja, investitori ulažu svoj kapital u zamjenu za vlasnički udio u hotelsko-turističkom privrednom društvu. Takođe, u praksi se javljaju i slučajevi hotela koji prikupljaju značajna finansijska sredstva izdavanjem korporativnih obveznica kako bi investirali u projekte širenja poslovanja. Subvencije i grantovi mogu biti dostupni hotelsko-turističkim privrednim društvima koja implementiraju specifične projekte, kao što su ekološki održive inicijative (npr. projekti energetske efikasnosti). Strateška partnerstva, odnosno udruživanje sa drugim privrednim društvima ili investitorima, može obezbijediti dodatna finansijska sredstva, ali i dodati vrijednosti kroz iskustvo i resurse poslovnog partnera.

Strateška partnerstva u hotelskoj industriji značajan su dodatni izvor finansiranja. Jedan od takvih slučajeva jeste strateško partnerstvo između jednog od najvećih i svjetski poznatih hotelskih lanaca *Marriott International* i globalne finansijske kompanije *American Express*. Ovo partnerstvo fokusirano je na zajedničko izdavanje kreditnih kartica koje nude posebne pogodnosti gostima hotela. Naime, te kartice omogućavaju korisnicima da ostvaruju bodove na svakodnevna plaćanja u hotelima *Marriott International*, koje zatim mogu iskoristiti za besplatne boravke, povoljniju cijenu smještaja, prisustvo ekskluzivnim događajima organizovanim u hotelima *Marriott International* itd. Tako je program *Marriott Bonvoy* jedan od najpoznatijih i najvećih programa lojalnosti u svijetu koji značajno doprinosi rastu reputacije obje kompanije.

Izvor: <https://www.americanexpress.com/en-us/newsroom/articles/products-and-services/american-express-and-marriott-bonvoy-enhance-small-business.html>

Svaki od navedenih izvora finansiranja hotelsko-turističkih privrednih društava ima svoje prednosti i rizike. **Optimalna struktura izvora finansiranja hotelsko-turističkih privrednih društava** zavisi od većeg broja faktora, kao što su: veličina društva, trenutna faza razvoja, strategija rasta, tržišni uslovi, kao i specifične potrebe društva u datom momentu. Generalno posmatrano, optimalna struktura izvora finansiranja podrazumijeva uravnotežen odnos između kratkoročnih i dugoročnih izvora finansiranja, kao i ravnotežu između sopstvenih i tuđih izvora. Makroekonomski faktori, poput inflacije, kamatne stope, ekonomskih ciklusa itd. mogu značajno da utiču na optimalnu strukturu izvora finansiranja. Na primjer, u vremenu niskih kamatnih stopa, veći udio duga može biti povoljniji, dok u vrijeme ekonomske nesigurnosti veće oslanjanje na sopstveni kapital smanjuje potencijalne rizike.

Dugoročni izvori finansiranja često su optimalni za finansiranje velikih kapitalnih projekata, poput izgradnje ili renoviranja hotela, dok su kratkoročni krediti povoljni za finansiranje sezonskih potreba, upravljanje gotovinom ili pokrivanje operativnih troškova. Faktoring može biti optimalno rješenje za poboljšanje likvidnosti, posebno u situacijama kada potraživanja rastu, dok lizing može biti povoljno rješenje za finansiranje opreme, vozila, pa čak i nekretnina. Alternative, poput *venčer* kapitala, mogu biti dobra rješenja za hotele koji imaju ambicije da brzo rastu ili ulažu u inovativne projekte.

Na osnovu saopštenog, može se zaključiti da optimalna struktura izvora finansiranja jeste ona koja osigurava uravnotežen rast, minimizira troškove kapitala, pruža fleksibilnost i održava odgovarajući nivo rizika. Upravljanje optimalnom strukturom izvora finansiranja zahtijeva stalnu analizu tržišnih uslova, trenutnih finansijskih potreba i dugoročnih ciljeva poslovnog subjekta.

1. Navedi najvažnije vrste izvora finansiranja poslovnog subjekta.
2. Poveži podjelu izvora finansiranja prema vlasništvu i prema ročnosti.
3. Objasni značaj poštovanja određenih pravila kada je struktura izvora finansiranja u pitanju.
4. Istakni sadržaj i ulogu trajnog kapitala u strukturi izvora finansiranja poslovnog subjekta.
5. Na osnovu bilansa stanja, posljednjeg koji se radio/radila iz predmeta Računovodstvo, analiziraj izvore finansiranja po ročnosti i vlasništvu.
6. Predloži optimalnu strukturu izvora finansiranja na hipotetičkom primjeru privrednog društva.

Sažetak poglavlja

Poslovne finansije obuhvataju skup aktivnosti privrednog društva koje se tiču pribavljanja, raspodjele i upotrebe finansijskih sredstava radi obezbjeđenja finansijske ravnoteže i dugoročne finansijske stabilnosti. Za finansijske poslove zadužena je finansijska funkcija privrednog društva. Finansijska situacija privrednog društva, za koju je zadužena njegova finansijska funkcija, može biti slaba, jaka i uravnotežena, kao i dugoročno ili kratkoročno stabilna ili dugoročno ili kratkoročno nestabilna.

Nosilac aktivnosti upravljanja finansijama privrednog društva radi ostvarenja i povećanja dobiti jeste finansijski menadžment. Taj menadžment treba da obezbijedi stalne izvore finansiranja, odnosno njihovo pribavljanje i optimalnu alokaciju unutar poslovnog subjekta. U nadležnosti finansijskog menadžmenta jeste vođenje finansijske politike i obezbjeđenje zadovoljavajućeg nivoa likvidnosti privrednog društva, uz suprotstavljanje velikom broju poslovnih rizika.

Finansijska politika je skup mjera, načela, instrumenata i odluka kojima se nastoje ostvariti definisani ciljevi i zadaci finansijskog poslovanja. Osnovni cilj finansijske politike jeste održavanje likvidnosti, tj. sposobnosti privrednog društva da izmiri prispjele obaveze uz očuvanje sredstava i kreditnog boniteta. Najčešći finansijski rizici su: kreditni rizik, rizik kamatne stope, devizni rizik, rizik likvidnosti, tržišni rizik i operativni rizik.

Finansijski menadžment je i nosilac finansijskog upravljanja, koje predstavlja skup povezanih procesa, i to: finansijskog planiranja, finansijske analize i finansijske kontrole. Kao rezultat procesa planiranja javlja se čitav sistem planova. Finansijski plan privrednog društva je glavni upravljački izvještaj, instrument planiranja, kontrole, motivisanja zaposlenih i koordinacije aktivnosti svih poslovnih funkcija. Osnovni zadatak finansijskog plana jeste da održi optimalni sistem finansijske ravnoteže, tj. ravnotežu priliva i odliva finansijskih sredstava, isplata i uplata (plaćanja i naplate).

Finansijska analiza je neophodan uslov za donošenje ispravnih finansijskih odluka. Vrš se kontinuirano, prije planiranja (finansijski planovi proizilaze iz temeljne finansijske analize), kao i poslije planiranja (praćenje ostvarenja planova i prijedlog korektivnih mjera). Kroz ovu analizu ocjenjuje se sadašnja finansijska pozicija privrednog društva, potrebe za investicijama, kao i potrebe za dodatnim izvorima finansiranja.

Finansijska kontrola zadužena je za ocjenu ostvarenja finansijskih planova, ispitivanje uzroka eventualnog neostvarenja planova, kao i predlaganje mjera za bolje

ostvarivanje planova ili korekciju samih planova u budućnosti.

Izvori finansiranja poslovnog subjekta, prema vlasništvu, mogu biti sopstveni i tuđi, a prema ročnosti dugoročni i kratkoročni. U sopstvene izvore ubraja se trajni kapital, a u tuđe krediti i međusobno finansiranje privrednog društava. Kvalitet finansijske konstrukcije poslovnog subjekta zavisi od odnosa sopstvenih i tuđih izvora. Kad je ovaj odnos u pitanju, predlažu se sljedeća pravila: pravilo izravnavanja rizika i pravilo sigurnosti. Dugoročnim izvorima finansiraju se ulaganja u osnovna i stalno potrebna obrtna sredstva, dok se kratkoročnim izvorima finansiraju povremeno potrebna obrtna sredstva i sezonske zalihe.

Preporuka

Za šire proučavanje finansijskog menadžmenta korisna vam može biti knjiga dr Žarka Ristića, dr Slobodana Komazeca i dr Kristijana Ristića pod nazivom *Globalni finansijski menadžment*, posebno njen peti dio – *Upravljačke poslovne finansije i korporativno finansiranje*. Tekst je dostupan na sajtu

<https://www.kristijanristic.com/wp-content/uploads/2023/11/Globalni-finansijski-menadzment-2013-2014.pdf>

Zadatak 1 za rad u grupama.

Cilj zadatka: Sagledavanja širine i složenosti poslova finansijske funkcije konkretnog hotelsko-turističkog privrednog društva.

Uz pomoć nastavnika/nastavnice odrediti grupu od tri do četiri učenika/učenice, najbolje onih koji se dobrovoljno jave, da u zakazano vrijeme posjete hotelsko-turističko privredno društvo ili preduzetnika sa kojim škola ima uspostavljenu trajnu saradnju.

Način rada: Grupa treba da prije posjete osmisli intervju koji će voditi sa menadžerom finansijske funkcije privrednog društva. Pitanja treba da budu jasna, konkretna i povezana sa ciljem zadatka. Odgovori se mogu zapisivati ili, uz dozvolu menadžera, snimati. Predlažemo da pitanja budu slična ovima:

- Da li je vaša finansijska funkcija organizovana kao sektor, služba ili odjeljenje?
- Koliko je zaposlenih, i kakve su stručne kvalifikacije zaposlenih u vašoj finansijskoj funkciji?
- Angažujete li povremeno spoljašnje konsultante?
- Na kojim principima počiva vaša finansijska politika?
- Javljaju li se, i koliko često, konflikti između finansijske funkcije i drugih poslovnih funkcija (proizvodnje, marketinga, nabavke, prodaje) u vašem privrednom društvu?
- Koji faktori presudno utiču na vašu likvidnost u ovom periodu, i da li je uvijek tako?
- Sa kojim se rizicima, poslovnim i finansijskim, najčešće suočava vaše privredno društvo?
- Koje metode mjerenja finansijskih rizika koristite?

Prezentacija: Tok intervjuja, dobijene odgovore i svoja zapažanja o posjećenom hotelsko-turističkom privrednom društvu predstaviti na posebnom času. Prezentacija se može izložiti usmeno ili uz korišćenje *PowerPointa*. Ostali učenici/učenice slušaju prezentaciju, saopštavaju utiske o prezentaciji i daju zapažanja o tome koja su još pitanja mogla da se postave kroz intervju. Svi učestvuju u formiranju zaključaka u vezi sa ciljem zadatka. Zaključke oko kojih se svi učesnici slažu, jedan od učenika/učenica bilježi na tabli u vidu teza.

Zadatak 2 za rad u grupama.

Cilj zadatka: Analiza i ocjena finansijskog plana izabranog hotelsko-turističkog privrednog društva.

Uz pomoć nastavnika/nastavnice formiraju se grupe od šest učenika. Izabere se hotelsko-turističko privredno društvo u okruženju koje odobrava posjetu učenika/učenica i pristaje na pružanje određenih informacija radi izvršenja učeničkih zadataka.

Način rada: Obezbijediti da hotelsko-turističko privredno društvo ima dostupan finansijski plan za analizu. Neka se tim učenika/učenica pripremi za razgovor o finansijskom planu za tekuću godinu, sa menadžerima odgovornim za finansijsko upravljanje u društvu. Tokom posjete, grupa učenika/učenica uz pomoć menadžera privrednog društva analizira sve tri komponente finansijskog plana: plan novčanih tokova, planske bilanse i plan investicija. Analiza plana novčanih tokova treba da obuhvati detaljnu analizu planiranih novčanih priliva i odliva, po svim osnovama, radi sagledavanja ukupne finansijske stabilnosti privrednog društva (finansijska situacija). Analiza planskih bilansa, kao komponente finansijskog plana, treba da omogući uvid u planiranu strukturu imovine hotelsko-turističkog privrednog društva i izvora finansiranja (bilans stanja), kao i u strukturu planiranih prihoda i rashoda društva (bilans uspjeha). Cilj analize i ocjene plana investicija jeste identifikovanje projekata u koje je planirano ulaganje, sagledavanje izvora finansiranja za planirana ulaganja, procjena očekivanih povrata od investicija, kao i analiza potencijalnih rizika povezanih sa planiranim investicijama.

Prezentacija: Nakon obavljene posjete, a na osnovu sprovedenog istraživanja i urađene analize, grupa priprema prezentaciju da bi predstavila ključna zapažanja i ocjene. Rok za analizu i izradu prezentacije jeste pet do sedam dana nakon obavljene posjete. Usmena ili *PowerPoint* prezentacija, u trajanju od 20 minuta, biće na posebnom času predstavljena ostalim učenicima/učenicama. Neka po dva učenika/učenice iz grupe prezentuju po jednu komponentu finansijskog plana. Nakon toga organizuje se diskusija u kojoj ostali učenici/učenice saopštavaju svoja zapažanja na zadatu temu, postavljaju pitanja ili daju preporuke za bolje upravljanje finansijskim tokovima u konkretnom hotelsko-turističkom privrednom društvu.

NACIONALNI I MEĐUNARODNI PLATNI PROMET

Na sjednici Odbora direktora Evropskog savjeta za platni promet 21. 11. 2024. donijeta je odluka da Crna Gora pristupi Jedinstvenoj evropskoj zoni plaćanja – SEPA (*Single Euro Payments Area*). Ovom odlukom stvorene su zakonske pretpostavke da banke koje posluju u Crnoj Gori pristupe zoni u kojoj se bez naknade ili uz minimalne naknade, vrše platne transakcije u zemlji i inostranstvu. Ovim je Crna Gora postala prva država na Balkanu koja je pristupila SEPA, što omogućava brže, jeftinije i jednostavnije platne transakcije, kako unutar zemlje tako i u inostranstvu. Članstvo u SEPA za našu državu predstavlja potvrdu pozitivne reputacije, adekvatne regulative i stabilnosti bankarskog sistema.

Izvor: <https://www.gov.me/clanak/crna-gora-primljena-u-porodicu-sepa>

Izučavanjem sadržaja ovog poglavlja shvatićeš značaj, razmjere i način funkcionisanja platnog prometa, kako u zemlji tako i sa inostranstvom.

U OVOM POGLAVLJU SAZNAĆEŠ:

- što se podrazumijeva pod pojmom platnog prometa, koje su vrste platnog prometa i koji ga subjekti obavljaju
- kojim je zakonima regulisan platni promet
- koji su osnovni instrumenti nacionalnog platnog prometa
- koji su osnovni instrumenti međunarodnog platnog prometa.

3.1. Pojam i vrste platnog prometa

Važni pojmovi: platni promet, unutrašnji platni promet, platni promet s inostranstvom, sistemi međunarodnog plaćanja, načini međunarodnog plaćanja, obračunska plaćanja

Platni promet je novčani odnos između dva lica, od kojih jedno plaća – izmiruje obaveze, a drugo naplaćuje svoja potraživanja. Obuhvata sva plaćanja radi izmirenja finansijskih obaveza između pravnih i fizičkih lica. Prema Zakonu o platnom prometu („Službeni list Crne Gore“, br. 62/13 od 31. 12. 2013, 6/14 od 4. 2. 2014, 111/22 od 7. 10. 2022, 7/23 od 20. 1. 2023), platni promet obuhvata pružanje platnih usluga, izdavanje elektronskog novca, funkcionisanje platnih sistema i druge poslove u funkciji platnog prometa.

Kreditni transfer – prenos kredita kojim se sredstva prebacuju s računa na račun

Prema Zakonu o platnom prometu („Službeni list Crne Gore“, br. 62/13 od 31. 12. 2013, 6/14 od 4. 2. 2014, 111/22 od 7. 10. 2022, 7/23 od 20. 1. 2023), platne usluge obuhvataju:

1) usluge koje omogućavaju uplatu gotovog novca na račun za plaćanje, kao i sve aktivnosti potrebne za vođenje računa za plaćanje; 2) usluge koje omogućavaju isplatu gotovog novca sa računa za plaćanje, kao i sve aktivnosti potrebne za vođenje računa za plaćanje; 3) izvršavanje platnih transakcija, uključujući prenos novčanih sredstava na račun za plaćanje korisnika platnih usluga kod njegovog pružaoca platnih usluga ili kod drugog pružaoca platnih usluga, i to: izvršavanje direktnih zaduženja, uključujući jednokratna direktna zaduženja, izvršavanje platnih transakcija putem platnih kartica ili sličnog instrumenta, izvršavanje kreditnih transfera, uključujući trajne naloge; 4) izvršavanje platnih transakcija u kojima su novčana sredstva obezbijeđena kreditom odobrenim korisniku platnih usluga, i to: izvršavanje direktnih zaduženja, uključujući jednokratna direktna zaduženja, izvršavanje platnih transakcija putem platnih kartica ili sličnog instrumenta, izvršavanje kreditnih transfera, uključujući trajne naloge; 5) izdavanje platnih instrumenata i/ili prihvatanje platnih transakcija; 6) izvršavanje novčanih doznaka; 7) usluge iniciranja plaćanja; 8) usluge pružanja informacija o računu.

Izvor: www.cbcbg.me

Platni promet se može posmatrati i analizirati s više aspekata. Prema tome da li se obavlja u granicama jedne zemlje ili obuhvata dvije i više zemalja, platni promet može biti unutrašnji i međunarodni. **Unutrašnji platni promet** obuhvata

sva plaćanja između domaćih fizičkih i pravnih lica u granicama jedne zemlje, npr. Crne Gore. **Međunarodni platni promet** obuhvata sva plaćanja i naplate između domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica po osnovu prometa robe, usluga ili drugih dužničko-povjerilačkih odnosa. Pravna lica se po osnovu finansijskih poslova s inostranstvom uključuju u međunarodni platni promet, a time i u međunarodna plaćanja. U međunarodnom platnom prometu, banke su važan posrednički subjekat, s obzirom na to da se najveći dio plaćanja obavlja upravo preko njih. Između rezidenata i nerezidenata koriste se najmanje dvije valute, a često i treća – konvertibilna valuta. Kao konvertibilne valute koriste se najjače svjetske valute, najčešće američki dolar. Konvertovanje je neophodno pošto subjekat koji naplaćuje očekuje plaćanje u svojoj nacionalnoj valuti, a subjekat koji plaća posjeduje svoju nacionalnu valutu.

Prema tome da li se platni promet obavlja preko računa i koji ga subjekti obavljaju, razlikuju se organizovan i neorganizovan platni promet.

Organizovani platni promet obuhvata sva novčana plaćanja između učesnika u platnom prometu koja se vrše preko računa, koji se vode kod zakonom ovlašćenih institucija. Ovaj platni promet omogućava učesnicima nesmetano odvijanje procesa reprodukcije, viši nivo efikasnosti, optimizaciju obima novčanih sredstava, smanjivanje obima korišćenja kredita, širok izbor oblika, načina i instrumenata plaćanja, poboljšanje likvidnosti, društvenu kontrolu nad platnim prometom i drugo. Organizovani platni promet podrazumijeva: prijem naloga za plaćanje, kontrolu ispravnosti naloga za plaćanje, izvršenje naloga za plaćanje (prenos sredstva sa računa dužnika na račun korisnika) i obavještenje učesnika u platnom prometu o obavljenom plaćanju. **Neorganizovani platni promet** obuhvata plaćanja koja se ne vrše preko računa, i u kojima učestvuju samo fizička lica.

Slika 3.1.1. Organizovani platni promet obavlja se uz posredovanje finansijskih institucija – banaka.

Prema načinu na koji se obavlja, razlikuju se neposredan i posredan platni promet. **Neposredni platni promet** vrši se između platioca i primaoca, bez posredovanja finansijske institucije, npr. banke. Dominira između fizičkih lica. **Posredni platni promet** obavlja se između platioca i primaoca, uz posredovanje finansijske institucije (banke). Obavlja se između pravnih lica, kao i pravnih i fizičkih lica.

Prema obliku novca koji se koristi u plaćanjima, platni promet može biti gotovinski i bezgotovinski. **Gotovinski platni promet** obavlja se u skromnim razmjerama, pretežno između fizičkih lica, pri čemu se koristi gotov novac – novčanice i novčani znaci. **Bezgotovinski platni promet** obavlja se virtumanski, prenosom sredstava sa računa platioca na račun korisnika, na osnovu naloga platioca. Preovladava u platnom prometu, naročito između pravnih lica. Navedene vrste platnog prometa prikazane su u tabeli 3.1.1.

Tabela 3.1.1. Vrste platnog prometa

Kriterijum podjele	Vrste	Karakteristike	Učesnici
Prema teritoriji koju obuhvata	Unutrašnji	Obuhvata sva plaćanja između domaćih fizičkih i pravnih lica u granicama jedne zemlje.	– domaća fizička i pravna lica – banke
	Međunarodni	Obuhvata sva plaćanja i naplate između domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica po osnovu prometa robe, usluga ili drugih dužničko-povjerilačkih odnosa.	– domaća i strana fizička i pravna lica – banke
Između kojih se subjekata vrši i da li se plaćanje obavlja preko računa	Organizovani	Obuhvata sva novčana plaćanja između učesnika u platnom prometu koja se vrše preko računa koji se vode kod zakonom ovlašćenih institucija.	– fizička i pravna lica – banke
	Neorganizovani	Obuhvata plaćanja koja se ne vrše preko računa i u kojima učestvuju samo fizička lica.	– pretežno fizička lica
Prema načinu na koji se obavlja	Neposredni	Odvija se između platioca i primaoca, bez posredovanja finansijske institucije, npr. banke.	– pretežno fizička lica
	Posredni	Između platioca i primaoca, uz posredovanje finansijske institucije. Obavlja se između pravnih lica, kao i pravnih i fizičkih lica.	– pravna i fizička lica – banke
U zavisnosti od oblika novca	Gotovinski	Obavlja se u skromnim razmjerama, pretežno između fizičkih lica, pri čemu se koristi gotov novac – novčanice i novčani znaci.	– pretežno fizička lica
	Bezgotovinski	Obavlja se virtumanski, prenosom sredstava sa računa platioca na račun korisnika, na osnovu naloga platioca. Preovladava u platnom prometu, naročito između pravnih lica.	– pravna i fizička lica – banke

Društva lica – vrsta privrednih društava u kojima članovi društva za obaveze društva odgovaraju ličnom imovinom

Društva kapitala – privredna društva kod kojih je odgovornost članova društva ograničena na iznos kapitala koji su uložili

Poslovna sposobnost – sposobnost lica da može, recimo, da otvori račun kod banke

Delikatna sposobnost – sposobnost lica da snosi krivičnu odgovornost za svoje postupke

O vrstama privrednih društava prema organizacionom obliku (društva lica i društva kapitala), kao i o preduzetnicima, učio/učila si u prvom razredu, u okviru modula *Poslovna ekonomija u turizmu i ugostiteljstvu*.

Rezidenti – lica koja imaju stalno prebivalište i sjedište u određenoj državi, kao i lica koja us boravište odabrala kao trajno mjesto življenja

Nerezidenti – fizička lica sa stalnim prebivalištem u inostranstvu, kao i pravna lica koja su registrovana u inostranstvu za obavljanje neke, na primjer, ekonomske aktivnosti

U platnom prometu učestvuju:

- pravna lica (društva lica, društva kapitala, berze, osiguravajuća društva, ustanove)
- fizička lica, koja imaju pravnu i delikatnu sposobnost, kao i potpunu ili djelimičnu poslovnu sposobnost
- preduzetnici (vlasnici radnji različitih djelatnosti).

Za efikasan platni promet u Crnoj Gori, shodno Zakonu o Centralnoj banci Crne Gore, odgovorna je **Centralna banka Crne Gore**. Ona je ovlašćena da uređuje, kontroliše i unapređuje funkcionisanje platnog prometa u Crnoj Gori.

Prema Zakonu o platnom prometu, **pružaoci platnih usluga u Crnoj Gori** mogu biti: 1) banka i druga kreditna institucija, sa sjedištem u Crnoj Gori; 2) platna institucija sa sjedištem u Crnoj Gori; 2a) registrovani pružalac usluga informacija o računu sa sjedištem u Crnoj Gori; 3) institucija za elektronski novac sa sjedištem u Crnoj Gori; 4) ogranak kreditne institucije iz treće države sa sjedištem u Crnoj Gori; 5) Centralna banka; 6) Država Crna Gora i jedinice lokalne samouprave kada ne djeluju u svojstvu vlasti. Prema istom Zakonu, pružalac platnih usluga može platne usluge pružati i preko agenta. Agent je pravno lice ili preduzetnik koji, u ime i za račun pružaoca platnih usluga, pruža platne usluge. Pružalac platnih usluga koji pruža platne usluge preko agenta, dužan je da obezbijedi da agent, koji djeluje u njegovo ime, o tome obavijesti korisnike platnih usluga.

Pružaoci platnih usluga su nosioci platnog prometa, tj. pravna lica preko kojih se obavljaju poslovi platnog prometa. To su:

- Centralna banka (koja je čuvar javnih interesa u platnom prometu, prati likvidnost poslovnih banaka, vodi račune banaka, vodi međunarodni kliring, donosi propise o platnom prometu, vrši kontrolu platnog prometa)
- poslovne banke (koje vode račune pravnih i fizičkih lica i vrše poslove po tim računima)
- pošte (koje primaju uplate fizičkih lica u korist računa koji se vode kod banaka, vrše isplate za račun klijenata, primaju uplate dnevnog pazara za račun klijenata i dr.).

Platni promet, u smislu Zakona o platnom prometu, podrazumijeva i **izdavanje elektronskog novca**. Elektronski novac je elektronski pohranjena novčana vrijednost, izdata nakon prijema novčanih sredstava radi izvršavanja platnih transakcija, koje čine novčano potraživanje prema izdavaocu tog elektronskog novca i koje prihvata fizičko ili pravno lice koje nije izdavalac tog elektronskog novca.

Dio platnog prometa je i **platni sistem**, koji predstavlja sistem za prenos novčanih sredstava sa formalnim i standardizovanim postupcima i zajedničkim pravilima za obradu, obračun i/ili poravnanje platnih transakcija između učesnika platnog sistema. Platni sistem sastoji se od: (a) RTGS sistema (*Real Time Gross Settlement*), u kome se izvršavaju pojedinačne platne transakcije između

učesnika po bruto principu u realnom vremenu i (b) DNS sistema (*Deferred Net Settlement*) u kome se izvršavaju međubankarske platne transakcije po neto principu u odloženom vremenu.

RTGS (*Real Time Gross Settlement*) jeste sistem za plaćanje u kojem se transakcije obrađuju odmah, jedna po jedna. To znači da se svaka transakcija rješava u realnom vremenu, bez čekanja na grupisanje i kasnije obračunavanje. Na primjer, ako osoba iz jedne banke šalje novac osobi iz druge banke putem RTGS-a, taj iznos se odmah prebacuje s jednog računa na drugi, bez čekanja na druge transakcije – svaka se obrađuje pojedinačno i u trenutku kada se pošalje. Ovaj sistem koristi se za velike i hitne transfere novca, kao što su isplate između banaka, vlada ili privrednih subjekata, gdje su brzina i sigurnost ključne.

DNS (*Deferred Net Settlement*) jeste sistem za plaćanje u kojem se transakcije ne rješavaju odmah, već se grupišu i obrađuju naknadno na osnovu neto salda između učesnika, u određenim vremenskim intervalima (npr. na kraju dana). Na primjer, ako banka A tokom dana pošalje novac banci B, i obratno, te transakcije neće se odmah izvršiti, već će se sve sabrati i na kraju dana izračunati neto dugovanje ili potraživanje između banaka. Tek tada će se izvršiti plaćanje. Ovaj sistem omogućava smanjenje broja transakcija koje treba obraditi u realnom vremenu, što smanjuje troškove i opterećenje sistema.

Konvertovanje – pretvaranje jedne valute u drugu

Međunarodni kliring – proces kojim se vrši obračun i poravnanje transakcija između finansijskih institucija različitih zemalja

O elektronskom novcu bilo je više riječi u prvom poglavlju ovog udžbenika.

Platni sistem, čiji je vlasnik i operater Centralna banka Crne Gore, predstavlja okosnicu platnog sistema u Crnoj Gori sa kojom su povezane sve druge platne infrastrukture. Plaćanja preko platnog sistema izvršavaju se na transakcionim računima, koje otvara i vodi Centralna banka.

U platnom sistemu dozvoljeno je samo direktno učešće, pri čemu agent u platnom prometu nije učesnik u platnom sistemu. Učesnici moraju biti usklađeni s regulatornim okvirom. Njime se uređuje rad platnog sistema, a odnosi se na kadrovske, organizacione i tehničke kriterijume koje definiše Centralna banka. Učešće u platnom sistemu zasniva se na ugovornoj osnovi.

Izmirenje dužničko-povjerilačkih odnosa učesnika u platnom prometu vrši se putem **obračunskih plaćanja** kao što su: kompenzacija (poravnanje obaveza), cesija (ustupanje potraživanja) i asignacija (upućivanje).

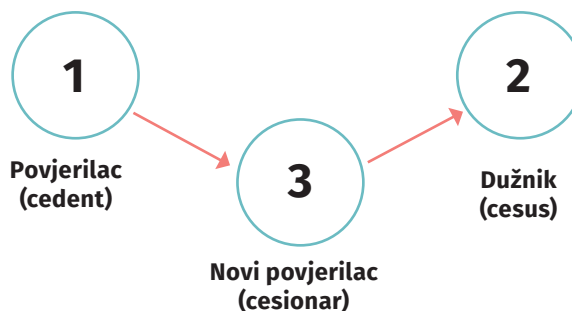
Kompenzacija je vrsta obračunskog plaćanja kod koje dolazi do prestanka uzajamnih obaveza u slučajevima kad su učesnici u platnom prometu (dva ili više njih) u isto vrijeme i dužnici i povjerioci. Kroz kompenzaciju se međusobne obaveze gasi bez isplate, tj. efektivnog plaćanja. Ukoliko obaveze nijesu iste, manja obaveza gasi se u potpunosti, a razlika se izmiruje efektivnim plaćanjem. Do kompenzacije može doći kada se steknu zakonom propisani uslovi (zakonska

Nalog za prenos (vir-man) – instrument plaćanja preko koga se novčana sredstva sa računa dužnika prenose na račun povjerioca kod iste ili druge banke

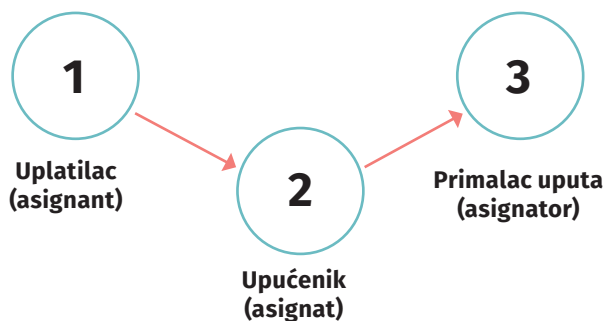
kompensacija), pri čemu je dovoljno da jedna strana uputi drugoj kompenzacionu izjavu. Do kompenzacije može doći i na osnovu odluke suda (sudska kompenzacija), kao i na osnovu ugovora o kompenzaciji (ugovorna kompenzacija). Evidencija novčanih obaveza koje su izvršene kompenzacijom vrši se kod banke u kojoj učesnik ima otvoren račun, i to najmanje jednom mjesečno. Ako učesnik u kompenzaciji ima više otvorenih računa kod više banaka, dovoljno je da se kompenzacija evidentira na jednom računu u jednoj od banaka. Učesnik ispostavlja banci nalog za prenos.

Cesija je prenošenje, ustupanje potraživanja (šema 3.1.1). Kroz cesiju, cedent (stari povjerilac) prenosi svoja potraživanja od dužnika (cesusa) na cesionara (novog povjerioca). Ona nastaje ugovorom starog i novog povjerioca (cedenta i cesionara), pri čemu nije potrebna saglasnost dužnika (cesusa). Stari povjerilac obavještava dužnika o cesiji, dostavljajući mu primjerak ugovora o cesiji ili pisano obavještenje. Dužnik svoju obavezu ispunjava plaćanjem tako što podnosi banci nalog za prenos sredstava sa svog na račun novog povjerioca.

Šema 3.1.1. Cesija je pravni postupak kojim se potraživanje prenosi sa jednog povjerioca na drugog.

Asignacija je pisana izjava kojom jedno lice – uputilac (asignant) ovlašćuje drugo lice upućenika (asignat) da za njegov račun izmiri obavezu trećem licu – primaocu uputa (asignataru), što je prikazano na šemi 3.1.2. Osnov za asignaciju može biti činjenica da je asignat dužnik asignantu. Ako to nije slučaj, onda asignant čini poklon ili daje zajam asignatu. Za izmirenje obaveze asignacijom učesnici podnose banci nalog za prenos. Asignant svojim nalogom nalaže prenos sa svog računa na račun asignatora. Asignat ispostavlja nalog za obračun.

Šema 3.1.2. Asignacija je prenos obaveze plaćanja sa jednog dužnika na drugu stranu.

Preuzimanje duga je promjena dužnika (šema 3.1.3).

U ovom obliku platnog prometa učestvuju tri lica: prvobitni dužnik, novi dužnik i povjerilac po preuzetom dugu. Prvobitni dužnik prenosi dugovanje na novog dužnika. Novi dužnik preuzima dug prethodnog dužnika. Dakle, kroz preuzimanje duga, obavezu prema povjeriocu, umjesto prethodnog dužnika treba da izvrši novi dužnik. Da bi se izvršilo preuzimanje duga, potrebna je saglasnost povjerioca, s obzirom na to da sigurnost u pogledu izvršenja obaveze umnogome zavisi od ličnosti i kredibilitnosti dužnika.

Šema 3.1.3. Preuzimanje duga je prenos obaveze plaćanja sa jednog dužnika na drugog.

Korišćenje obračunskih plaćanja, poput kompenzacije, cesije i asignacije, omogućava hotelsko-turističkim privrednim društvima da efikasnije upravljaju svojim finansijama, smanje rizik i poboljšaju likvidnost.

Na primjer, ako hotel koristi usluge dobavljača za hranu, a istovremeno iznajmljuje svoj prostor tom dobavljaču za poslovne događaje, poslovni partneri mogu se odlučiti da kompenzuju potraživanja kako bi smanjili pritisak na likvidnost. Turističke agencije mogu cesirati svoja potraživanja prema hotelima na finansijske institucije (banke) kako bi odmah dobile sredstva, a banke preuzimaju odgovornost naplate od hotela. Ukoliko hotel duguje konsultantskoj kompaniji za određeno arhitektonsko rješenje 30.000 €, a istovremeno turistička agencija duguje hotelu 40.000 €, hotel može asignirati svoje potraživanje i dati nalog da turistička agencija izmiri njegovu obavezu prema konsultantskoj kompaniji. Time je hotel likvidirao dug prema konsultantskoj kompaniji, a turistička agencija je smanjila svoje dugovanje prema hotelu na 10.000 €. Preuzimanje duga se može desiti kada hotel preuzima obaveze plaćanja svog dobavljača, u zamjenu za npr. povoljnije uslove nabavke u narednom periodu.

U kontekstu platnog prometa važno je istaći ulogu mjenice i akreditiva kao instrumenata koji omogućavaju efikasno i sigurno izvršavanje finansijskih transakcija. **Mjenica** predstavlja безусловan nalog da se plati određen iznos novca.

Indosament – najčešći način prenošenja hartija od vrijednosti po naredbi; predstavlja posebnu izjavu kojom prenosilac prenosi hartiju od vrijednosti novom imaoocu

U njoj učestvuju: *trasant* – lice koje je izdalo mjenicu, *trasat* – lice koje treba da plati mjeničnu sumu (lice na koje se mjenica vuče) i *remitent* – lice koje je korisnik mjenice. Trasirana mjenica sadrži:

- oznaku, napisanu u samom slogu isprave, da je mjenica na jeziku na kome je sastavljena
- безусловan nalog da se plati određen iznos novca
- ime onoga koji treba da plati (trasat)
- označenje dospelosti
- mjesto gdje plaćanje treba da se izvrši
- ime onoga kome se ili po čijoj naredbi se mora platiti (remitent)
- označavanje dana i mjesta izdavanja mjenice
- potpis onoga koji je izdao mjenicu (trasant).

Svaka mjenica, i onda kad nije izričito trasirana po naredbi, može se prenijeti indosamentom.

Akreditiv je instrument plaćanja kojim nalogodavac akreditiva, preko banke, stavlja na raspolaganje korisniku akreditiva određeni iznos, koji korisnik može naplatiti kada ispuni određene uslove, tj. obaveze prema nalogodavcu akreditiva. Postupak korišćenja akreditiva takav je da nalogodavac otvara akreditiv kod banke, na koji polaže sredstva u korist korisnika akreditiva. Banka dostavlja informacije korisniku o akreditivu i visini sredstava koja glase na akreditiv, a onda uslovljava korisnika akreditiva da ako želi raspolagati akreditivom, mora isporučiti robu nalogodavcu ili kupcu akreditiva.

Korišćenje mjenice i akreditiva u hotelijerstvu olakšava finansijske transakcije, posebno kada se radi o većim aranžmanima. Ako hotel kupuje skupu opremu od dobavljača, on može izdati mjenicu sa rokom dospjeća od 90 dana, što omogućava dobavljaču da je zadrži do roka dospjeća ili je unovči ranije kod svoje banke radi bržeg priliva novca. Akreditiv je posebno koristan kada hoteli posluju sa stranim dobavljačima ili kada postoji potreba za većom sigurnošću transakcije. Ako npr. hotel naručuje skupu opremu iz inostranstva, njegova banka može izdati akreditiv koji garantuje dobavljaču opreme da će oprema biti plaćena čim dobavljač preda potrebna dokumenta (npr. fakturu, potvrdu o isporuci). Ovo pruža sigurnost hotelu, koji će platiti samo ako roba bude uredno isporučena, dok dobavljaču opreme pruža garanciju plaćanja po isporuci robe.

Platni promet kod hotelsko-turističkih privrednih društava ključni je aspekt poslovanja tih društava; obuhvata sve novčane transakcije koje se vrše u vezi

sa pružanjem usluga smještaja, hrane, pića, dodatnih usluga itd. Sve transakcije moraju biti uredno evidentirane u poslovnim knjigama, uz korišćenje softvera koji omogućava praćenje svih uplata i isplata. Svako plaćanje mora se blagovremeno obraditi, što uključuje verifikaciju instrumenta plaćanja, provjeru dostupnosti sredstava i konačnu autorizaciju transakcije.

Platni promet hotelsko-turističkih privrednih društava ima određene specifičnosti. Gosti u hotelima koriste različite načine plaćanja, kao što su gotovina, kreditne i debitne kartice, onlajn plaćanja (npr. kreditne kartice, *PayPal* sistem), posredničke platforme (npr. *Booking.com*, *Expedia*), zbog čega ova društva moraju imati fleksibilne sisteme za upravljanje raznovrsnim sistemima plaćanja. U mnogim slučajevima, posebno za rezervacije putem interneta, gosti plaćaju unaprijed ili daju depozit kako bi osigurali svoju rezervaciju, što uključuje postojanje posebnih pravila povrata sredstava u slučaju otkazivanja rezervacija. Hoteli često nude raznovrsne dodatne usluge (*room service*, velnes, transferi, iznajmljivanje vozila itd.), što zahtijeva precizan sistem obračuna i fakturisanja. Kako gosti hotelsko-turističkih privrednih društava dolaze iz različitih zemalja, ova društva često moraju obavljati transakcije u različitim valutama, što podrazumijeva konverziju valuta i vođenje računa o promjeni kursa. Dodatno, ova društva često posluju s turističkim agencijama i korporativnim klijentima koji rezervišu smještaj za veće grupe, te treba da imaju unaprijed razvijene politike odloženog plaćanja, rabata itd. Zbog osjetljivih podataka (npr. brojevi kreditnih kartica), hoteli moraju primjenjivati stroge sigurnosne protokole kako bi zaštitili informacije o gostima i spriječili potencijalne prevare. Navedene specifičnosti zahtijevaju da hotelsko-turistička privredna društva imaju dobro organizovan i tehnološki podržan sistem za upravljanje platnim prometom kako bi se osigurala njegova efikasnost i tačnost.

1. Definiši unutrašnji i međunarodni platni promet.
2. Navedi učesnike u platnom prometu.
3. Izvedi zaključak zašto se platni promet strogo reguliše zakonima.
4. Uporedi sisteme međunarodnog plaćanja i najvažnije načine plaćanja.
5. Predvidi posljedice nepostojanja organizovanog platnog prometa.
6. Pronađi na internetu Zakon o platnom prometu Crne Gore. Analiziraj članove 6 i 15. Svoja zapažanja prezentuj na času.

PayPal sistem – elektronski platni sistem koji omogućava privrednim društvima da šalju i primaju novac elektronski (preko interneta). Osnovan je 1998. godine i jedan je od najpopularnijih digitalnih novčanika i platformi za onlajn plaćanje.

Autorizacija transakcije – odobrenje za izvršenje određene finansijske transakcije

Rabat – popust ili smanjenje cijene koje prodavac nudi kupcu za određeni proizvod ili uslugu

Korporativni klijenti – pravna lica (kompanije, organizacije i sl.) koja koriste određene proizvode i usluge

3.2. Instrumenti nacionalnog platnog prometa

Važni pojmovi: transakcioni račun, gotovinski instrumenti platnog prometa, nalog za uplatu, nalog za isplatu, bezgotovinski instrumenti platnog prometa, nalog za prenos (virman), nalog za naplatu

Depoziti po viđenju – novac na računu koji u svakom trenutku može biti dostupan svom vlasniku

Stečaj – pravni postupak koji se sprovodi kada privredno društvo ne može da izmiri svoje dugove prema povjeriocima. Ima za cilj reorganizaciju ili likvidaciju imovine dužnika kako bi se izmirile obaveze prema povjoriocima.

Likvidacija – pravni postupak kojim se imovina privrednog društva pretvara u novac kako bi se izmirili dugovi i obaveze društva

Prinudna naplata – pravni postupak koji se koristi za prinudno ostvarivanje plaćanja duga kada se obaveze ne izvrše dobrovoljno

Poslovni subjekti obavljaju plaćanja preko **transakcionih računa**, koje otvaraju u ovlaštenim organizacijama (bankama). Poslovni subjekti imaju obavezu da otvore ovakav račun i da se na njemu vode novčana sredstva. Oni mogu otvoriti račun za redovno poslovanje, račun organizacionih djelova poslovnog subjekta, račun za posebne namjene i račun za prikupljanje javnih prihoda. Korisnik platnih usluga može imati više transakcionih računa kod jednog pružaoca platnih usluga i transakcione račune kod više pružalaca platnih usluga.

Ako poslovni subjekat ima više računa, onda mora da odredi jedan koji je glavni, a po pravilu to je račun koji je otvoren u sjedištu poslovnog subjekta. Po Zakonu o platnom prometu Crne Gore, transakcioni račun je vrsta računa za plaćanje koji otvaraju i vode banke i druge kreditne institucije koje pružaju platne usluge, ogranak kreditne institucije iz treće zemlje sa sjedištem u Crnoj Gori i Centralna banka na ime jednog ili više korisnika platnih usluga za izvršavanje platne transakcije i za druge namjene. Centralna banka otvara i vodi transakcione račune banaka i drugih kreditnih institucija koje pružaju platne usluge, kao i subjekata za koje je zakonom i propisom Centralne banke određeno da te račune vode kod Centralne banke. Transakcioni račun otvara se na osnovu ugovora, koji zaključuju pružalac i korisnik platnih usluga. Sredstva koja se vode na transakcionom računu smatraju se depozitom po viđenju.

Slika 3.2.1. Korisnik platnih usluga može imati više transakcionih računa kod jednog pružaoca platnih usluga i transakcione račune kod više pružalaca platnih usluga.

Zakon o platnom prometu Crne Gore predviđa i mogućnost otvaranja zajedničkog računa za plaćanje. To je račun koji pružalac platnih usluga otvara i vodi za dva ili više korisnika platnih usluga, u skladu s okvirnim ugovorom o vođenju zajedničkog računa za plaćanje. Svaki korisnik zajedničkog računa može koristiti sva sredstva na tom računu, osim ako ugovorom nije drugačije određeno.

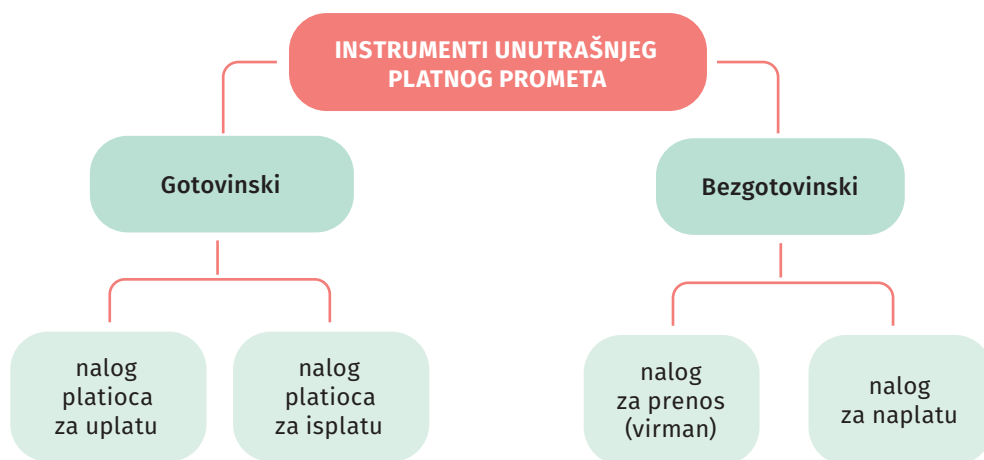
Instrumenti unutrašnjeg platnog prometa su unaprijed utvrđeni i odštampani obrasci. To su **nalozi za plaćanje** koji predstavljaju bezuslovnu instrukciju datu ovlašćenoj organizaciji da izvrši plaćanje ili naplati određeni iznos novca sa naznačenog računa. Za obavljanje platnih transakcija koriste se dvije forme naloga za plaćanje: pisana forma (papirni obrazac) i elektronska forma. Banka treba da podatke sa papirnog obrasca prenese u elektronski oblik obrasca da bi podaci o uplati bili jednoobrazno preneseni zainteresovanim subjektima.

Nalog za plaćanje u pisanoj formi je obrazac pravougaonog oblika, dimenzija 210 x 99 mm (što odgovara 1/3 formata A4), sa minimumom propisanih elemenata, čijim popunjavanjem, potpisivanjem i ovjerom nastaje nalog za izvršavanje nacionalne platne transakcije. Osnovni elementi naloga za plaćanje u elektronskoj formi utvrđuju se pravilima rada platnog sistema, a u skladu sa zakonom.

Propisana forma i sadržaj naloga za plaćanje olakšavaju plaćanje i računarsku obradu. Obrasci ovih instrumenata treba da budu ispisani čitko i potpuno. Na njima se ne dopisuju drugi elementi osim onih koji su na njima predviđeni. Neke elemente ispunjava nalogodavac, a neke banka ili pošta.

Ovlašćene organizacije obavezne su da izvrše naloge za plaćanje samo ako na računu učesnika postoji odgovarajuće pokriće, tj. dovoljan iznos novca za izvršenje naloga za plaćanje. Odgovarajuće pokriće sastoji se od stanja na računu iz prethodnog dana, uvećanog za priliv sredstava na račun u toku dana i za sredstva na osnovu ugovora sa ovlašćenom organizacijom o dozvoljenom negativnom saldu na računu, te umanjeno za izvršena plaćanja u tom danu do vremena utvrđivanja pokrića. Plaćanja s računa na račun učesnika koji se vode u različitim ovlašćenim organizacijama izvršavaju se poravnanjem međubankarskih naloga za plaćanje, u skladu sa zakonom i propisima koji uređuju platne transakcije.

Instrumenti unutrašnjeg platnog prometa prema načinu plaćanja mogu biti gotovinski i bezgotovinski (šema 3.2.1).

Šema 3.2.1. Vrste instrumenata unutrašnjeg platnog prometa

Instrumenti gotovinskog plaćanja omogućavaju plaćanje kod koga se gotov novac javlja i na početku i na kraju plaćanja. Upotrebljavaju ih subjekti koji nemaju otvoren transakcioni račun. Ovim instrumentima inicira se uplata gotovog novca na račun i isplata gotovog novca sa računa. Na primjer, kada fizičko ili pravno lice izvrši uplatu u bilo kojoj banci ili ovlaštenoj pošti, u kojoj nema otvoren račun, to je gotovinska transakcija.

Nalog platioca za uplatu, kao instrument gotovinskog plaćanja, koristi se za polaganje novca na vlasnikov račun (npr. uplata dnevnog pazara), kao i za uplate na tuđ račun. Na ovaj način svoje obaveze mogu izmirivati lica koja nemaju svoj račun prema onima koji ga imaju. Štampa se na samokopirajućem roze papiru u dva primjerka.

Prvi primjerak vraća se platiocu, ovjeren od strane banke ili pošte. Drugi primjerak banka ili pošta zadržava, da bi pravdala izvršenu uplatu. Nalog za uplatu gotovog novca na račun može se podnijeti svim ovlaštenim organizacijama, bez obzira na to gdje se vodi račun u korist kojeg se obavlja uplata. Nalog za uplatu sadrži sljedeće elemente: naziv platioca, naziv primaoca plaćanja, broj računa primaoca plaćanja, oznaka valute, iznos, svrha uplate, šifra plaćanja, broj modela poziva na broj odobrenja, poziv na broj odobrenja, mjesto i datum prijema, datum izvršenja, potpis odnosno saglasnost platioca, način izvršenja naloga – hitno.

Forma naloga platioca za uplatu na roze papiru. Uključuje polja za: NALOG PLATIOCA, (Naziv platioca), (Svrha plaćanja), (Naziv primaoca plaćanja), (Potpis i potpis platioca kao incipit), Prenos, Uplata (označeno), Isplata, (Transakcioni račun platioca), (Model), (Poziv na broj zaduženja), EUR, (Iznos), (Šifra plaćanja), (Transakcioni račun primaoca plaćanja), (Model), (Poziv na broj odobrenja), (Potpis primaoca plaćanja), (Datum izvršenja), (Mjesto i datum podnošenja).

Slika 3.2.2. Nalog platioca za uplatu

Nalog platioca za isplatu, kao instrument gotovinskog plaćanja, predstavlja obrazac koji se štampa na samokopirajućem plavom papiru u dva primjerka. Jedan primjerak vraća se isplatiocu, a drugi ostaje banci za pravdanje izvršene isplate. Ovaj instrument koriste subjekti kada žele podići sredstva sa svog računa i isplatiti gotovinu primaocu koji nema otvoren račun. Nalog za isplatu gotovog novca sa računa podnosi se ovlaštenoj organizaciji koja vodi račun učesnika. Ovaj nalog sadrži sljedeće elemente: naziv platioca, naziv primaoca plaćanja, broj računa platioca, oznaka valute, iznos, svrha isplate, šifra plaćanja, broj modela poziva na broj zaduženja, poziv na broj zaduženja, mjesto i datum prijema, datum izvršenja, potpis odnosno saglasnost platioca.

Forma naloga platioca za isplatu na plavom papiru. Uključuje polja za: NALOG PLATIOCA, (Naziv platioca), (Svrha plaćanja), (Naziv primaoca plaćanja), (Potpis i potpis platioca kao incipit), Prenos, Uplata, Isplata (označeno), (Transakcioni račun platioca), (Model), (Poziv na broj zaduženja), EUR, (Iznos), (Šifra plaćanja), (Transakcioni račun primaoca plaćanja), (Model), (Poziv na broj odobrenja), (Potpis primaoca plaćanja), (Datum izvršenja), (Mjesto i datum podnošenja).

Slika 3.2.3. Nalog za isplatu

Instrumenti bezgotovinskog plaćanja omogućavaju plaćanje putem prenosa određene sume novca sa računa platioca (dužnika, nalogodavca) na račun primaoca (korisnika, povjerioca). Novčani iznos se bezgotovinski može prenijeti s jednog na drugi račun, bez obzira na to imaju li subjekti račune u istoj ili različitim bankama. U instrumente bezgotovinskog plaćanja ubrajaju se nalog za prenos i nalog za naplatu.

Nalog za prenos (virman) instrument je bezgotovinskog plaćanja preko kojeg se sredstva sa transakcionog računa nalogodavca prenose na transakcioni račun korisnika. Fizička ili pravna lica mogu podnijeti nalog za plaćanje, u papirnoj ili elektronskoj formi, banci u kojoj imaju otvoren račun kako bi se izvršila bezgotovinska transakcija.

Forma naloga za prenos (virman) sadrži sljedeće polja: Naziv platioca, (Svrha plaćanja), (Naziv primaoca plaćanja), (Poziv i poziv plaćalaca kao inicijator), (Transakcioni račun platioca), (Model), (Poziv na broj zaduženja), (Iznos), (Svrha plaćanja), (Transakcioni račun primaoca plaćanja), (Model), (Poziv na broj odobrenja), (Prijem primaoca plaćanja), (Datum izvršenja), (Mjesto i datum podnošenja).

Slika 3.2.4. Nalog za prenos (virman)

Nalog za prenos posebno se koristi kada su u pitanju plaćanja između poslovnih subjekata (privrednih društava, preduzetnika), pod uslovom da platilac ima pokriće na svom računu. Može se koristiti i za prenos sredstava između dva računa istog klijenta. Time se, osim ubrzavanja i olakšavanja platnog prometa, stiče i neophodna društvena kontrola nad njim. Nalog za prenos sadrži sljedeće elemente: način izvršenja naloga, naziv platioca, naziv primaoca plaćanja, broj računa platioca, broj računa primaoca plaćanja, oznaka valute, iznos, svrha plaćanja, šifra plaćanja, broj modela poziva na broj zaduženja, poziv na broj zaduženja, broj modela poziva na broj odobrenja, poziv na broj odobrenja, mjesto i datum prijema, datum izvršenja, potpis odnosno saglasnost platioca/primaoca.

Nalog za naplatu je instrument bezgotovinskog plaćanja kojim njegov izdavalac (transant) daje bezuslovni nalog banci (trasatu) da isplati određenu sumu novčanih sredstava subjektu u čiju je korist izdat nalog (remitentu), a na teret sredstava koja nalogodavac (deponovane) ima u toj banci. Dakle, izdavalac naloga mora imati pokriće na računu u momentu izdavanja naloga. Nalog za naplatu koristi se kada povjerilac inicira da se izvrši naplata sa računa dužnika. Povjerilac može da inicira naplatu:

Forma naloga za naplatu sadrži sljedeće polja: (Naziv inicijatora kao nalogodavca), (Svrha transakcije), (Naziv korisnika), (Poziv i poziv inicijatora), (Broj računa inicijatora), (Model), (Poziv na broj zaduženja), (Iznos), (Svrha transakcije), (Broj računa korisnika), (Model), (Poziv na broj odobrenja), (Prijem primaoca), (Datum valute), (Mjesto i datum podnošenja).

Slika 3.2.5. Nalog za naplatu

- u slučaju da dobije ovlaštenje koje dužnik daje svojoj banci i svom povjeriocu
- u slučaju naplate dospjelih hartija od vrijednosti i drugih instrumenata obezbjeđenja plaćanja (mjenica)
- ako se radi o naplati sa otvorenog akreditiva
- u slučaju naplate provizije za usluge platnog prometa i slično
- radi naplate izvršnih rješenja, izdatih na osnovu zakona i izvršnih sudskih rješenja.

Ovaj nalog štampa se na samokopirajućem zelenom papiru.

Dospjele hartije od vrijednosti – finansijski instrumenti (obveznice, mjenice itd.) koji su dospjeli na naplatu

Akreditiv – nalog kojim kupac robe nalaže banci da isplati ugovorenu cijenu izvozniku kada ovaj prezentuje dokumenta koja dokazuju da je izvoznik izvršio otpremu robe

O akreditivu će više riječi biti u lekciji 3.4. *Instrumenti međunarodnog platnog prometa.*

Gotovinski instrumenti kod hotelsko-turističkih privrednih društava uključuju fizičke transakcije gotovinom, kao što su isplata i prijem gotovine u blagajni. Ako hotel primi gotovinu od gosta za usluge boravka, na recepciji hotela recepcioner popunjava nalog za uplatu. Ovaj nalog dokumentuje uplatu u blagajnu hotela. Kopija naloga obično se daje gostu kao potvrda o uplati. Nalog za isplatu koristi se u slučajevima kada hotel gotovinski isplaćuje sredstva, u slučajevima povraćaja sredstava, isplate dobavljača ili pokrivanja drugih troškova.

Bezgotovinski instrumenti obuhvataju transakcije koje se obavljaju elektronskim putem, i oni uključuju nalog za prenos i nalog za naplatu. Kada hotel treba da plati dobavljaču hrane za isporučenu robu, hotel posredstvom svoje banke ispunjava nalog za prenos kako bi se izvršio transfer sredstava sa njegovog računa na račun dobavljača. Ako hotel pošalje turističkoj agenciji fakturu za pružene usluge smještaja, u kojoj je navedeno da će uplata biti izvršena putem bankovnog naloga, agencija inicira plaćanje sa svog bankovnog računa na bankovni račun hotela.

1. Nabroj instrumente unutrašnjeg platnog prometa.
2. Izdvoj instrumente unutrašnjeg platnog prometa koje si imao/imala priliku da popuniš kao fizičko lice.
3. Uporedi gotovinske i bezgotovinske instrumente unutrašnjeg platnog prometa.
4. Istakni prednosti bezgotovinskog platnog prometa sa stanovišta neposrednih učesnika i privrede u cjelini.
5. Pribavi pojedine instrumente gotovinskog i bezgotovinskog plaćanja, pa ih na času čitko ispuni i podijeli ostalim učenicima.
6. Objasni potrebu strogog zakonskog uređenja unutrašnjeg platnog prometa.

3.3. Platne kartice

Važni pojmovi: platne kartice, debitne platne kartice, kreditne platne kartice

Platne kartice su instrumenti bezgotovinskog plaćanja i najčešće korišćen oblik elektronskog novca, koji omogućava vlasniku kartice da izmiri svoje obaveze plaćanja jednostavnom prezentacijom kartice. Mogu se koristiti za plaćanje robe i usluga, podizanje gotovine sa bankomata, kao i plaćanje elektronskim putem. Emituje ih banka ili nebankarska organizacija (koja je za to ovlašćena) u vidu malih komada plastike koji sadrže sredstvo za identifikaciju, što omogućava licu na koje kartica glasi da kupuje robu ili plaća usluge na teret svog računa.

Platne kartice pojavile su se prije više od sto godina kao rezultat razvoja privrede i kupovne moći stanovništva, kao i razvoja elektronskog novca. Njihov početak vezuje se za hotel *Cretletter Company*, čiji su gosti mogli s njima da plate hotelske usluge. Američka telegrafska kompanija *Western Union* izdala je 1914. godine svojim privilegovanim korisnicima karticu za odgođeno plaćanje računa. Između dva svjetska rata javlja se velik broj kartica koje izdaju pojedine trgovačke kompanije i koje donosiocu omogućavaju kupovanje robe po povlašćenim cijenama. Postojale su i kartice koje su izdavale hotelske kompanije i željeznice. Tako je *American Express Company* 1958. godine lansirala međunarodnu karticu. *Hilton Hotel Corporation* je 50-ih godina 20. vijeka emitovao karticu *Carte Blanche*. Finansijske institucije počinju da se interesuju za platne kartice 50-ih godina prošlog vijeka. *Bank of America* počela je svoj program *BankAmericard* koji je važio u Kaliforniji, SAD. Program se postepeno proširio i unutar SAD i van granica zemlje. Od 1976. godine ime kartice promijenjeno je u *VISA* kartica. *Diners Club International*, osnovan 1950. godine u SAD, prva je kompanija u svijetu koja je počela da se bavi izdavanjem kreditnih kartica.

Procjenjuje se da danas u svijetu ima oko 100.000 izdavalaca platnih kartica.

Platne kartice mogu se koristiti u zemlji i inostranstvu. **Mastercard** i **VISA** predstavljaju internacionalne konkurentne kompanije sa sjedištem u SAD koje imaju najrasprostranjenije mreže za elektronska plaćanja na svijetu. One omogućavaju jeftin i brz transfer sredstava sa računa korisnika, kada izvrše plaćanje karticom, i to širom svijeta. Većina terminala za plaćanje i podizanje gotovine podržava kartice oba brenda. *VISA* i *Mastercard* nude međusobno veoma slične

Manipulacija gotovinom

– postupci koji uključuju fizičko rukovanje ili upravljanje novcem za potrebe različitih finansijskih operacija

Logo brenda – vizuelni simbol, znak, ikona koji predstavljaju i identifikuju jedan brend, tj. jednu kompaniju, organizaciju ili pojedinca

mreže elektronskog plaćanja u zemlji i inostranstvu, sa visokim nivoom bezbjednosti i mogućnostima za *onlajn-trgovinu*. Jedna od mogućih razlika između *VISA* i *Mastercard* kartice jeste njihovo prihvatanje, mada su obje kartice prihvaćene širom svijeta. *VISA* nudi širi spektar programa nagrađivanja i lojalnosti (popusti prilikom kupovine, putovanja i dr.), a ima i platformu za mobilno plaćanje – *Visa Checkout*, koja omogućava njenim korisnicima da jednostavno kupuju *onlajn*. *Mastercard* takođe ima svoj program nagrađivanja – *Mastercard Rewards*, kao i platformu za mobilno plaćanje *Masterpass*. Prilikom biranja brenda, korisnici treba da, osim razlike u pogodnostima, uzmu u obzir i razlike u naknadama, kao i zaštitu i sigurnost korišćenja, a sve u skladu sa individualnim potrebama.

Platne kartice su vlasništvo njihovog izdavaoca (banke ili nebankarske organizacije). Korisnici kartice su fizička (pojedinci) i pravna lica (poslovni subjekti) koja je posjeduju. Prednosti za banku koja izdaje kartice su: proširenje asortimana usluga, smanjenje troškova poslovanja, jednostavnije knjigovodstvo, uvećanje prihoda banke po osnovu članarina, kamata, provizija, povećanje likvidnosti i dr. Smanjenjem troškova manipulacije gotovinom i ubrzavanjem ciklusa plaćanja, platne kartice kao sredstvo plaćanja ostvaruju važnu ulogu u ekonomiji.

Slika 3.3.1. Platne kartice

Banka kao vlasnik kartice može, u slučaju kada je neko od pravila iz ugovora prekršeno, korisniku ukinuti pravo korišćenja kartice i zahtijevati od njega da ju vrati.

Korijeni korišćenja platnih kartica sežu u 1949. godinu, kada je izvjesni McNamara, ne posjedujući novčanik, izvadio vizit-kartu, napisao koliko bi trebalo da plati i potpisao se. Poznavajući ga, konobari su prihvatili ovaj način garancije da će račun biti plaćen. Time je osmišljen nov vid plaćanja u obliku identifikacione kartice od kartona. Kartica je garantovala bonitet korisnika u određenom iznosu.

Kartice se proizvode od čvrstog, slojevitog ili vezanog materijala. Sve platne kartice istog su oblika i veličine. Na prednjoj strani nalaze se: ime korisnika, broj kartice, rok važenja kartice, logo brenda i naziv izdavaoca. Kod većine kartica, broj platne kartice sadrži 16 cifara. Na karticama koje nijesu predviđene za *onlajn-plaćanja*, umjesto kompletnog broja kartice često se štampaju samo četiri posljednje cifre, radi većeg nivoa sigurnosti. Na poledini platnih kartica nalazi se otisnut trocifreni identifikacioni kod. Za *VISA* kartice kôd je *CVV* (*Card Verification Value*), a za *Mastercard* kôd je *CVC* (*Card Verification Code*). Korišćenjem koda

postiže se veći stepen sigurnosti prilikom transakcija i sprečava nezakonito korišćenje broja kartice. Na poledini se nalaze magnetna traka i traka za potpis korisnika. Kôd se može nalaziti na traci za potpis ili pored nje. Ispod trake za potpis obično se nalazi štampani tekst, čiju sadržinu određuje banka izdavalac. Nove generacije platnih kartica imaju čip i beskontaktnu tehnologiju koje povećavaju sigurnost kartice. Postoje i kartice koje imaju fotografije koje nijesu standardne, već su specifičnost određene kartice.

Platnu karticu može koristiti samo lice čije se ime nalazi na kartici, što znači da je neprenosiva. Moguće ju je koristiti za podizanje gotovine na bankomatima i na šalterima banaka, za plaćanje robe i usluga na prodajnim mjestima sa POS terminalima i imprinterima (ranije), za plaćanje u internetskoj trgovini i plaćanje robe naručene poštom ili telefonom. POS (ili EFTPOS) terminali zapravo su posebni punktovi preko kojih se, nakon ulaza i identifikacije elektronske kartice, obavlja momentalni prenos sredstava sa računa kupca na račun prodavca, kao i neke rutinske bankarske usluge. Dokaz o izvršenoj transakciji jeste račun u vidu odgovarajućeg zapisa. Za upotrebu kartice nije potrebna bilo koja druga identifikacija korisnika.

Sigurnost kod korišćenja platnih kartica obezbjeđuje se putem ličnog identifikacionog broja (PIN), koji predstavlja tajni četvorocifreni broj korisnika kartice. PIN je namijenjen za identifikaciju korisnika prilikom transakcija na prodajnim mjestima i prilikom podizanja gotovine sa bankomata.

Banka ili druga institucija koja je izdala kartice vodi računa o platnoj sposobnosti korisnika kartica, određuje maksimalan iznos kredita (kreditna kartica) i rok do kojeg kartica važi. Osnovna uloga banke u tome je što klijenti koriste njen informacioni sistem da bi preko platnih kartica vršili platne transakcije.

Danas postoji više vrsta platnih kartica. Najčešće se klasifikuju prema teritoriji važenja, elementima nanesenim na plastiku, tehnološkoj osnovi i roku u kojem transakcije dopijevaju na naplatu. Najvažnije vrste platnih kartica date su u tabeli 3.3.1.

Tabela 3.3.1. Vrste platnih kartica

Kriterijum podjele	Vrste platnih kartica	Karakteristike
Prema teritoriji važenja	– međunarodne – lokalne (domaće, nacionalne)	Međunarodne kartice važe u više zemalja, dok lokalne kartice važe samo na teritoriji jedne zemlje.
Prema elementima nanesenim na plastiku	– glatke – embosirane – čip-kartice	Kod glatkih kartica odštampan je broj, rok važenja i ime korisnika. Kod embosiranih kartica broj, rok važenja i ime korisnika reljefno su utisnuti (embosirani, izdignuti iznad površine kartice). Na prednjoj strani čip-kartice, pored imena korisnika, validnosti i broja kartice, nalazi se jasno vidljiv čip.

POS ili EFTPOS terminali – posebni punktovi na kojima se određenom elektronskom karticom, nakon ulaza i identifikacije, obavlja trenutni prenos sredstava sa računa kupca na račun prodavca i neke rutinske bankarske usluge

Imprinter – ručna sprava za pravljenje otiska kartice na potvrdi da je transakcija izvršena

PIN (Personal Identification Number) – lični identifikacioni broj (najčešće sastavljen od četiri do šest cifara) koji se koristi za identifikaciju korisnika prilikom pristupa različitim sistemima, najčešće finansijskim

Magnetna traka – dugačka i uska plastična traka prekrivena tankim magnetnim materijalom koja služi kao medijum za magnetno snimanje

Čip – elektronski uređaj sastavljen od malih kristala silicijumskih poluprovodnika napravljenih da „nose“ određeni broj elektronskih funkcija u integrisanom kolu

Integrisano kolo – miniaturizovano električno kolo ugrađeno u mikročip

Optička memorija – optički uređaj (medij) koji omogućava čuvanje velikog broja podataka

Kreditni limit – kod platne kartice to je maksimalan iznos novca koji izdavalac kartice (banka ili finansijska institucija) odobrava korisniku kartice za korišćenje

Dužnički saldo – ako je sa računa povučeno više novca nego što na njemu ima, ili ako su se zbog zaduženja (npr. kamata, naknada, automatska plaćanja) sredstva na računu smanjila ispod nule, račun ulazi u dužnički saldo. To znači da je račun u „minusu“.

Obračunski period – računovodstveni period koji predstavlja vremenski period u kome se obračunava finansijski rezultat, koji je pokriven računom dobiti i gubitka privrednog društva

Kriterijum podjele	Vrste platnih kartica	Karakteristike
Prema tehnološkoj osnovi	– standardne – kartice sa magnetnom trakom – pametne – laserske	Standardne kartice izdavale su firme, najčešće za potrebe plaćanja telefonskih razgovora, sa prilično skromnom memorijom podataka. Postojale su samo u okviru lokalnih tržišta, vijek im je bio dvije godine i bile su podložne zloupotrebama. Kartice sa magnetnom trakom koriste se kao memorijske kartice s većim kapacitetom memorije, ali i povećanim troškovima izrade kartice. Pametne kartice imaju ugrađen čip s integrisanim kolom, omogućavaju memorisanje podataka i određena izračunavanja, a služe kao identifikacione, kreditne i debitne kartice. Laserske kartice su s optičkom memorijom i zaštitom podataka od malverzacija, brisanja i slučajnog gubitka. Cijena prateće opreme je visoka, pa nemaju bitniju primjenu na tržištu.
Prema osnovnoj primjeni, odnosno prema roku u kojem transakcije dospijevaju na naplatu	– kreditne (obavezujuće, prenosive i otplatne) – debitne (direktne i odložene) – pripejd kartice	Kreditne kartice su platne kartice kod kojih se račun klijenta zadužuje kasnije. Klijent u momentu trošenja ne mora da ima raspoloživa sredstva na računu. Korisnik troši do visine odobrenog kreditnog limita, koji izdavalac kartice unaprijed definiše. Debitne kartice su platne kartice kod kojih se račun klijenta zadužuje odmah. Korisnik troši onoliko sredstava koliko je raspoloživo na njegovom računu. Pripejd kartice podrazumijevaju unaprijed određen iznos kojim korisnik raspolaže. Korisnik može da potroši samo onoliko koliko je on ili neko drugi (npr. roditelj) prethodno deponovao.

Prema **osnovnoj primjeni**, odnosno prema **roku u kojem transakcije dospijevaju** na naplatu, platne kartice dijele se na debitne i kreditne. *Kreditne kartice* su platne kartice kod kojih se račun klijenta zadužuje kasnije. Korisnik u momentu trošenja ne mora da ima raspoloživa sredstva na računu, nego troši do visine odobrenog kreditnog limita, koji izdavalac kartice unaprijed definiše. Računi se plaćaju na dan dospijeca na osnovu dobijenog obračuna (pregled svih pojedinačnih transakcija). Za korišćenje kreditne kartice plaća se godišnja taksa, a i kamata ukoliko vlasnik kartice ne isplati dužnički saldo na kraju mjeseca.

Kreditne kartice se prema načinu kreditiranja dijele na obavezujuće, prenosive i otplatne. *Obavezujuća kartica* je sa odloženim plaćanjem. Cjelokupna potrošnja iz prethodnog perioda mora se izmiriti u roku utvrđenom od strane banke.

Obaveze u roku dospijea plaćaju se u punom iznosu. *Prenosiva kartica* omogućava odloženo plaćanje robe i usluga u neograničenom broju rata. Banka (izdavalac kartice) definiše datum dospijea mjesečne obaveze i minimalan iznos duga koji mora da se uplati tog datuma. Ostatak duga prenosi se u naredni obračunski period. Dug se može platiti u roku dospijea i u većem procentu, kao i u cijelosti. Kreditna kartica može da se pojavi u formi *otplatne kartice*. Ova kartica može da se koristi za plaćanje u okviru iznosa odobrenog kredita, sa obavezom da se mjesečno uplaćuje iznos koji banka ili drugi izdavalac kartice obračuna na osnovu broja rata (koji je utvrđen ugovorom). Na primjer, ako je odobreno plaćanje na 12 mjesečnih rata, trošak se dijeli sa 12, uvećava za ugovorenu kamatu, i to je iznos mjesečne otplate.

Debitne kartice su platne kartice kod kojih se račun klijenta zadužuje odmah. Korisnik troši onoliko sredstava koliko je raspoloživo na njegovom računu. Putem telekomunikacionih veza, klijent banke povlači novac sa svog depozitnog računa bez dolaska u banku. Kod ovih kartica nije moguće koristiti kredit do mjesečnog saldiranja, ali se može dobiti diskont prilikom kupovine robe ili plaćanja usluga. Kod *direktne debitne kartice* u procesu plaćanja troškovi kupovine se odbijaju sa bankarskog računa istog trenutka. Kod plaćanja *odloženom debitnom karticom* (debitno-kreditne) troškovi se odbijaju na kraju unaprijed određenog perioda.

Osnovna razlika između kreditnih i debitnih kartica jeste u vrsti računa za koji se vežu. Debitnom karticom korisnik koristi sredstva sa svog transakcionog računa kad god mu zatrebaju. Pomoću kreditne kartice korisnik može da, kada mu to zatreba, koristi sredstva koja nema, već ih pozajmljuje od banke, što je slično korišćenju kredita. Zato prilikom apliciranja za kreditnu karticu kod banke, korisnik prolazi kroz proces sličan procesu odobravanja kredita.

Slika 3.3.2. Gosti hotela i restorana sve češće koriste platne kartice za plaćanje usluga.

Pripejd kartice podrazumijevaju da korisnik unaprijed raspolaže određenim iznosom novca. Korisnik može da potroši samo onoliko koliko je on ili neko drugi (npr. roditelj) prethodno deponovao. Iako imaju veće provizije i više kamatne stope, pripejd kartice pogodne su za tinejdžere koji kupuju preko interneta jer im nije potrebna dozvola roditelja da bi kompletirali transakciju. Prednost je i što nije neophodno deponovati sredstva za otvaranje računa kako bi se dobila pripejd kartica.

Proces plaćanja putem kartičnih sistema obuhvata niz koraka koji obezbjeđuju sigurnost i validnost transakcije. Preko POS ili EFTPOS terminala daje se elektronski nalog kompjuterskom centru banke da transferiše novac s računa kupca na račun prodavca robe ili usluga. Preko onlajn sistema, direktno se provjerava stanje računa kupca kod banke. Prije nego što otpočne transakcija, vrši se identifikacija kupca (PIN – lični identifikacioni broj) i provjerava rok važenja kartice. Ako je u pitanju kreditna kartica, provjerava se da li kupac ima dovoljno

QR kod – dvodimenzionalni bar-kod koji može sačuvati različite vrste podataka, uključujući tekst, brojeve ili druge informacije

sredstava za plaćanje u okviru kreditnog limita. Dobija se i informacija o novom stanju računa klijenta poslije plaćanja kupljene robe ili usluge. Ukoliko se radi o debitnoj kartici, vrši se provjera (verifikacija) da li kupac ima dovoljno pokrića za kupovinu. Ako su ispunjeni svi potrebni uslovi, vrši se odobravanje (autorizacija) transakcije, dok se u suprotnom slučaju odbija.

U **hotelijerstvu i ugostiteljstvu** mogu se koristiti različite vrste platnih kartica, iako specifične vrste mogu zavisiti od zemlje i preferencija hotela ili restorana. U hotelijerstvu i ugostiteljstvu najčešće se koriste:

- *Kreditne kartice.* VISA je jedna od najrasprostranjenijih kreditnih kartica i prihvaćena je u gotovo svim hotelima širom svijeta. Mastercard je široko prihvaćena u hotelima. U pogledu globalne prihvaćenosti i mogućnosti plaćanja, nudi slične prednosti kao VISA. American Express je popularan u luksuznim i visokokvalitetnim hotelima. U nekim regionima, Discover kartice se prihvataju, ali njihova globalna prihvaćenost može biti ograničena u poređenju s VISA i Mastercard.
- *Debitne kartice.* Često se u hotelima prihvataju VISA Debit i Mastercard debit.
- *Prepaid kartice.* U hotelima mogu biti prihvaćene kartice VISA prepaid i Master prepaid, ali je, zbog mogućih ograničenja, njihovu upotrebu važno provjeriti sa hotelom unaprijed.
- *Digitalne kartice.* Digitalne kartice Apple Pay, Google Pay i Samsung Pay prihvataju mnogi hoteli, posebno u zemljama gdje je ova tehnologija dobro zaživjela.
- *Loyalty kartice.* Kartice velikih i poznatih hotelskih lanaca ili programa lojalnosti (npr. Marriott Bonvoy, Hilton Honors) mogu se koristiti za plaćanje, a često nude i dodatne benefite, kao što su bodovi za nagrade ili popusti.

Istraživanja pokazuju da hoteli koji prihvataju digitalne kartice (poput Apple Pay, Google Pay, Samsung Pay) ostvaruju veći ukupan prihod. Gosti u mnogim hotelima i restoranima direktno mogu naručivati hranu i piće putem mobilnih aplikacija, skeniranjem QR kodova na stolu. Mobilna aplikacija može se koristiti za prijavu i odjavu iz hotela (check-in/check-out), naručivanje i plaćanje sobnih usluga, rezervisanje termina u spa centru itd. Mnogi hoteli

Slika 3.3.3. Kod digitalnih kartica gosti hotela jednostavno približe svoj pametni telefon ili pametni sat POS terminalu i izvrše plaćanje.

koriste beskontaktno kartice ili narukvice koje služe kao sredstvo plaćanja. Postojanje samouslužnih kioska (*self-service kiosks*) omogućava gostima da se sami – bez potrebe za kontakt sa osobljem – prijave u hotel, odaberu sobu, dobiju digitalni ključ i plate boravak. Neki hoteli počinju prihvatati kriptovalute kao način plaćanja.

1. Definiši pojam platnih kartica.
2. Navedi klasifikaciju platnih kartica prema različitim kriterijumima.
3. Opiši izgled platne kartice sa prednje strane i poledine.
4. Pojasni upotrebu kreditnih i debitnih kartica.
5. Objasni prednosti korišćenja platnih kartica za sve učesnike u platnom prometu.
6. U nekoj od banaka iz svog okruženja, pribavi informacije o zastupljenosti i značaju platnih kartica u bankarstvu Crne Gore.

3.4. Instrumenti međunarodnog platnog prometa

Važni pojmovi: devizni kurs, dokumentarni akreditiv, dokumentarni inkaso, robna dokumentarna naplata, međunarodna bankarska doznaka, međunarodno kreditno pismo, međunarodna kreditna kartica, međunarodna mjenica, međunarodni ček, bankarska garancija

Međunarodna trgovina

– razmjena robe, usluga, kapitala i drugih resursa između zemalja

Devizni kurs – odnos domaće valute prema stranim valutama

Realan devizni kurs – devizni kurs koji izjednačava opšti nivo cijena u zemlji s opštim nivoom cijena u inostranstvu

Međunarodna plaćanja – transakcije koje se odnose na transfer novca između zemalja

Transfer sredstava – prebacivanje novca s jednog računa na drugi unutar iste banke ili između različitih banaka

Nacionalne ekonomije međusobno su povezane i međuzavisne. To se najbolje može uočiti kroz međunarodnu trgovinu. Da bi se međunarodna trgovina normalno odvijala, neophodna su inostrana novčana sredstva. Ponuda i tražnja za inostranim novčanim jedinicama sučeljavaju se na deviznom tržištu. Dakle, devizno tržište kao dio finansijskog tržišta obuhvata prodaju i kupovinu deviza za domaću valutu ili druge vrste deviza. Osnovna funkcija deviznog tržišta jeste utvrđivanje odnosa vrijednosti jedne nacionalne valute prema tuđim valutama pomoću deviznog kursa. **Devizni kurs** je značajan instrument ekonomske politike jedne zemlje, a devizno tržište uslov obavljanja međunarodne trgovine i održavanja likvidnosti u međunarodnim plaćanjima.

Kupoprodaja deviza vrši se po srednjim deviznim kursovima. Na deviznom tržištu treba da se utvrdi **realan devizni kurs** koji izjednačava opšti nivo cijena u zemlji sa opštim nivoom cijena u inostranstvu. Ako je devizni kurs realan, a cijena proizvoda u zemlji relativno niža u odnosu na inostrane cijene, izvoz je isplativ. Proizvodi čija je cijena u inostranstvu relativno viša nego u zemlji, moći će da se uvoze a da to bude isplativo.

Međunarodni platni promet odnosi se na transfer sredstava između subjekata (kao što su pojedinci, kompanije ili druge organizacije) u različitim zemljama. Ovaj proces obezbjeđuje globalnu trgovinu i ekonomsku razmjenu, omogućavajući brza i sigurna plaćanja po osnovu međunarodnih transakcija. U međunarodnim plaćanjima mogu se primijeniti različiti **načini plaćanja**, i to: konvertibilni, kompenzacija i kliring. **Konvertibilni način plaćanja** je najčešći u međunarodnim plaćanjima. Kod njega nema ograničenja u primjeni, a podrazumijeva raspolaganje deviznim sredstvima ili nacionalnom valutom koja je konvertibilna. **Kompenzacija** je način plaćanja kod koga dolazi do prebijanja potraživanja i dugovanja, odnosno uvoz se plaća izvozom. Razlika između uvozne i izvozne cijene robe plaća se ili naplaćuje u robu koju je dalje potrebno prodati da bi se stekla novčana sredstva. **Kliring** je način plaćanja kod koga dolazi do izravnavanja potraživanja i dugovanja između dvije ili više država, uz posredovanje centralnih banaka. Uvoznik izmiruje dug u svojoj nacionalnoj valuti, a izvoznik se naplaćuje preko svoje banke u svojoj nacionalnoj valuti.

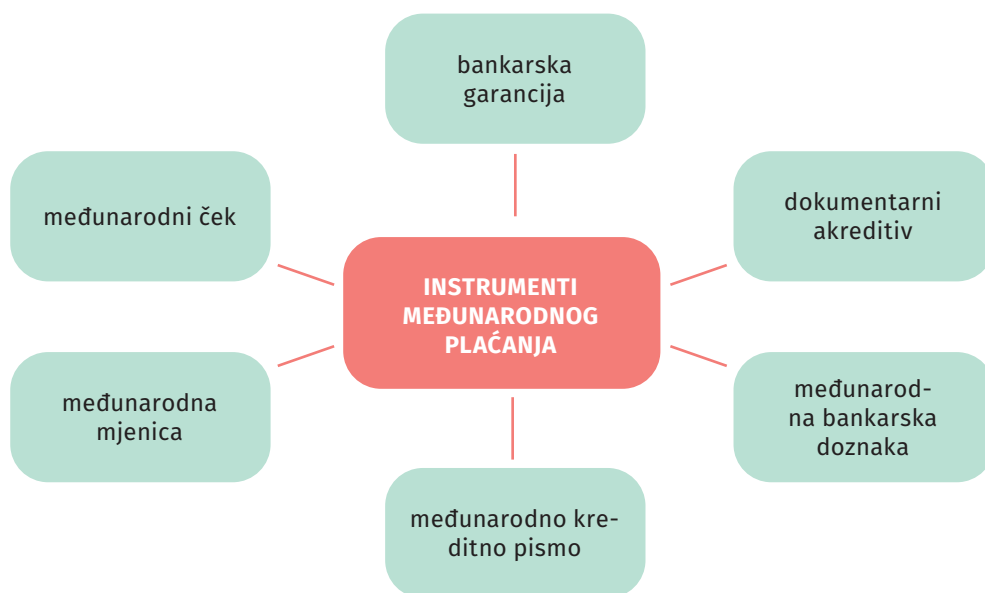
Navedeni načini plaćanja u međunarodnom platnom prometu mogu se primijeniti u okviru tri sistema plaćanja: bilateralizam, plurilaterizam i multilateralizam. **Bilateralizam** je plaćanje između dvije zemlje koje se vrši prebijanjem potraživanja. Ovaj sistem može da se odvija samo između dvije zemlje, i ne može se prenijeti na treću. Utiče na smanjenje obima svjetske trgovine. **Plurilaterizam** podrazumijeva plaćanje kod koga devize stečene u jednoj zemlji mogu da se upotrijebe u određenom broju drugih zemalja. **Multilateralizam** je plaćanje kod koga se devize stečene u jednoj zemlji mogu upotrijebiti za plaćanje u bilo kojoj drugoj zemlji.

Devize – strane valute koje se koriste u međunarodnim transakcijama (npr. ako imate dolare na svom računu u banci)

Fluktuirajući devizni kurs – situacija u kojoj se vrijednost jedne valute u odnosu na drugu stalno mijenja, odnosno fluktira

Što su svjetska privreda i privreda jedne zemlje razvijenije, broj međunarodnih transakcija je veći, a spektar instrumenata međunarodnog plaćanja širi. Ovi instrumenti često, pored uloge plaćanja, imaju i ulogu obezbjeđenja potraživanja. Oni ubrzavaju i olakšavaju međunarodni platni promet, smanjuju rizik ugrožavanja interesa kupaca i prodavaca u različitim zemljama, smanjuju rizik fluktuirajućih deviznih kurseva. Najčešće korišćeni instrumenti međunarodnog plaćanja prikazani su na šemi 3.4.1.

Šema 3.4.1. Instrumenti međunarodnog plaćanja

Dokumentarni akreditiv je najčešći i najsigurniji instrument međunarodnog plaćanja, kojim se kupac osigurava da robu neće isplatiti prije nego što bude raspolagao njome, a prodavac se obavezuje da će raspolagati robom sve dok je ne naplati. Dakle, kupac se osigurava da će dobiti robu ugovorenog

Neutralni bankarski poslovi – poslovi koje banka obavlja u ime i za račun komitenta u vidu usluga komitentima i po osnovu kojih naplaćuje nadoknadu u vidu provizije

Korespondentna banka – banka u inostranstvu s kojom banka u zemlji sarađuje, naročito u vezi s međunarodnim plaćanjima

Incoterms klauzule – međunarodni standardi koji definišu obaveze prodavca i kupca u vezi sa troškovima, rizicima i odgovornostima tokom transporta robe

Konosman – potvrda da je određena roba primljena za transport

Tovarni list – dokument koji dokazuje da je prevoznik preuzeo određenu robu za transport

Polisa osiguranja robe – dokument koji potvrđuje da je određena roba osigurana od različitih rizika tokom transporta

kvaliteta i kvantiteta, a prodavac da će moći naplatiti robu koju je kupac dobio. Dokumentarni akreditiv je nalog kojim kupac robe nalaže akreditnoj banci da isplati ugovorenu cijenu izvozniku, pri čemu se moraju prezentovati robna dokumenta koja dokazuju da je izvoznik izvršio otpremu robe u skladu sa uslovima iz ugovora. Banka kupca može isplatu izvršiti i preko druge banke (korespondentne banke) u inostranstvu (zemlji izvoznika). Pri korišćenju ovog instrumenta, javljaju se tri subjekta: kupac (dužnik), prodavac (povjerilac) i banka, koja ovim obavlja jedan od neutralnih poslova. Kupac, uvoznik robe, daje svojoj poslovnoj banci nalog za otvaranje akreditiva uz uslov da ima pokriće na svom deviznom računu za tu isplatu. Ovaj nalog kupac daje na strogo formalnom obrascu i snosi troškove otvaranja akreditiva. Prodavac, izvoznik robe, jeste korisnik akreditiva, što znači da ima pravo naplate akreditivnog iznosa kada uredno isporuči robu i banci prezentuje robna dokumenta. Banka kupca otvara akreditiv po nalogu kupca, a u korist prodavca robe, tj. izvoznika, i ima obavezu da izvrši plaćanje na osnovu instrukcija koje je dobila, uz nalog za otvaranje akreditiva. Isplatna banka može biti banka kupca ili njena korespondentna banka u inostranstvu. Ona vrši isplatu akreditivne sume izvozniku. Ako je to korespondentna banka, onda ona od poslovne banke kupca dobija obavještenje da je otvoren akreditiv u korist izvoznika, kao i instrukcije, a od izvoznika dobija dokumenta o otpremi i carinjenju robe.

Najvažniji koraci u otvaranju i korišćenju akreditiva su:

1. Kupac otvara akreditiv.
2. Obavještava prodavca da je akreditiv otvoren.
3. Prodavac predaje kupcu određena robna dokumenta (faktura, konosman, tovarni list, polisa osiguranja robe i dr.).
4. Kupac daje nalog banci da određeni iznos novca plati prodavcu.
5. Banka izvršava obavezu prema prodavcu.
6. Prodavac koristi akreditiv po ispunjenju ugovorenih obaveza prema kupcu.

Naplata uz korišćenje dokumentarnog akreditiva daje visok stepen sigurnosti za izvoznika i za kupca. Uvoznik eliminiše rizik kašnjenja ili neisporučivanja plaćene robe, a izvoznik eliminiše rizik neplaćanja isporučene robe.

Dokumentarni akreditiv, kao instrument međunarodnog platnog prometa, pruža sigurnost koja je posebno važna u hotelsko-turističkom sektoru, gdje kvalitet, pravovremenost i pouzdanost isporuke proizvoda i usluga igraju ključnu ulogu u poslovnom uspjehu. Ako, na primjer, hotel u Crnoj Gori kupuje specijalizovano softversko rješenje od IT kompanije iz Njemačke, plaćanje hotela IT kompaniji može biti dogovoreno putem dokumentarnog akreditiva. Nakon implementacije softvera

IT kompanija dostavlja fakturu i sertifikat o puštanju softvera u rad, na osnovu čega banka sa kojom sarađuje hotel izvršava uplatu. **Na taj način** IT kompanija je sigurna da će se plaćanje obaviti odmah nakon uspješne implementacije softvera, dok će hotel biti siguran da će softver biti isporučen i instaliran prema ugovoru.

Uslovna bankarska doznaka podrazumijeva da je isplata sredstava vezana za određene uslove koje primalac mora ispuniti prije nego što dobije novac.

Bezuslovna bankarska doznaka – vrsta novčanog transfera u kojem isplata sredstava ne zavisi od ispunjavanja dodatnih uslova

Međunarodni platni sistem – skup procedura, pravila i institucija koje omogućavaju transfer novca između zemalja

Međunarodna bankarska doznaka je instrument međunarodnog plaćanja kod koga nalogodavac daje nalog banci da izvrši određeno plaćanje u inostranstvu. Nalogodavac mora da raspolaže odgovarajućim pokrićem kod banke kojoj daje nalog. Banka koja prima nalog, u sljedećem koraku daje nalog banci u inostranstvu za isplatu određenog iznosa na teret svog računa kod te banke. Na primjer, kod izvoza robe, izvezena roba može se platiti doznakom. Ovaj instrument plaćanja obuhvata tri učesnika, i to: (a) nalogodavca, tj. kupca koji daje nalog za izvršenje doznake u inostranstvu svojoj poslovnoj banci, (b) korespondentna banka, koja izvršava naloge poslovne banke kupca i (c) korisnik doznake, tj. izvoznik (prodavac), kome korespondentna poslovna banka isplaćuje doznačenu sumu. Izvoznik preuzima rizik što isporučuje robu prije naplate, ako je tako ugovoreno. Uvoznik preuzima rizik da plati robu a da je ne dobije, ako je ugovoreno plaćanje prije isporuke. Zato je uobičajeno da doznaku koriste poslovni partneri koji imaju međusobno povjerenje i razvijene dugogodišnje poslovne odnose. *Nostro doznaka* je ona kojom domaći privredni subjekat plaća uvezenu robu. *Loro doznaka* je ona kojom se privrednom subjektu u zemlji plaća izvezena roba. Kod uslovne doznake, isplata doznačene sume uslovljena je prezentacijom određenih dokumenata, dok kod bezuslovne doznake nema takvih uslova.

Međunarodna bankarska doznaka je instrument međunarodnog platnog prometa koji omogućava sigurno i efikasno prenošenje sredstava između banaka u različitim zemljama. Zamislimo situaciju u kojoj luksuzni hotel u Španiji prima rezervacije od međunarodnih klijenata iz SAD, uključujući avansne uplate za hotelske sobe. Klijent iz SAD koristi međunarodnu bankarsku doznaku za uplatu avansa za rezervaciju. Sa klijentovog bankarskog računa u SAD sredstva se direktno uplaćuju na račun hotela u Španiji, koristeći SWIFT sistem ili sličan međunarodni platni sistem. Hotel prima sredstva na svoj lokalni bankarski račun, što omogućava pravilan postupak rezervacije i potvrdu. Ovakav način plaćanja omogućava brz i siguran prenos sredstava između različitih valuta i zemalja, tj. efikasno upravljanje plaćanjima za sve vrste međunarodnih transakcija.

Međunarodno kreditno pismo je pisani nalog banke upućen drugoj banci da u određenom iznosu i u određenom periodu isplati korisniku iznos naznačen

Deponovanje novca – proces uplate novca na račun u banci, gdje se novac čuva i može biti korišćen ili povučen prema potrebi

Akceptiranje mjenice – proces u kojem jedan subjekat (akceptant) prihvata da će platiti određeni iznos novca na osnovu mjenice, kada ona dopiše na naplatu

Eskontovanje mjenice – postupak u kojem subjekat koji je izdao mjenicu, tu mjenicu prije roka dopiše prodaje banci ili drugoj finansijskoj instituciji

u kreditnom pismu. Ovaj instrument često se koristi za vrijeme poslovnih ili turističkih putovanja u inostranstvo da bi se izbjegli rizici od krađe novca. Ovaj instrument ne može se prenositi na drugog korisnika. Kupac, kao nalogodavac kreditnog pisma, daje nalog svojoj banci da izda kreditno pismo izvozniku (prodavcu) kao korisniku. Banka kupca ovlašćuje svoju korespondentnu banku da izvrši isplatu navedene sume odjednom ili parcijalno. Prije izdavanja kreditnog pisma, kupac treba da kod svoje banke deponuje naznačenu sumu novca. Korespondentna banka vršiće isplatu po kreditnom pismu tek kada dobije naznačenu sumu. Kada korisnik kreditnog pisma dobije novac, korespondentna banka vraća kreditno pismo banci koja ga je izdala (banci kupca), a ona ga vraća nalogodavcu (kupcu). Kod posebnog kreditnog pisma, banka kupca ovlašćuje samo jednu banku da isplati sumu naznačenu u kreditnom pismu. Cirkularno kreditno pismo podrazumijeva da veći broj banaka dobija ovlašćenje od banke kupca da isplate sume naznačene u kreditnom pismu.

Slika 3.4.1. Međunarodno kreditno pismo
(*Letter of Credit*) posebno je značajno za
hotelsko-turistička privredna društva koja
posluju na globalnom tržištu.

Međunarodna mjenica je u platnom prometu strogo formalna hartija od vrijednosti, koju njen izdavalac – trasant (izvoznik robe) vuče na trasata (kupca robe). Trasat se obavezuje da će prodavcu, tj. trasantu ili remitentu, isplatiti određenu sumu u određeno vrijeme i na određenom mjestu. U ovom slučaju, trasant i remitent su jedno lice. Elementi mjenice su: naziv mjenice, bezuslovan nalog da se isplati određena suma, ime trasata kao lica koje treba da plati, datum dopiše, mjesto plaćanja, ime remitenta kao lica kome ili po čijoj naredbi treba da bude izvršeno plaćanje, datum i mjesto izdavanja mjenice, potpis trasanta kao izdavaoca mjenice, sredstvo plaćanja, sredstvo obezbjeđenja i sredstvo eskonta. Akceptirani kredit banka stavlja na raspolaganje svom komitentu. Komitent ovlašćuje svoje povjerioce da vuku mjenice na banku radi osiguranja svog potraživanja. Ove mjenice banka će akceptirati i u roku isplatiti. Akceptiranim kreditom banka stavlja na raspolaganje uvozniku određen iznos na određeno vrijeme, kako bi mogao ovlastiti svog inostranog povjerioca da vuče mjenicu na tu banku. Banka akceptira mjenicu i u roku je otkupljuje. Time banka povećava kvalitet mjenice, posebno ako se radi o nekoj poznatoj banci. Mjenica može biti držana kod korisnika do roka dopiše i tada naplaćena, a može se i eskontovati nekom drugom.

U poslovanju s mjenicom moguće su sljedeće mjenične radnje:

- a) Akceptiranje mjenice je pravni posao kojim se trasat svojim potpisom na mjenici obavezuje da u svojstvu glavnog dužnika plati mjenicu u roku dospijeca.
- b) Avaliranje mjenice je pravni posao kojim se jedno lice – avalista obavezuje da će platiti mjeničnu sumu ili jedan njen dio ako to ne učini glavni mjenični dužnik. Dakle, avalista jemči za glavnog mjeničnog dužnika.
- c) Negociranje mjenice je isplata vrijednosti mjenice od strane banke koja je za to ovlaštena. Mjenica se prije roka njenog dospijeca mora prezentovati dužniku kako bi se u roku njenog dospijeca naplatila.
- d) Indosiranje mjenice je postupak kojim prodavac, tj. izvoznik, prenosi mjenicu na banku. Banka zapravo kroz indosiranje vrši otkup mjenice od izvoznika, po umanjenoj vrijednosti u odnosu na mjeničnu svotu. Indosiranjem banka povećava svoje prihode, a izvoznik obezbjeđuje likvidna sredstva.

Efektivni novac – novac u fizičkom obliku, koji se sastoji od kovanica i papirnih novčanica

Međunarodni ček je strogo formalna hartija od vrijednosti kojom njen izdavalac (trasant, kupac) daje nalog banci (trasatu) da isplati određen iznos novca korisniku čeka (remitentu), samom izdavaocu čeka ili njegovom donosiocu. Banka isplaćuje ovaj iznos iz sredstava koja izdavalac čeka ima deponovana kod te banke. Međunarodni ček omogućava plaćanje bez upotrebe gotovog novca u međunarodnom prometu. Njime se smanjuje potreba za velikom cirkulacijom efektivnog novca. Banka trasat izvršice isplatu naznačene sume u čeku iz pokrića trasanta, tj. kupca, koje on inače ima na svom deviznom računu kod banke trasata. Ček se indosiranjem može prenositi na drugog korisnika.

Kada hotelsko-turistička privredna društva kupuju robu (npr. luksuzna posteljina, specijalni sastojci za hranu, sofisticirana oprema za kuhinju) ili plaćaju usluge od međunarodnih dobavljača, hotel može izdati međunarodni ček kao sredstvo plaćanja. Kada se organizuju velike grupne rezervacije, hoteli često traže avansno plaćanje da bi osigurali

Slika 3.4.2. Neka hotelsko-turistička privredna društva koriste međunarodne čekove kao dio programa lojalnosti ili kao poklon za VIP goste i partnere.

Prinudni kredit – specifičan oblik kredita koji banka prinudno nameće određenom subjektu usljed određenih posebnih okolnosti

rezervaciju, te strane turističke agencije ili korporacije mogu poslati međunarodni ček kao oblik avansa. Takođe, međunarodni ček može biti korišćen za uplatu franšiznih naknada od strane hotela koji posluje pod međunarodnim brendom. Ako hotel angažuje strane konsultante, organizuje specijalizovane treninge za osoblje, plaća štandove i promotivne materijale na međunarodnim sajmovima turizma, međunarodni čekovi mogu biti povoljni instrumenti za plaćanje ovih usluga. Takođe, u slučaju pravnog spora ili arbitraže sa međunarodnim partnerima, hotelsko-turističko privredno društvo može koristiti međunarodni ček za izmirenje obaveza prema stranoj kompaniji ili advokatskoj firmi.

Bankarska garancija je instrument kojim se njen korisnik obezbjeđuje u slučaju nastupanja nemogućnosti plaćanja obaveze glavnog dužnika i niza drugih radnji vezanih za neuredno izvršavanje ugovorenih obaveza. Garancija se izdaje u nadi da se uslovi za njenu isplatu neće ostvariti, odnosno da će njen nalogodavac i korisnik svoje obaveze u potpunosti izvršiti. Banka garant preuzima obavezu da u korist korisnika garancije izda bankarsku garanciju i izvrši obavezu plaćanja ako je nalogodavac ne izvrši u roku. Nalogodavac preuzima obavezu da plati proviziju banci i da obezbijedi pokriće u slučaju isplate po osnovu garancije. Ako nalogodavac ima sredstva na računu kod banke koja je garant, banka će po isplati garantovanog iznosa zadužiti njegov račun u tom iznosu. Ako nalogodavac nema sredstava na računu kod banke, banka će isplatiti garantovani iznos, i tu vrijednost tretirati kao prinudni kredit koji dospijeva istog dana. Korisnik garancije (povjerilac) stiče pravo potraživanja u odnosu na banku – garanta, ako obavezu o roku ne izvrši nalogodavac garancije.

Bankarska garancija nije regulisana u zakonodavstvu većine zemalja. Ipak, Međunarodna trgovinska komora donijela je 1978. godine u Parizu jednoobrazna pravila za ugovorne garancije. Primjena ovih pravila je dobrovoljna. U pisanoj formi, osnovni elementi garancije su:

- nalogodavac (koji može biti i prodavac i kupac)
- korisnik (lice koje zahtijeva pribavljanje garancije)
- garant (najčešće banka)
- radnja (transakcija povodom koje se zahtijeva garancija)
- maksimalan iznos koji se plaća i valuta u kojoj se plaća
- rok važenja ili odgađanje kojim prestaje važenje garancije
- uslovi za poziv na plaćanje i dr.

Bankarska garancija kao instrument međunarodnog platnog prometa često se koristi kod hotelsko-turističkih privrednih društava za osiguranje različitih vrsta ugovornih obaveza. Na primjer, ako turistička agencija uplati avans za rezervaciju velike grupe gostiju, a hotel nije u stanju da obezbijedi smještaj, banka će na osnovu garancije vratiti novac agenciji. Kod većih ugovora između hotela i organizatora događaja, kao što su međunarodne konferencije ili poslovni seminari, hotelsko-turističko privredno društvo obavezano je da ispuni standardne uslove; a ako to ne uradi, korisnik garancije (npr. organizator događaja) može potraživati kompenzaciju od banke koja je izdala garanciju. Ukoliko hotel nije u mogućnosti da otplati kredit, banka koja je izdala garanciju pokriće dug. Ako hotelsko-turističko privredno društvo uvozi robu iz inostranstva (npr. specijalne vrste hrane ili vina), ukoliko roba ne zadovolji dogovorene standarde, hotel može podnijeti zahtjev banci koja je izdala garanciju kako bi mu nadoknadila eventualne gubitke. Ukoliko hotelsko-turistička privredna društva posluju pod međunarodnim brendom, bankarska garancija osigurava ispunjenje obaveza preuzetih ugovorom o franšizi, kao što je npr. plaćanje franšiznih naknada, a u slučaju neispunjavanja obaveza banka pokriva nastale troškove.

Franšizna naknada – naknada koju franšizer (privredno društvo koje kupuje pravo da posluje pod franšizom) plaća društvu koje daje franšizu

Spektar međunarodnih instrumenata plaćanja daleko je širi od navedenog. U izboru ovih instrumenata važan uticaj imaju međusobni odnosi povjerenja i poznavanja ugovornih partnera, kao i spoljnotrgovinski i devizni propisi država iz kojih ti partneri potiču.

1. Nabroj najvažnije instrumente međunarodnog plaćanja.
2. Izdvoj instrumente međunarodnog plaćanja koji su sa stanovišta njihovog korisnika najpogodniji.
3. Preciziraj ulogu banke kod jednog od instrumenata međunarodnog plaćanja.
4. Daj primjer instrumenata međunarodnog plaćanja koji je istovremeno i instrument obezbjeđenja plaćanja.
5. Procijeni razloge zbog kojih se širi spektar instrumenata međunarodnog plaćanja.
6. Uporedi mjenicu kao instrument plaćanja u unutrašnjem i međunarodnom platnom prometu.

Sažetak poglavlja

Platni pomet je novčani odnos između dva lica, od kojih jedno plaća – izmiruje obaveze, a drugo naplaćuje svoja potraživanja. Najznačajniji dio platnog prometa odvija se organizovano, što znači da se novčana plaćanja između učesnika u platnom prometu vrše preko računa koji se vode kod zakonom ovlašćenih institucija. U okviru organizovanog platnog prometa dominira posredni bezgotovinski platni promet. Unutrašnji platni promet obavlja se između domaćih pravnih i fizičkih lica. Nosioци ovog platnog prometa su banke i pošte. Obračunska plaćanja koja se mogu javiti u unutrašnjem platnom prometu jesu kompenzacija, cesija i asignacija. Međunarodni platni promet obuhvata sva plaćanja i naplate između domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica po osnovu različitih dužničko-povjerilačkih odnosa. Najvažniji sistemi međunarodnih plaćanja jesu bilateralizam, pluralaterizam i multilaterizam, dok su najvažniji načini plaćanja konvertibilni sistem, kompenzacija i kliring.

Instrumenti unutrašnjeg platnog prometa su obrasci koji se upotrebljavaju pri sprovođenju određene novčane transakcije. Instrumenti gotovinskog plaćanja su nalog za uplatu i nalog za isplatu. Ovi instrumenti omogućavaju plaćanja kod kojih se gotov novac javlja na početku ili na kraju plaćanja. Instrumenti bezgotovinskog plaćanja (nalog za prenos – virman i nalog za naplatu – akceptni nalog), omogućavaju da se određeni iznos novca sa računa dužnika prenese na račun povjerioca, bez kretanja vidljive gotovine. Forma ovih instrumenata propisana je Zakonom o platnom prometu.

Platne kartice su instrumenti bezgotovinskog plaćanja i najčešće korišćeni oblik elektronskog novca, koji omogućava svom vlasniku da izmiri obaveze plaćanja prema prodavcu jednostavnom prezentacijom kartice. Platna kartica je neprenosiva, što znači da je može koristiti samo lice čije se ime nalazi na kartici. Ona je u vlasništvu njenog izdavaoca (banke ili nebankarske organizacije), a korisnici kartice su fizička (pojedinci) i pravna (poslovni subjekti) lica koja je posjeduju. Prema osnovnoj primjeni, odnosno prema roku u kojem transakcije dospijevaju na naplatu, platne kartice se dijele na debitne i kreditne. Kreditne kartice su platne kartice kod kojih se račun klijenta zadužuje kasnije. Korisnik u momentu trošenja ne mora da ima raspoloživa sredstva na računu, nego troši do visine odobrenog kreditnog limita, koji izdavalac kartice unaprijed definiše. Debitne kartice su platne kartice kod kojih se račun klijenta zadužuje odmah. Korisnik troši onoliko sredstava koliko je raspoloživo na njegovom računu. Prijepld kartice podrazumijevaju da korisnik unaprijed raspolaže određenim iznosom novca.

Međunarodni platni promet odnosi se na transfer sredstava između subjekata (kao što su pojedinci, kompanije ili druge organizacije) u različitim zemljama. Omogućava

globalnu ekonomsku aktivnost, povezujući subjekte iz različitih zemalja i omogućavajući im da sa lakoćom obavljaju transakcije. U međunarodnim plaćanjima mogu se primijeniti različiti načini plaćanja, i to: konvertibilni, kompenzacija i kliring. Najvažniji instrumenti međunarodnog plaćanja su: dokumentarni akreditiv, međunarodna bankarska doznaka, međunarodno kreditno pismo, međunarodna mjenica, međunarodni ček i bankarska garancija. Ovim se instrumentima ne samo ubrzava i olakšava međunarodni platni promet, već se potraživanja obezbjeđuju i osiguravaju.

Zakonom o platnom prometu uređuje se platni promet, i to platne usluge, transparentnost uslova i obaveze informisanja pri pružanju platnih usluga, prava i obaveze pružalaca i korisnika platnih usluga, rad i kontrola nad platnim institucijama, institucijama za elektronski novac i platnim sistemima i međunarodne platne transakcije. Za bolje i preciznije informisanje o ovim pitanjima pročitaj Zakon o platnom prometu Crne Gore (*Sl. list Crne Gore* br. 62/13, 6/14, 111/22, 7/23, 15/25), koji možeš naći na sajtu: <https://www.cbcg.me/r/o-nama/regulativa/zakoni>

Zadatak 1 za rad u grupama.

Cilj zadatka: Sagledavanje svrhe i prednosti korišćenja naloga za prenos – virmana kao instrumenta bezgotovinskog unutrašnjeg platnog prometa.

Grupa od tri učenika/učenice koji se dobrovoljno jave, treba da uz pomoć nastavnika/nastavnice zakaže posjetu jednoj od poslovnih banaka u okruženju. Prilikom zakazivanja posjete predočite menadžerima banke svrhu posjete. Dogovara se i vrijeme zadržavanja u banci, koje ne bi trebalo biti duže od pola sata.

Način rada: Tokom posjete, grupa učenika/učenica intervjuiše službenika banke (šalterskog službenika) o postupku obrade naloga za prenos – virmana. Učenici/učenice treba pažljivo da saslušaju službenika, prate proceduru prenosa sredstava s računa dužnika na račun povjerioca i procijene vrijeme koje je potrebno za ovu proceduru. Poželjno je da zapišu neophodne korake prenosa koje im prezentuje službenik.

Prezentacija: Na posebnom času, učenici/učenice usmeno prezentuju svoja zapažanja tokom posjete banci, s fokusom na proceduru obrade virmana. Osnovne korake te procedure bilježe na tabli, u vidu teza ili šeme. Prezentacija treba da bude ispunjena i ličnim utiscima tokom posjete, s osvrtom na prijem, ambijent i atmosferu, ljubaznost službenika, međuljudske odnose, broj klijenata koji je u tom momentu bio u banci, dužinu njihovog zadržavanja itd. Nakon prezentacije, ostali učenici/učenice, koji su bili u ulozi slušalaca, iznose svoja zapažanja i zaključke o prezentaciji, banci i prednostima upotrebe virmana kao instrumenta bezgotovinskog plaćanja.

Zadatak 2 za rad u grupama.

Cilj zadatka: Uvježbavanje korišćenja naloga za uplatu i naloga za isplatu.

Način rada: Na času se organizuje *igra uloga*, u kojoj će polovina učenika/učenica odjeljenja imati ulogu klijenata, a druga polovina bankarskih službenika. *Igra uloga* treba da je pod aktivnim nadzorom predmetnog nastavnika/nastavnice. Učenici/učenici koji imaju ulogu klijenata, treba da obezbijede dovoljan broj naloga za uplatu, a oni koji imaju ulogu bankarskih službenika, treba da obezbijede dovoljan broj naloga za isplatu. Klijenti koji treba da uplate određeni iznos, neka popune nalog za uplatu. Klijenti koji traže da im banka isplati određeni iznos, neka sugerišu učenicima/učenicama koji imaju ulogu bankarskog službenika da na odgovarajući način popune nalog za isplatu.

4

FINANSIJSKA I DEVIZNA KONTROLA

Jedan od najpoznatijih i najuspješnijih investitora svih vremena Voren Bafet (Warren Buffett) jednom je rekao: „Rizik dolazi od toga što ne znate šta radite.“ Ova izjava potvrđuje koliko je važno imati dobru kontrolu poslovanja, naročito u svijetu u kojem se sve brzo mijenja. Tokom određenih kriza, mnoge kompanije pretrpjele su velike gubitke jer nijesu pravilno pratile tokove novca i valutne promjene, a neke su čak i bankrotirale. U ovom poglavlju saznaćeš kako finansijska i devizna kontrola pomažu privrednim društvima da osiguraju tačnost svojih finansijskih izvještaja, bolje upravljaju rizicima i zaštite svoje vrijedne resurse.

U OVOM POGLAVLJU SAZNAĆEŠ:

- što podrazumijeva pojam finansijske kontrole i koji su njeni osnovni ciljevi
- koji su osnovni ciljevi i koje vrste interne kontrole poznaje praksa upravljanja finansijama
- koja je uloga, osnovni ciljevi i najčešći oblici eksterne kontrole
- koje su specifičnosti interne i eksterne kontrole u hotelsko-turističkim privrednim društvima
- što podrazumijeva pojam devizne kontrole, koja je njena uloga i osnovni ciljevi
- koje su ključne funkcije i koji se instrumenti devizne kontrole primjenjuju u praksi hotelsko-turističkih privrednih društava.

4.1. Pojam i vrste finansijske kontrole

Važni pojmovi: finansijska kontrola, preventivna kontrola, tekuća kontrola, naknadna kontrola, interna kontrola, eksterna kontrola, kontrola likvidnosti, budžetska kontrola, kontrola troškova, kontrola imovine, revizorska kontrola

Finansijska kontrola je proces evaluacije finansijskih aktivnosti unutar poslovnog subjekta s ciljem da se finansijski resursi koriste na efikasan i zakonit način. Ona obuhvata niz postupaka, tehnika i alata koji omogućavaju menadžmentu poslovnog subjekta da prati i kontroliše tokove novca, osigura usklađenost sa zakonima i pravilima, spriječi prevare i obezbijedi tačnost i pouzdanost finansijskih izvještaja. U tom smislu, svrha finansijske kontrole jeste obezbjeđivanje sigurnosti i stabilnosti poslovanja, zaštita imovine poslovnog subjekta, kao i da se ciljevi i strategija poslovnog subjekta ostvaruje u skladu s planovima i propisima.

Finansijska kontrola može se klasifikovati prema različitim kriterijumima:

- prema vremenskom aspektu (preventivna kontrola, tekuća kontrola i naknadna kontrola)
- prema nivou kontrole (interna kontrola i eksterna kontrola)
- prema funkcionalnosti (kontrola likvidnosti, budžetska kontrola, kontrola troškova, kontrola imovine i revizorska kontrola).

Preventivna kontrola sprovodi se prije nego što dođe do finansijske transakcije. Cilj ove kontrole jeste da se spriječe greške, nepravilnosti i zloupotrebe. Ona uključuje npr. unaprijed definisane procedure za odobravanje troškova, verifikaciju dokumentacije prije isplate i slične postupke. **Tekuća kontrola** sprovodi se tokom obavljanja finansijskih transakcija. Služi za praćenje i nadzor finansijskih operacija dok se one odvijaju, kako bi se otkrile eventualne nepravilnosti u realnom vremenu. Primjeri tekuće kontrole jesu nadzor nad kretanjem novca na računima, praćenje izvršenja budžeta itd. **Naknadna kontrola** sprovodi se nakon što su finansijske transakcije završene. Ona se koristi za analizu i ocjenu obavljenih transakcija kako bi se utvrdile eventualne nepravilnosti ili neefikasnosti koje su mogle da prođu pored prethodnih kontrola. Tipični primjeri naknade kontrole jesu revizija i inspekcija.

Internu kontrolu sprovode zaposleni ili specijalna odjeljenja (kao što je odjeljenje interne revizije) unutar poslovnog subjekta. Interna kontrola obuhvata sve politike, procedure i aktivnosti koje poslovni subjekat koristi da obezbijedi pravilno funkcionisanje finansijskog sistema radi unapređenja poslovanja i smanjenja rizika od nepravilnosti. **Eksternu kontrolu** sprovode spoljašnji entiteti, kao što su državne institucije (npr. poreske uprave, državne revizorske institucije),

Finansijski izvještaji – zvanični dokumenti koji prikazuju finansijsko stanje, rezultate poslovanja i novčane tokove privrednog društva za određeni period (bilans stanja, bilans uspjeha, izvještaj o novčanim tokovima i izvještaj o promjenama na kapitalu)

Operativni troškovi – troškovi koji su povezani sa redovnim poslovanjem privrednog društva (materijal i sirovine, rad, energija, održavanje, zakup itd.)

regulatori (npr. centralne banke) ili nezavisni revizori. Svrha eksterne kontrole jeste da obezbijedi nezavisnu ocjenu finansijskog poslovanja poslovnog subjekta, potvrdi tačnost finansijskih izvještaja i usklađenost sa zakonima i propisima.

Kontrola likvidnosti fokusira se na praćenje sposobnosti organizacije da pravovremeno ispunjava svoje obaveze. Ona obuhvata upravljanje gotovinom, planiranje i kontrolu novčanih tokova, te osiguranje adekvatnih sredstava za isplatu tekućih i budućih obaveza. **Budžetska kontrola** odnosi se na praćenje i upravljanje budžetom organizacije. Cilj je da se sredstva troše u skladu s planiranim budžetom i da ne dođe do prekoračenja predviđenih iznosa. Između ostalog, ta kontrola uključuje analizu odstupanja između stvarnih i planiranih troškova.

Kontrola troškova fokusira se na nadzor i upravljanje troškovima unutar organizacije. Njen je cilj da se resursi troše što efikasnije, kao i da se identifikuju i eliminišu nepotrebni troškovi. **Kontrola imovine** uključuje nadzor nad materijalnom i nematerijalnom imovinom poslovnog subjekta. Cilj je zaštititi imovinu od oštećenja, gubitaka ili krađe, kao i osigurati njeno optimalno korišćenje.

Revizorska kontrola odnosi se na sistematski pregled i ocjenu svih finansijskih aktivnosti organizacije. Može biti interna i eksterna. Cilj revizije jeste da se identifikuju eventualne nepravilnosti, provjeri tačnost finansijskih izvještaja, te pruže preporuke za poboljšanje poslovanja.

Slika 4.1.1. Finansijska kontrola je temelj odgovornog i održivog poslovanja privrednog društva.

Finansijska kontrola u **hotelsko-turističkim privrednim društvima** od suštinske je važnosti za održavanje njihove stabilnosti, efikasnosti i profitabilnosti poslovanja. Ta društva imaju specifične izazove i potrebe kada je u pitanju upravljanje finansirama, zbog sezonskih fluktuacija, složenosti usluga, visokih operativnih troškova itd. Poznato je da hotelsko-turistička privredna društva imaju **složenu strukturu prihoda i rashoda**. Prihodi potiču iz različitih izvora, i uključuju prihode od

smještaja, prihode od hrane i pića, prihode od dodatnih usluga itd. Rashodi su takođe raznovrsni, i uključuju troškove radne snage, energenata, hrane, pića, održavanja objekata i druge operativne troškove. Zbog toga finansijska kontrola mora pratiti i analizirati sve ove tokove kako bi se prepoznale mogućnosti za optimizaciju i smanjenje troškova. Takođe, hotelsku industriju karakterišu **sezonske oscilacije**. Zato je važno planirati budžete i kontrolisati troškove u skladu sa očekivanim prihodima tokom različitih sezona da bi se obezbijedila likvidnost i solventnost tokom cijele godine. Isto tako, efikasna **kontrola inventara** od ključne je važnosti za minimiziranje gubitaka i optimizaciju troškova u hotelsko-turističkim privrednim društvima. Ona uključuje upravljanje zalihama hrane i pića, praćenje zaliha u realnom vremenu i redovno obnavljanje zaliha.

Zato je potrebno uspostaviti stroge procedure kontrole inventara. Dodatno, hotelsko-turistički objekti obično zahtijevaju **značajna kapitalna ulaganja** u infrastrukturu, opremu, renoviranje i proširenje. Finansijska kontrola mora osigurati da se ova ulaganja pažljivo planiraju i sprovode kako bi se sagledala isplativost ulaganja i procijenili dugoročni efekti tih ulaganja na poslovanje. Jedna od ključnih uloga finansijske kontrole u hotelsko-turističkim privrednim društvima jeste i **upravljanje različitim vrstama rizika**, kao što su operativni rizici (kašnjenja u isporuci, kvarovi opreme, problemi sa osobljem), finansijski rizici (promjene u kamatnim stopama, valutnim kursevima), reputacioni rizici (loše recenzije gostiju) itd. Hotelsko-turistička privredna društva sve više primjenjuju savremenu tehnologiju, kao što su **moderni softverski alati za finansijsku kontrolu**. Oni omogućavaju automatsko praćenje prihoda i rashoda, generisanje izvještaja u realnom vremenu, analizu profitabilnosti po različitim segmentima poslovanja itd. Korišćenje savremene tehnologije u finansijskoj kontroli smanjuje mogućnost ljudske greške i povećava efikasnost. Finansijska kontrola u hotelsko-turističkim objektima uključuje **kontrolu različitih finansijskih izvještaja** (bilans stanja, bilans uspjeha, izvještaj o tokovima gotovine) koji omogućavaju menadžmentu da prati finansijsko zdravlje poslovnog subjekta, identifikuje potencijalne probleme i mogućnosti za poboljšanje poslovanja. Istovremeno, finansijska kontrola pomaže hotelsko-turističkim privrednim društvima da posluju **u skladu sa važećim zakonima**, što smanjuje rizik od kazni i pravnih problema. Kako je radna snaga u hotelsko-turističkim privrednim društvima jedna od najvećih troškovnih stavki, **kontrola troškova radne snage** takođe je među ključnim aspektima finansijske kontrole. Ona uključuje praćenje troškova zarada, uvođenje mjera poput fleksibilnih radnih ugovora, outsorsinga (*outsourcing*) određenih usluga itd.

Autsorsing (engl. outsourcing) – poslovna praksa u kojoj privredno društvo angažuje treću stranu da obavlja određenu aktivnost, koja bi se inače obavljala interno

Kamatna stopa – procenat koji se primjenjuje na iznos pozajmljenog novca i plaća zajmodavcu

Slika 4.1.2. Detaljna finansijska kontrola troškova radne snage ključna je za održavanje konkurentnosti u hotelskoj industriji.

Na osnovu svega navedenog može se zaključiti da je finansijska kontrola u hotelsko-turističkim privrednim društvima ključna za dugoročnu održivost i uspjeh ovih društava. Pri tome efikasna kontrola pomaže menadžmentu ovih društava da donose odluke na osnovu pouzdanih informacija, optimizuju troškove, upravljaju rizicima i povećaju profitabilnost uz osiguranje visokog nivoa usluge koji gosti očekuju.

Hakerski napadi – neovlašćeni pokušaj pristupa, oštećenja ili krađe podataka sa računarskog sistema ili mreže od strane hakera

Kreditna kartica – platni instrument koji omogućava korisnicima da izvrše kupovinu ili podignu gotovinu do određenog kreditnog limita

Protokoli bezbjednosti – standardizovane procedure koje se koriste za zaštitu informacionih sistema, podataka i komunikacija od različitih prijetnji i napada

Jedan od primjera iz hotelske industrije ukazuje na to kako neadekvatne mjere finansijske kontrole mogu dovesti do značajnih finansijskih i reputacionih šteta.

Ovaj slučaj vezan je za poznati hotelski lanac *Wyndham Worldwide Corporation*, koji je vlasnik brojnih hotela širom svijeta. Između 2008. i 2010. godine *Wyndham* je bio meta serije sofisticiranih hakerskih napada, koji su doveli do krađe podataka o kreditnim karticama gostiju u hotelima širom SAD, pri čemu su hakeri uspjeli da dobiju pristup informacijama o preko 600.000 kreditnih kartica. Federalna trgovinska komisija (FTC) optužila je taj hotelski lanac 2012. godine zbog neadekvatnih mjera zaštite podataka i neefikasne finansijske kontrole. *Wyndham* je na kraju postigao 2015. godine nagodbu sa FTC-om tako što je pristao da unaprijedi svoje protokole bezbjednosti i da narednih 20 godina podliježe nadzoru FTC-a kako bi uskladio svoje prakse sa standardima zaštite podataka.

Izvor: <https://epic.org/documents/ftc-v-wyndham/>

Dakle, može se zaključiti da je finansijska kontrola ključni aspekt upravljanja privrednim društvom. Njena primjena omogućava identifikaciju problema i rizika, unapređenje poslovnih procesa i osigurava da se ciljevi poslovnog subjekta ostvaruju na zakonit i održiv način. Pravilna kombinacija različitih vrsta kontrola može znatno doprinijeti stabilnosti i uspjehu poslovnog subjekta na dugi rok.

1. Definiši pojam finansijske kontrole.
2. Nabroj vrste finansijske kontrole prema različitim kriterijumima.
3. Uoči razlike između interne i eksterne finansijske kontrole.
4. Tumači različite vrste finansijske kontrole prema kriterijumu funkcionalnosti.
5. Istakni značaj finansijske kontrole za poslovanje hotelsko-turističkih privrednih društava.
6. Ukaži na specifičnosti poslovanja hotelsko-turističkih privrednih društava zbog kojih je finansijska kontrola jedan od ključnih aspekata upravljanja ovim društvima.

4.2. Interna kontrola

Važni pojmovi: interna kontrola, preventivna, detektivna i korektivna kontrola, kontrola prihoda, kontrola troškova, kontrola plaćanja, finansijsko izvještavanje i revizija, sigurnost informacija

Interna finansijska kontrola predstavlja skup procedura, politika i aktivnosti koje privredno društvo implementira kako bi osiguralo pravilno upravljanje finansijama, očuvalo imovinu, poboljšalo efikasnost poslovanja i obezbijedilo tačnost i pouzdanost finansijskih informacija. Interna kontrola koristi se kao mehanizam za identifikaciju, analizu i upravljanje rizicima koji mogu negativno uticati na poslovanje.

Osnovni ciljevi interne finansijske kontrole su:

- zaštita imovine (obezbjedenje imovine poslovnog subjekta od gubitaka, krađe ili zloupotreba)
- tačnost i pouzdanost finansijskih izvještaja (obezbjedivanje tačnosti i kompletnosti finansijskih izvještaja, kao i njihove usklađenosti sa važećim računovodstvenim standardima)
- efektivnost i efikasnost (poboljšanje poslovnih procesa kako bi se optimizovala upotreba resursa i smanjili nepotrebni troškovi)
- procjena rizika (identifikacija i analiza relevantnih rizika koji mogu ugroziti postizanje ciljeva poslovnog subjekta, te ublažavanje ili eliminisanje tih rizika)
- usklađenost sa zakonodavstvom i regulativom (sprovođenje poslovnih procesa u skladu sa važećim zakonima, pravilnicima i internim politikama).

Vrste interne finansijske kontrole su: preventivna, detektivna i korektivna kontrola. **Preventivna kontrola** podrazumijeva mjere koje se preduzimaju (prije nego što dođe do neželjenog događaja) radi sprečavanja grešaka, prevara ili nepravilnosti. Ona uključuje politike autorizacije i odobravanja, fizičku zaštitu imovine i obuku zaposlenih. **Detektivna kontrola** primjenjuje se kako bi se otkrile greške, prevare ili nepravilnosti nakon što su se desile. Odnosi se na tragove revizije, kontrolu usaglašenosti i redovne revizije finansijskih izvještaja. **Korektivna kontrola** aktivira se nakon što su problemi identifikovani, s ciljem da se greške isprave i spriječi njihovo ponavljanje. Tipični primjeri korektivne kontrole su: ispravka knjigovodstvenih zapisa, disciplinske mjere i promjena procedura.

Implementacija efikasnog sistema interne finansijske kontrole donosi brojne **koristi poslovnom subjektu**. Ona pomaže u prepoznavanju i upravljanju rizicima koji mogu ugroziti poslovanje poslovnog subjekta. Obezbeđuje da su finansijski

Računovodstveni standardi – skup pravila i smjernica koje osiguravaju dosljednost i uporedivost finansijskih izvještaja

Politika autorizacije i odobravanja – skup pravila i procedura koje definišu ko može odobriti određene transakcije unutar privrednog društva, smanjujući rizik od grešaka ili zloupotreba

Tragovi revizije – informacije koje revizori prate kako bi potvrdili tačnost i potpunost finansijskih izvještaja. Uključuju originalna dokumenta (fakture, ugovore, bankovne izvode, različite izvještaje, e-mailove), izjave zaposlenih i sl.

POS sistemi – savremene tehnologije koje omogućavaju da se na prodajnim mjestima upravlja transakcijama, momentom njihovog dešavanja. Jedna od komponenti POS sistema jesu POS terminali.

izvještaji tačni i pouzdani, što povećava povjerenje investitora, kreditora i drugih zainteresovanih strana. Dodatno, interna finansijska kontrola obezbjeđuje poštovanje zakona, propisa i unutrašnjih politika poslovnog subjekta, istovremeno obezbjeđujući zaštitu fizičke i nematerijalne imovine poslovnog subjekta od krađe, gubitaka i zloupotreba. U konačnom, poboljšava efikasnost poslovnih procesa i smanjuje nepotrebne troškove.

U **hotelsko-turističkim privrednim društvima** interna finansijska kontrola ključna je za obezbjeđivanje tačnosti i pouzdanosti finansijskih izvještaja, zaštitu finansijske imovine, sprečavanje pronevjera i usklađenosti sa zakonima i propisima. Specifičnosti finansijske kontrole u ovim društvima prilagođene su prirodi njihovog poslovanja, koja podrazumijeva visok obrt gotovine, sezonske fluktuacije, velik broj malih transakcija i složenu strukturu prihoda. U hotelsko-turističkim objektima prihodi se obezbjeđuju iz različitih izvora (smještaj, restorani, barovi, spa centri, dodatne usluge itd.). Sve transakcije moraju biti evidentirane u realnom vremenu putem integrisanog softverskog sistema, koji omogućava automatsko knjiženje u knjigovodstvene evidencije. *Point of sale (POS)* sistemi treba da budu direktno povezani sa knjigovodstvenim softverom kako bi se minimizirale greške i osiguralo pravilno knjiženje prihoda. Zbog velikog obima gotovinskih transakcija, posebno u ugostiteljstvu, važno je uvesti stroge kontrole. To uključuje dnevno poravnanje blagajni, nenajavljene provjere stanja gotovine i obavezno prisustvo dvoje ili više zaposlenih prilikom prebrojavanja gotovine. Redovno praćenje prosječne potrošnje po gostu (npr. prosječan račun u restoranu) i upoređivanje s prethodnim periodom može da pomogne u otkrivanju potencijalnih nepravilnosti.

U **hotelsko-turističkim privrednim društvima** interna finansijska kontrola ključna je za obezbjeđivanje tačnosti i pouzdanosti finansijskih izvještaja, zaštitu finansijske imovine, sprečavanje pronevjera i usklađenosti sa zakonima i propisima. Specifičnosti finansijske kontrole u ovim društvima prilagođene su prirodi njihovog poslovanja, koja podrazumijeva visok obrt gotovine, sezonske fluktuacije, velik broj malih transakcija i složenu strukturu prihoda. U hotelsko-turističkim objektima prihodi se obezbjeđuju iz različitih izvora (smještaj, restorani, barovi, spa centri, dodatne usluge itd.). Sve transakcije moraju biti evidentirane u realnom vremenu putem integrisanog softverskog sistema, koji omogućava automatsko knjiženje u knjigovodstvene evidencije. *Point of sale (POS)* sistemi treba da budu direktno povezani sa knjigovodstvenim softverom kako bi se minimizirale greške i osiguralo pravilno knjiženje prihoda. Zbog velikog obima gotovinskih transakcija, posebno u ugostiteljstvu, važno je uvesti stroge kontrole. To uključuje dnevno poravnanje blagajni, nenajavljene provjere stanja gotovine i obavezno prisustvo dvoje ili više zaposlenih prilikom prebrojavanja gotovine. Redovno praćenje prosječne potrošnje po gostu (npr. prosječan račun u restoranu) i upoređivanje s prethodnim periodom može da pomogne u otkrivanju potencijalnih nepravilnosti.

Slika 4.2.1. Efikasna interna finansijska kontrola jeste zaštita od grešaka i prevara.

Slučaj sa jednim luksuznim hotelom u SAD pokazuje koliko su mjere interne kontrole ključne za sprečavanje finansijskih malverzacija. U ovom luksuznom američkom hotelu, menadžment je primijetio da prihodi od mini-bara u sobama nijesu u skladu s očekivanjima. Zato su odlučili da sprovedu detaljnu internu kontrolu nabavke, distribucije zaliha, praćenje prodaje i naplate. Kontrolom je otkriveno nekoliko problema. Osoblje zaduženo za naplatu mini-barova nije dosljedno evidentiralo svaku prodaju. Neki računi namjerno su izostavljani ili su umanjivani. Pored toga, osoblje zaduženo za punjenje mini-barova često je prijavljivalo manji broj proizvoda na zalihama. Sistem za praćenje zaliha

mini-barova bio je zastario, što je omogućilo osoblju da manipulira brojkama. Nakon što su ove nepravilnosti otkrivene, menadžment je uveo nekoliko mjera: automatizacija sistema naplate (implementiran je nov softverski sistem), počele su redovne i nenajavljene inventure zaliha mini-barova, osoblje je prošlo dodatnu obuku o značaju poštovanja procedura i posljedicama njihovog nepoštovanja.

Financijska kontrola u hotelsko-turističkim objektima zahtijeva detaljno budžetiranje svih troškova, kao i redovno praćenje njihovog ostvarenja. Ova kontrola omogućava identifikovanje odstupanja i pravovremenu reakciju na neplanirane troškove. Radi kontrole nabavke uvodi se sistem naručivanja, koji uključuje odobravanje nabavki od strane više osoba, pri čemu je bitno pratiti uslove ugovora sa dobavljačima, rokove plaćanja i količine isporučene robe. Redovno praćenje zaliha i upoređivanje sa knjigovodstvenim stanjem pomaže u održavanju optimalnog nivoa zaliha, sprečavanju prekomjerenog skladištenja i svođenje zloupotreba na minimum. Svaka jedinica unutar objekta (npr. restorani, sobe, velnes centri) treba da se analizira zasebno u dijelu prihoda i troškova, kako bi se poboljšala alokacija resursa i podigla profitabilnost.

Značajan segment interne financijske kontrole u hotelsko-turističkim objektima jeste kontrola plaćanja. Radi kontrole plaćanja preduzima se uvođenje procedura koje uključuju više nivoa odobrenja prije nego što se izvrši plaćanje. Svi računi treba da budu evidentirani, upoređeni sa narudžbenicama i isporučenom robom/uslugama prije nego što se odobre za plaćanje. Efikasna kontrola plaćanja zahtijeva praćenje rokova dospijeca plaćanja kako bi se izbjegle zatezne kamate i narušavanje odnosa sa dobavljačima. Elektronsko plaćanje i bankovni transferi povećavaju sigurnost plaćanja, smanjujući troškove i rizike od grešaka ili prevara.

Takođe, finansijsko izvještavanje i revizija značajni su aspekti interne finansijske kontrole u hotelsko-turističkim objektima. Naime, priprema mjesečnih, kvartalnih i godišnjih izvještaja omogućava menadžmentu objekta da prati performanse u realnom vremenu. Redovne interne revizije ključne su za otkrivanje nepravilnosti i obuhvataju sve aspekte poslovanja. U hotelsko-turističkim objektima važno je obezbijediti usklađenost sa poreskim zakonima, propisima o radu i drugom relevantnom regulativom. Značajan segment interne finansijske kontrole jeste i zaštita finansijskih podataka kroz uvođenje sigurnosnih mjera (poput enkripcije, redovnog pravljenja sigurnosnih

Slika 4.2.2. Enkripcija je jedan od ključnih aspekata interne kontrole koji osigurava zaštitu od neovlašćenog pristupa podacima.

Inventura zaliha – proces utvrđivanja tačnog stanja zaliha radi provjere tačnosti evidencije, otkrivanja neslaganja, procjene vrijednosti i optimizacije zaliha

Elektronsko plaćanje – prenos novca i izvršenje transakcija elektronskim putem

Interna revizija – funkcija unutar privrednog društva koja se bavi unapređenjem sistema interne kontrole kako bi se obezbijedila tačnost finansijskih izvještaja i usklađenost sa zakonima i drugom regulativom

Enkripcija – proces kodiranja podataka kako bi se osigurala njihova sigurnost i privatnost

kopija i ograničenja pristupa) da bi finansijski podaci bili zaštićeni od neovlašćenog pristupa.

Interna finansijska kontrola je ključni elemenat upravljanja poslovnim subjektom koji omogućava postizanje poslovnih ciljeva uz minimiziranje rizika. Efikasna interna kontrola ne samo da štiti poslovni subjekt od gubitaka i prevara, već poboljšava efikasnost i pomaže u održavanju povjerenja. Međutim, da bi bila uspješna, interna kontrola mora biti pažljivo planirana, pravilno implementirana i kontinuirano praćena.

1. Definiši pojam interne finansijske kontrole.
2. Navedi i pojasni osnovne ciljeve interne finansijske kontrole.
3. Uoči razlike između preventivne, detektivne i korektivne interne kontrole.
4. Tumači benefite od sprovođenja efikasnog sistema interne finansijske kontrole.
5. Uoči specifičnosti interne finansijske kontrole u hotelsko-turističkim objektima.
6. Uporedi aspekte interne kontrole prihoda sa aspektima kontrole troškova kod hotelsko-turističkih objekata.

4.3. Eksterna kontrola

Važni pojmovi: eksterna kontrola, revizija finansijskih izvještaja, revizija usklađenosti, forenzička revizija, eksterni revizor, revizorske kuće

Eksterna finansijska kontrola je proces kojim se provjerava tačnost, potpunost i vjerodostojnost finansijskih izvještaja koje poslovni subjekti dostavljaju eksternim zainteresovanim stranama, kao što su investitori, povjerioci, regulatori i javnost. **Cilj eksterne finansijske kontrole** jeste da finansijski izvještaji prate zakonske i računovodstvene standarde, kao i da pružaju istinit i fer prikaz finansijskog stanja poslovnih subjekata. Eksterna finansijska kontrola uglavnom se vrši kroz proces revizije od strane nezavisnih tijela, kao što su nezavisne revizorske kuće, sertifikovani pojedinci i sl. Revizija je pregled finansijskih izvještaja od strane nezavisnih revizora, koji izdaju mišljenje da li su izvještaji pripremljeni u skladu sa važećim računovodstvenim standardima i da li predstavljaju tačan i fer prikaz finansijskog stanja privrednog društva. Ona je ključna za stvaranje povjerenja među eksternim interesnim stranama, jer im omogućava da donose odluke na osnovu pouzdanih informacija. Takođe, eksterna kontrola pomaže u identifikaciji i prevenciji prevara, grešaka i drugih nepravilnosti u finansijskim izvještajima.

S obzirom na to da eksterna finansijska kontrola može biti sprovedena na različite načine i sa različitim ciljevima, postoje sljedeći oblici eksterne finansijske kontrole:

- **revizija finansijskih izvještaja** – provjera tačnosti i potpunosti finansijskih izvještaja (bilans stanja, račun dobiti i gubitka). Cilj je da se osigura da su svi prihodi i rashodi pravilno evidentirani i usklađeni sa računovodstvenim standardima;
- **revizija usklađenosti** – provjerava da li poslovni subjekat posluje u skladu sa zakonima i propisima koji se odnose na poslovanje, poput poreskih zakona, radnih propisa, zaštite potrošača, zaštite životne sredine itd.;
- **forenzička revizija** – koristi se za istraživanje potencijalnih nepravilnosti ili prevara u poslovanju, kao što su sumnjive transakcije, neslaganja u izvještajima ili greške u računovodstvu.

Reviziju finansijskih izvještaja obavlja **eksterni revizor**, koji može biti nezavisna osoba ili revizorska firma (koja nije povezana sa kompanijom čiji se finansijski izvještaji revidiraju). Eksterni revizori obično se angažuju jednom godišnje. Njihovo mišljenje može biti: pozitivno bez rezerve, pozitivno sa rezervom, negativno, ili uzdržano (*disclaimer*) mišljenje ako se nije moglo prikupiti dovoljno dokaza za donošenje zaključka.

Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja (MSFI) – skup računovodstvenih standarda koje izdaje Međunarodni odbor za računovodstvene standarde (IASB); koriste se globalno da bi finansijski izvještaji bili razumljivi, pouzdani, uporedivi i transparentni, bez obzira na zemlju u kojoj se posluje.

Forenzika u finansijama

– oblast računovodstva koja se bavi istraživanjem finansijskih podataka radi otkrivanja prevara, pronevjera, korupcije i drugih finansijskih nepravilnosti

Forenzički revizor – specijalizovani računovođa koji se bavi istraživanjem i analizom finansijskih podataka radi otkrivanja raznih oblika finansijskog kriminala (prevare, pronevjere, korupcija)

Pozitivno mišljenje bez rezerve najpovoljnije je mišljenje koje revizor može dati. To znači da revizor smatra da su finansijski izvještaji u potpunosti tačni i u skladu sa računovodstvenim standardima, bez značajnih grešaka koje bi mogle uticati na odluke korisnika izvještaja. Pozitivno mišljenje sa rezervom daje se kada revizor utvrdi da su finansijski izvještaji u značajnoj mjeri tačni, ali postoje određeni manji problemi ili nesuglasice koje ne utiču na cjelokupnu tačnost izvještaja. U tom slučaju revizor ukazuje na specifične elemente u izvještaju koji nijesu potpuno usklađeni sa standardima, ali smatra da to ne ugrožava opšti zaključak. Negativno mišljenje daje se kada revizor smatra da finansijski izvještaji imaju značajne greške ili odstupanja od računovodstvenih standarda. To znači da izvještaji nijesu tačni i da korisnici tih izvještaja ne bi trebalo da donose odluke na osnovu njih. Uzdržano mišljenje (*disclaimer mišljenje*) daje se kada revizor nije u mogućnosti da donese konačan zaključak o tačnosti finansijskih izvještaja. Ovo se događa kada nedostaju relevantni podaci ili dokazi (npr. zbog problema u prikupljanju informacija ili pristupu ključnim podacima). U tom slučaju revizor se uzdržava od izricanja bilo kakvog mišljenja o izvještajima.

Reviziju usklađenosti obično vrše eksterni revizori ili nezavisne revizorske kuće, koje obično angažuju kompanije ili regulatorna tijela kako bi se osiguralo poslovanje u skladu s relevantnim zakonima, propisima, standardima i internim politikama. Ta revizija uključuje provjeru različitih aspekata poslovanja, kao što su finansijski izvještaji, operativne procedure, poštovanje propisa o zaštiti podataka, sigurnost informacija, kao i druge oblasti, zavisno od prirode poslovnog subjekta i djelatnosti u kojoj subjekat posluje.

Forenzičku reviziju obavljaju forenzički revizori, koji su obično specijalizovani stručnjaci u nezavisnim revizorskim kućama, specijalizovanim forenzičkim firmama ili konsultantskim kompanijama. Ti revizori obučeni su da istražuju i analiziraju složene finansijske informacije i transakcije radi otkrivanja prevara, pronevjera ili drugih oblika finansijskih zloupotreba.

Forenzičku reviziju mogu sprovoditi i specijalizovane jedinice unutar većih revizorskih firmi kao što su *Deloitte*, *PricewaterhouseCoopers* (PwC), *Klynveld Peat Marwick Goerdeler* (KPMG), *Ernst & Young* (EY). Ove revizorske firme imaju specijalizovane timove stručnjaka sa iskustvom u kriminalistici, računovodstvu, reviziji i pravu. Njihov rad mogu zatražiti strane organizacije koje sumnjaju na finansijske nepravilnosti, kao i pravosudni organi ili regulatorna tijela u okviru krivičnih istraga.

Proces eksterne kontrole obično se odvija u nekoliko faza. U fazi planiranja, radi identifikacije ključnih oblasti rizika, revizori definišu obim, ciljeve i metodologiju revizije. Druga faza je faza prikupljanja potrebnih informacija i dokaza, koju prati analiza relevantnih dokumenata, razgovori sa zaposlenima itd. U fazi analize i procjene, prikupljeni dokazi se analiziraju i ocjenjuju u odnosu na

propise i standarde. Fazu izvještavanja prati izdavanje izvještaja, u kojem revizori iznose nalaze, daju mišljenja i preporuke.

Eksterna finansijska kontrola ima ključnu ulogu u osiguranju transparentnosti poslovanja, povjerenja investitora, akcionara, kreditora, regulatora, kao i šire javnosti. Ona podstiče menadžment da odgovorno upravlja resursima poslovnog subjekta, pridržavajući se propisanih procedura. Isto tako, pomaže u smanjenju finansijskog i reputacionog rizika poslovnog subjekta kroz prepoznavanje potencijalnih problema i nepravilnosti. S tim u vezi, ovaj vid kontrole je esencijalan za održavanje integriteta i transparentnosti poslovanja, kao i unapređenja dugoročnog uspjeha poslovnog subjekta.

Eksterna finansijska kontrola u hotelsko-turističkim objektima ima određene specifične karakteristike u odnosu na druge sektore. Kako hoteli i restorani generišu prihode iz različitih izvora, svaki izvor prihoda može imati specifične računovodstvene zahtjeve, o kojima se mora voditi računa. Nadalje, usljed sezonskih oscilacija, prihodi mogu znatno varirati tokom godine, što može uticati na finansijske izvještaje i zahtijevati prilagođene metode procjene. Hoteli često obračunavaju prihode od unaprijed plaćenih rezervacija, što je jedna od specifičnosti računovodstva obračuna prihoda u ovim privrednim društvima. Eksterna kontrola mora provjeriti tačnost evidencije inventara hrane, pića i ostalog potrošnog materijala kako bi se provjerio obračun troškova inventara. S obzirom na velik broj transakcija, eksterna revizija mora da osigura da interna kontrola prijema i obrade gotovine i kartica funkcioniše pravilno. Revizori moraju provjeriti da li hoteli i restorani poštuju regulativu i standarde, uključujući pravilno upravljanje gotovinom i obračunavanje poreza. Kako hoteli i restorani koriste specifične pokazatelje uspjehnosti poslovanja, eksterna revizija mora analizirati

Slika 4.3.2. Eksterna revizija hotela povećava povjerenje gostiju, ali i investitora.

Slika 4.3.1. Eksterna finansijska kontrola, kao nezavisna provjera, garantuje tačnost i pouzdanost finansijskih informacija.

Sezonske oscilacije – varijacije u potražnji za hotelskim uslugama koje se javljaju usljed promjena sezone ili vremenskih uslova, što značajno utiče na popunjenost kapaciteta, cijene, prihode i sl.

Inventar hrane, pića i ostalog potrošnog materijala – proces praćenja i upravljanja zalihama koje se koriste u objektima poput hotela, restorana, barova i sl. Ovaj proces je ključan za kontrolu troškova.

Kapitalni troškovi – troškovi obnove, renoviranja i uvećanja imovine hotela koja ima duži životni vijek (kupovina i izgradnja nekretnina, renoviranje objekata, opremanje hotela, infrastruktura za grijanje, ventilaciju i klimatizaciju, radovi na uređenju vanjskog prostora)

ove pokazatelje i osigurati njihovu tačnost. Imajući u vidu da hoteli imaju složene ugovore sa dobavljačima, agencijama i ostalim partnerima, eksterna revizija treba da provjeri usklađenost poslovanja sa tim ugovorima i obračun troškova. Budući da hoteli često imaju visoke kapitalne troškove za proširenje ili renoviranje, revizija treba da provjeri obračun kapitalnih troškova, uključujući i obračun troškova amortizacije.

Akvizicija – proces kojim jedno privredno društvo stiče kontrolu nad drugim, što omogućava akvizitoru da preuzme upravljačka prava i koristi resurse drugog društva

Primjer dobro sprovedene eksterne kontrole u hotelu može se prepoznati u slučaju velikog hotelskog lanca *Marriott International*, koji je bio predmet rigorozne eksterne finansijske kontrole nakon spajanja (akvizicije) sa kompanijom *Stanwood Hotels & Resorts*, 2016. godine. Nakon ove akvizicije *Marriot* je angažovao renomirane revizorske kuće da sprovedu sveobuhvatnu eksternu kontrolu finansija. Cilj je bio da se osigura tačnost finansijskih izvještaja i integritet računovodstvenih praksi kako bi se prepoznali svi potencijalni rizici povezani s ovom akvizicijom. Revizori su posebnu pažnju posvetili integraciji finansijskog sistema *Stanwood Hotels & Resorts* sa finansijskim sistemom *Marriott International* da bi se obezbijedila tačnost i dosljednost finansijskih podataka.

Ovaj slučaj pokazuje kako eksterna revizija može odigrati ključnu ulogu u osiguranju finansijske transparentnosti i integriteta, posebno u složenim poslovnim transakcijama kao što su akvizicije.

Izvor: <https://www.cnn.com/2016/09/23/marriott-buys-starwood-becoming-worlds-largest-hotel-chain.html>

Kroz nezavisnu verifikaciju finansijskih izvještaja, eksterna kontrola osigurava transparentnost, tačnost i usklađenost sa zakonskom regulativom, čime se stvara čvrsta osnova za donošenje odluka i jačanje povjerenja klijenata, kreditora, investitora i ostalih zainteresovanih. Ulaganje u kvalitetnu eksternu kontrolu ne samo da minimizira rizike poslovanja, već unapređuje reputaciju privrednog društva kao odgovornog i pouzdanog poslovnog subjekta.

1. Definiši pojam eksterne finansijske kontrole.
2. Navedi i pojasni osnovne ciljeve eksterne finansijske kontrole.
3. Tumači faze procesa eksterne finansijske kontrole.
4. Prepozna i objasni koristi od sprovođenja efikasnog sistema eksterne finansijske kontrole.
5. Istakni ulogu eksternog revizora u procesu eksterne finansijske kontrole.
6. Istraži i analiziraj specifičnosti eksterne finansijske kontrole kod hotelsko-turističkih objekata u poređenju sa drugim djelatnostima.

4.4. Pojam i instrumenti devizne kontrole

Važni pojmovi: devizna kontrola, funkcije devizne kontrole, instrumenti devizne kontrole, pravna regulativa, procedure, finansijski instrumenti, instrumenti izvještavanja i nadzora, instrumenti prevencije pranja novca

Devizna kontrola predstavlja skup mjera koje država preduzima da bi regulisala ili ograničila tokove stranih valuta (deviza) u zemlju ili iz zemlje. Te mjere su ključne za zaštitu domaće ekonomije, kao i stabilnost kursa nacionalne valute i kontrolu inflacije. Na taj način, preko devizne kontrole država direktno utiče na trgovinske bilanse, tokove kapitala, kao i na stabilnost ukupnog finansijskog sistema. Ove mjere usmjerene su na fizička lica, pravna lica, banke, investicione fondove, ali i na strane subjekte koji posluju unutar zemlje.

Osnovni ciljevi devizne kontrole jesu:

- sprečavanje prekomjernih oscilacija u deviznim kursovima
- ograničavanje izlaska deviza iz zemlje kako bi se održao adekvatan nivo deviznih rezervi
- zaštita domaće ekonomije usljed nepredviđenih tokova kapitala
- smanjenje sive ekonomije, sa kontrolom ilegalnih i neformalnih tokova deviza.

Devizna kontrola ima nekoliko **osnovnih funkcija**. Jedna od njih jeste nadzor nad deviznim transakcijama, odnosno praćenje svih finansijskih tokova u vezi sa stranim valutama. Takođe, devizna kontrola ima funkciju regulisanja kursa domaće valute kroz različite mehanizme i politike. Isto tako, jedna od ključnih funkcija devizne kontrole jeste i zaštita deviznih rezervi, tj. održavanje optimalnog nivoa deviznih rezervi, kako bi se spriječila kriza likvidnosti. Sprečavanje nezakonitih aktivnosti, kao što su pranje novca, finansiranje terorizma i drugih ilegalnih aktivnosti povezanih sa devizama, još jedna je od ključnih funkcija devizne kontrole.

Koristi od uvođenja efikasnog sistema devizne kontrole su višestruke. Kontrola deviznih tokova pomaže u održavanju makroekonomske stabilnosti, odnosno stabilnosti domaćeg finansijskog tržišta i zaštite domaće valute. Ova kontrola može spriječiti ili ublažiti finansijske krize koje su rezultat naglih promjena u deviznim tokovima ili deviznim rezervama. Takođe, upravljanje deviznim rezervama ključno je za stabilnost

Slika 4.4.1. Devizna kontrola obezbjeđuje sigurnost ekonomija kroz nadzor međunarodnih transakcija.

Kriza likvidnosti – izostanak gotovine koji može dovesti do nemogućnosti plaćanja dugova, smanjenja investicija i opadanja ukupne ekonomske aktivnosti

Makroekonomska stabilnost – stanje u kojem ekonomija pokazuje ravnotežu i otpornost na šokove, što omogućava održiv rast i smanjuje rizik od ekonomske krize

Stabilnost deviznog tržišta – stanje u kojem se devizni kurs između valuta ne mijenja dramatično ili nepredvidivo u kratkom periodu

Devizno poslovanje – aktivnosti povezane sa kupovinom, prodajom i razmjenom stranih valuta

Mjenjačnica – poslovnica koja omogućava razmjenu jedne valute za drugu. Pruža usluge fizičkim i pravnim licima koja žele da kupe ili prodaju strane valute.

Konverzija deviza – proces zamjene jedne valute za drugu, što omogućava obavljanje međunarodnih transakcija

valute i cjelokupne ekonomije. Upravljaajući deviznim kursom i deviznim tokovima, država može kontrolisati inflaciju. Konačno, devizna finansijska kontrola ključna je za sprečavanje ilegalnih aktivnosti poput pranja novca ili izbjegavanja plaćanja poreza.

S obzirom na to da **hotelsko-turistički objekti** često posluju sa stranim gostima i redovno dolaze u kontakt sa stranim valutama, devizna kontrola u ovim objektima olakšava zakonito i transparentno rukovanje devizama, kao i usklađenost sa nacionalnim regulativama. Cilj mjera devizne kontrole u ovim objektima jeste sprečavanje nezakonitih aktivnosti, osiguranje poštovanja zakona o deviznom poslovanju i zaštiti deviznih rezervi, te obezbjeđenje stabilnosti i transparentnosti finansijskih operacija. Hotelsko-turistički objekti u obavezi su da sve strane valute, prikupljene po raznim osnovama, evidentiraju i čuvaju u skladu sa zakonskim propisima. Takođe, mora se poštovati postupak konverzije stranih u domaću valutu, kao i obaveza izvještavanja o svim deviznim transakcijama nadležnim institucijama.

Instrumenti devizne kontrole predstavljaju specifične alate i mjere koje država koristi kako bi regulisala i kontrolisala tokove stranih valuta u zemlji. Ovi instrumenti direktno utiču na stabilnost deviznog tržišta i zaštitu ekonomske sigurnosti države. U praksi se primjenjuju različiti instrumenti devizne kontrole u hotelsko-turističkim objektima, i oni uključuju:

- pravnu regulativu
- procedure
- finansijske instrumente
- instrumente izvještavanja i nadzora i
- instrumente prevencije pranja novca.

U dijelu **pravne regulative** treba naglasiti da hotelsko-turistički objekti moraju poslovati u skladu sa zakonom o deviznom poslovanju, koji definiše pravila za rukovanje devizama. Ovi zakoni obično definišu ko može obavljati devizne transakcije, kako treba voditi evidenciju o tim transakcijama i koje su obaveze izvještavanja prema državnim institucijama. Nadalje, hoteli koji žele da obavljaju devizne transakcije, u svom sastavu obično imaju interne mjenjačnice, za koje moraju imati posebne licence. Time se osigurava da samo ovlašćeni subjekti mogu poslovati sa devizama.

Što se procedura tiče, hotelsko-turistički objekti u obavezi su da vode detaljnu evidenciju svih deviznih transakcija, kao što su iznos transakcije, vrsta valute, datum transakcije, podaci o korisniku usluge itd. Istovremeno, ovi objekti moraju poštovati regulativu koja se odnosi na konverziju deviza, što podrazumijeva korišćenje zvaničnih deviznih kurseva koje propisuje centralna banka ili druge nadležne institucije. Svaka konverzija deviza mora biti dokumentovana i odrađena u skladu sa zakonskim propisima.

Osnovni **finansijski instrument** devizne kontrole jeste devizni račun u bancama, preko kojeg se obavljaju sve transakcije u stranoj valuti. Devizni računi

omogućavaju lakše upravljanje devizama i olakšavaju kontrolu od strane nadležnih institucija. Dodatno, u današnje vrijeme većina hotelsko-turističkih objekata obavlja elektronsko plaćanje, tj. prihvata plaćanja kreditnim karticama i drugim elektronskim sredstvima plaćanja. Elektronski sistemi automatski preračunavaju iznose u odgovarajuću valutu, prema važećem kursu.

Izvjestavanje i nadzor jedan je od ključnih instrumenata devizne kontrole. Hotelsko-turistički objekti imaju obavezu da redovno izvještavaju o deviznim transakcijama. Ovo uključuje podnošenje izvještaja centralnoj banci ili drugim nadležnim institucijama o obimu i vrsti transakcije, kao i o ukupnim deviznim prilivima ili odlivima. Pri tome je revizija deviznih transakcija ključan dio devizne kontrole, i ona uključuje kontrolu evidencija, bankovnih računa i svih drugih relevantnih dokumenata koji se odnose na devizne transakcije.

Upotreba **instrumenata prevencije pranja novca** danas je veoma aktuelizovana kao značajan dio devizne kontrole. Naime, hotelsko-turistički objekti obavezni su da sprovode mjere za identifikaciju i verifikaciju klijenata, posebno prilikom većih transakcija u stranoj valuti, pri čemu se čuva informacija o identitetu klijenata. Ako postoji sumnja da je neka transakcija povezana sa pranjem novca ili drugim nezakonitim aktivnostima, objekat je dužan da to prijavi nadležnim organima.

Devizna kontrola može značajno uticati na poslovanje hotelsko-turističkih objekata, pri čemu se može govoriti o pozitivnim i negativnim efektima devizne kontrole. Adekvatna devizna kontrola može doprinijeti finansijskoj stabilnosti hotelsko-turističkih privrednih društava, osigurati zakonito poslovanje i povećati povjerenje gostiju i partnera. S druge strane, ako su procedure previše rigidne ili složene, mogu otežati svakodnevno poslovanje, povećati administrativne troškove i smanjiti interes stranih gostiju zbog komplikacija prilikom plaćanja. Takođe, nepravilna primjena devizne kontrole može dovesti do kazni i pravnih problema.

Centralna banka – ključna finansijska institucija u zemlji čiji je osnovni zadatak da osigura stabilnost valute i finansijskog sistema

Pranje novca – ilegalni proces kojim se sredstva dobijena kriminalnim aktivnostima (trgovina drogom, korupcija, prevara) „čiste“ kako bi se prikrilo njihovo porijeklo i omogućila njihova legalna upotreba time što se novac unosi u legalne finansijske tokove (npr. investicije u nekretnine, osnivanje privrednog društva, kupovina luksuzne robe i dr.)

Hedžing – strategija zaštite od rizika u finansijskim transakcijama usljed promjene cijena na tržištu, vrijednosti imovine ili promjene deviznih kurseva

Uspješna devizna kontrola u hotelsko-turističkim privrednim društvima obično se odnosi na efikasno upravljanje prilivom i odlivom deviza i smanjenje rizika povezanih sa promjenama deviznog kursa. Uspješna devizna kontrola u hotelima s visokim udjelom stranih turista ogleda se u korišćenju hedžing strategija kako bi se zaštitili od fluktuacija deviznih kurseva. Na primjer, menadžment hotela može unaprijed ugovoriti fiksni kurs za konverziju deviza ili koristiti neki od hedžing instrumenata kako bi smanjio rizik promjene kursa.

U zemljama sa strogom deviznom kontrolom (npr. zemlje Južne Amerike) hotelsko-turistički objekti sprovode deviznu kontrolu tako što prilagođavaju svoje cijene valuti u kojoj se obavlja plaćanje. Na primjer, nude različite cijene za plaćanje u lokalnoj valuti u odnosu na cijene za plaćanje u stranoj valuti, kako bi smanjili uticaj kursnih rizika na svoje poslovanje.

Devizna kontrola u hotelsko-turističkim objektima igra ključnu ulogu u obezbjeđivanju zakonitog i transparentnog rukovanja deviznim sredstvima. Adekvatan izbor i primjena instrumenata devizne kontrole omogućava tim poslovnim subjektima da posluju u skladu sa zakonskim propisima, izbjegnu nezakonite aktivnosti i obezbijede stabilnost svog poslovanja. Iako ova kontrola, zbog složenih procedura, može predstavljati svojevrsan izazov za ove poslovne subjekte, ona je neophodna za održavanje povjerenja, finansijske stabilnosti i dugoročne poslovne uspješnosti.

1. Definiši pojam devizne kontrole.
2. Navedi i pojasni osnovne ciljeve devizne kontrole.
3. Analiziraj najmanje dvije ključne funkcije devizne kontrole.
4. Prepozna i objasni koristi od sprovođenja efikasnog sistema devizne kontrole.
5. Tumači upotrebu instrumenata devizne kontrole u hotelsko-turističkim privrednim društvima.
6. Koristeći relevantne internetske izvore, istraži ulogu i značaj elektronskog plaćanja kao jednog od finansijskih instrumenata devizne kontrole.

Sažetak poglavlja

Finansijska kontrola je proces ocjene finansijskih aktivnosti unutar poslovnog subjekta koji osigurava efikasno i zakonito korišćenje resursa. Klasifikuje se prema vremenskom aspektu, nivou kontrole i funkcionalnosti. U hotelsko-turističkim privrednim društvima finansijska kontrola ključna je zbog složene strukture prihoda i rashoda, sezonskih oscilacija i drugih specifičnosti.

Interna finansijska kontrola podrazumijeva skup procedura za pravilno upravljanje finansijama, zaštitu imovine i poboljšanje efikasnosti poslovanja. Osnovne vrste interne kontrole jesu preventivna, detektivna i korektivna, a ključni aspekti uključuju kontrolu prihoda, troškova i finansijsko izvještavanje. Značajni aspekti interne kontrole u hotelsko-turističkim privrednim društvima su: kontrola prihoda, kontrola troškova, kontrola plaćanja, finansijsko izvještavanje i revizija, sigurnost informacija itd.

Eksterna finansijska kontrola obezbjeđuje transparentnost poslovanja i povjerenje kreditora, investitora i drugih zainteresovanih strana. Posebno je važna u hotelsko-turističkim privrednim društvima zbog njihovih specifičnih karakteristika. Uglavnom se sprovodi kroz reviziju finansijskih izvještaja, usklađenost sa zakonodavstvom i otkrivanje prevara. Faze eksterne kontrole su: planiranje, prikupljanje potrebnih informacija i dokaza, faza analize i procjene, te faza izvještavanja. Eksterni revizor obično se angažuje jednom godišnje, i njegovo mišljenje može biti pozitivno (bez rezerve i sa rezervom), negativno ili uzdržano (*disclaimer*) mišljenje.

Devizna kontrola reguliše tokove stranih valuta, utičući na stabilnost finansijskog sistema. Osnovni ciljevi su zaštita domaće ekonomije i sprečavanje ilegalnih aktivnosti. U hotelsko-turističkim privrednim društvima primjenjuju se različiti instrumenti devizne kontrole kako bi se osigurala usklađenost sa zakonom i obezbijedila stabilnost poslovanja, a koji se odnose na: pravnu regulativu, procedure, finansijske instrumente, instrumente izvještavanja i nadzora i instrumente sprečavanja pranja novca. Pravilan izbor i upotreba instrumenata devizne kontrole omogućava hotelsko-turističkim privrednim društvima da posluju u skladu sa zakonskim propisima, obezbijede stabilnost svog poslovanja i izbjegnu nezakonite aktivnosti.

Preporuka

Radi šireg upoznavanja sa osnovnim principima finansijskog upravljanja možete pogledati video na kanalu *YouTube* pod nazivom *Upravljanje finansijama u preduzeću*. Finansijsko upravljanje postavlja stratezijske ciljeve i planove preduzeća, dok finansijska kontrola prati realizaciju tih planova, identifikuje odstupanja i omogućava korekciju kako bi se osigurao dugoročan uspjeh i stabilnost poslovanja.

Video je dostupan na linku: <https://www.youtube.com/watch?v=6ErgUKnV5H8>

Zadatak 1 za rad u grupama.

Cilj zadatka: Povezivanje teorijskih znanja s poslovnom praksom i sticanje praktičnih znanja o sprovođenju interne kontrole u hotelsko-turističkom sektoru.

Tim od pet učenika/učenica treba da istraži različite aspekte interne kontrole u lokalnom restoranu, poput upravljanja zalihama, sigurnosnih procedura, kontrole kvaliteta itd. Pri tome učenici/učenice treba da procijene koliko su mjere interne kontrole efikasne u osiguranju zakonitog, sigurnog i kvalitetnog poslovanja.

Posjetu je potrebno blagovremeno planirati i zakazati. Prije posjete tim treba da istraži osnovne prakse vezane za internu kontrolu, koristeći školske udžbenike, internet i druge izvore. Prije posjete tim priprema listu pitanja za osoblje restorana. Pitanja mogu uključivati sljedeće:

- Kako se obavlja interna kontrola prihoda i troškova u restoranu?
- Koje se procedure koriste za praćenje zaliha?
- Koje su sigurnosne mjere na snazi kako bi se spriječile krađe i zloupotrebe?
- Kako osiguravaju kvalitet usluge i zadovoljstvo gostiju?
- Postoje li posebne interne procedure za praćenje i evidenciju gotovinskih uplata?
- Koji je proces odobravanja plaćanja dobavljačima?
- Koje IT sisteme koriste za podršku internoj kontroli?

Način rada: Potrebne informacije tim učenika/učenica obezbjeđuje u razgovoru s menadžmentom i ključnim osobljem restorana kako bi se upoznao s praksama interne kontrole koje se primjenjuju u svakodnevnom poslovanju. Nakon posjete, projektni tim analizira prikupljene informacije fokusirajući se na procese koji se koriste za osiguranje interne kontrole.

Prezentacija: Na osnovu sprovedenog istraživanja i urađene analize, uz svestranu podršku i pomoć predmetnog nastavnika/nastavnice, tim priprema prezentaciju kojom će na posebnom času ostatku odjeljenja predstaviti svoje nalaze. Rok za izradu prezentacije jeste dvije sedmice nakon posjete. Nakon obavljene prezentacije na času, ostali učenici/učenice postavljaju pitanja i uključuju se u diskusiju.

Zadatak 2 za rad u grupama.

Cilj zadatka: Razumijevanje uloge i značaja devizne kontrole radi identifikovanja ključnih funkcija i instrumenata devizne kontrole.

Dva tima od po šest učenika/učenica odgovorna su za istraživanje i analizu određenog aspekta devizne kontrole u odabranom hotelsko-turističkom privrednom društvu koje će posjetiti. Pri tome prvi tim fokusira se na istraživanje i analizu funkcija devizne kontrole, a drugi na instrumente devizne kontrole. Prije posjete timovi pripremaju listu pitanja za osoblje hotela kako bi bolje razumjeli sprovođenje devizne kontrole u praksi. Pitanja mogu obuhvatiti različite teme, kao što su:

- Kako hotel obavlja devizne transakcije?
- Koji su izazovi u vezi s deviznom kontrolom?
- Koji se instrumenti koriste za praćenje i kontrolu deviznih tokova?
- Koje zakonske regulative hotel poštuje u vezi sa deviznom kontrolom?
- Koliko je automatizovan proces devizne kontrole?
- Koje su kvalifikacije i obuke potrebne za rad na deviznoj kontroli?
- Da li je hotel imao situacije kada su gosti imali problema zbog deviznih transakcija, i kako ih je riješio?

Način rada: U dogovoru s predmetnim nastavnikom/nastavnicom, timovi prave plan posjete hotelu, uključujući vrijeme dolaska, trajanje posjete, izbor specifičnih djelova hotela koje žele posjetiti (npr. recepcija, finansijski sektor, mjenjačnica) itd. Razgovor se obavlja s osobljem hotela koje je zaduženo za finansijske i devizne transakcije. Nakon posjete, prvi tim analizira ostvarivanje različitih funkcija devizne kontrole u odabranom hotelu, kao što su nadzor transakcija, regulacija kursa, prevencija pranja novca itd. Drugi tim fokusira se na načine koje hotel koristi za upravljanje deviznim tokovima, koristeći razne instrumente devizne kontrole.

Prezentacija: Na osnovu sprovedenog istraživanja i urađene analize, oba tima pripremaju prezentacije u kojima predstavljaju ključna zapažanja i nalaze. Rok za analizu i izradu prezentacije jeste dvije sedmice nakon posjete. Prezentacije će na posebnom času, u trajanju od po 15 minuta, biti predstavljene učenicima/učenicama koji nisu bili uključeni u posjetu. Nakon toga organizuje se diskusija u kojoj ostali učenici/učenice daju povratne informacije na obavljene prezentacije, diskutuju o izazovima koje su timovi prepoznali tokom posjete, nude dodatna rješenja ili postavljaju pitanja koja će pomoći u daljem razumijevanju teme.

FINANSIJSKA ANALIZA POSLOVANJA U HOTELSKO- TURISTIČKIM PRIVREDNIM DRUŠTVIMA

Zamisli da si menadžer ili menadžerka u nekom hotelu, restoranu ili turističkoj agenciji. Svakodnevno se suočavaš s izazovima – od upravljanja zaposlenima, preko organizovanja usluga za posjetioce, do praćenja prihoda i troškova. Kako možeš da procijeniš uspjeh svoga poslovanja? Finansijska analiza igra ključnu ulogu u tome. Ona omogućava da sagledaš finansijsko stanje i utvrdiš da li si na putu rasta, pada ili stagnacije. Poznati finansijski konsultant Piter Druker (Peter Drucker) rekao je: „Ne možete upravljati onim što ne možete izmjeriti.“ Ova izjava savršeno oslikava ulogu i značaj pokazatelja poslovanja kao što su likvidnost, profitabilnost i operativnost. U ovom poglavlju saznaćeš kako se koriste ključni pokazatelji finansijske analize da bi se bolje razumjelo stanje poslovanja i poboljšala efikasnost privrednog društva.

U OVOM POGLAVLJU SAZNAĆEŠ:

- što podrazumijeva pojam finansijske analize i koji su njeni ključni ciljevi
- koji su ključni finansijski izvještaji na koje se oslanja finansijska analiza
- koji su ključni pokazatelji finansijske analize poslovanja
- što je likvidnost i kako se izračunavaju najčešće korišćeni pokazatelji likvidnosti u hotelsko-turističkim objektima
- što je profitabilnost i kako se izračunavaju najčešće korišćeni pokazatelji profitabilnosti u hotelsko-turističkim objektima
- što je operativnost i kako se izračunavaju najčešće korišćeni pokazatelji operativnosti u hotelsko-turističkim objektima.

5.1. Pojam i pokazatelji finansijske analize

Važni pojmovi: finansijska analiza, bilans stanja, bilans uspjeha, izvještaj o tokovima gotovine, izvještaj o promjenama na kapitalu, ključni pokazatelji finansijske analize

Finansijska analiza je proces proučavanja i analize finansijskih informacija kako bi se procijenilo finansijsko zdravlje poslovnog subjekta, operativna efikasnost, profitabilnost, likvidnost i dugoročna održivost. Ova analiza omogućava menadžmentu, investitorima, kreditorima i drugim zainteresovanim stranama da donesu određene odluke o poslovanju, investicijama, kreditnim aranžmanima itd. S tim u vezi, finansijska analiza treba da omogući procjenu tekuće finansijske pozicije poslovnog subjekta, potrebe za proširenje poslovne aktivnosti i potrebe za obezbjeđenje dodatnih izvora finansiranja. Ove procjene predstavljaju dobru osnovu za upravljanje finansijama poslovnog subjekta, čije obezbjeđenje uključuje analizu finansijskih izvještaja.

Slika 5.1.1. Detaljna finansijska analiza pomaže menadžerima i vlasnicima da identifikuju prilike za unapređenje konkurentnosti i održivosti poslovanja.

Finansijsko zdravlje – sposobnost privrednog društva da stabilno i dugoročno funkcioniše (ostvaruje profit, izmiruje obaveze i efikasno upravlja resursima)

Ključni ciljevi finansijske analize su:

- ocjena tekućeg finansijskog stanja, odnosno analiza prihoda, troškova i profitnih marži kako bi se ocijenila sposobnost poslovnog subjekta da generiše profit
- identifikovanje snaga i slabosti poslovnog subjekta na osnovu finansijskih izvještaja
- provjera sposobnosti poslovnog subjekta da ispunjava svoje kratkoročne obaveze i održava odgovarajući nivo likvidnosti
- procjena sposobnosti poslovnog subjekta da ispunjava dugoročne obaveze i obezbjeđuje dugoročnu održivost
- ocjena operativne efikasnosti korišćenja resursa, uključujući imovinu, kapital i radnu snagu
- ocjena mogućeg tempa razvoja i prognoza finansijskog stanja u budućnosti
- identifikovanje dostupnih izvora finansiranja i mogućnosti njihove mobilizacije radi prognoziranja položaja poslovnog subjekta na tržištu kapitala i dr.

Licenca – dozvola koja omogućava fizičkom ili pravnom licu da koristi određena prava, resurse ili intelektualnu svojinu u skladu sa uslovima koje je postavio davalac licence

Franšiza – poslovni model u kojem jedna strana omogućava drugoj da pod određenim uslovima koristi njen brend, proizvode, usluge i druge intelektualne resurse

Goodwill – računovodstvena kategorija koja se odnosi na vrijednost koju privredno društvo ima zbog svoje reputacije, brenda, odnosa sa kupcima, stručnosti zaposlenih i drugih nematerijalnih vrijednosti, koje ne mogu biti direktno kvantifikovane

Za valjanu i uspješnu finansijsku analizu neophodno je pripremiti **finansijske izvještaje** kao informacionu osnovu za analizu i izabrati adekvatne instrumente analize i karakteristične bilansne relacije. Finansijska analiza oslanja se na četiri ključna finansijska izvještaja:

- bilans stanja
- bilans uspjeha
- izvještaj o tokovima gotovine i
- izvještaj o promjenama na kapitalu.

Bilans stanja prikazuje imovinu, obaveze i kapital poslovnog subjekta u određenom trenutku. Taj izvještaj pruža uvid u finansijsku strukturu poslovnog subjekta, uključujući kvalitet i vrijednost njegove imovine i obaveza. Imovina (aktiva) predstavlja resurse koje poslovni subjekat posjeduje i kojima može raspolagati radi generisanja ekonomskih koristi. Obaveze (pasiva) odnose se na dugove poslovnog subjekta prema povjeriocima, dobavljačima, zaposlenima i drugim stranama. Dije se na tekuće obaveze (kratkoročna pasiva) i dugoročne obaveze (dugoročna pasiva). Kapital predstavlja vrijednost koja ostaje vlasnicima poslovnog subjekta nakon što su sve obaveze izmirene.

Bilans uspjeha prikazuje prihode, troškove i poslovni rezultat poslovnog subjekta u određenom periodu. Njegova je svrha da prikaže kako je poslovni subjekat poslovao u određenom periodu, tj. da li je ostvario dobit ili gubitak. Ovaj izvještaj omogućava analizu profitabilnosti poslovnog subjekta i njegovih operativnih performansi. Prihodi predstavljaju novčane tokove koje poslovni subjekat ostvaruje kroz svoje osnovne poslovne aktivnosti. Troškovi ili rashodi odnose se na izdatke koje je poslovni subjekat imao kako bi generisao prihode. Poslovni rezultat (dobit ili gubitak) predstavlja konačan rezultat poslovanja poslovnog subjekta. Ako su rashodi veći od prihoda, subjekat posluje sa gubitkom, a ako su manji, ostvaruje dobit.

Finansijski izvještaji hotelsko-turističkih privrednih društava imaju određene specifičnosti zbog prirode poslovanja u tom sektoru. Tako bilans uspjeha hotelsko-turističkih objekata uključuje obračun prihoda od soba, hrane i pića, dodatnih usluga, iznajmljivanja prostora itd. Kategorija troškova uključuje troškove hrane i pića, radne snage, održavanja objekata, amortizacije, marketinga i prodaje, komunalnih usluga itd. Zbog velike vrijednosti fizičke imovine, pozicija imovine ključna je u bilansu stanja, i uključuje zgrade, zemljište, namještaj, uređaje, opremu itd. Pored toga, pozicija imovine odnosi se i na nematerijalnu imovinu (kao što su licence, franšize, softveri, goodwill), zalihe (hrane, pića, sredstava za čišćenje i sl.), potraživanja od klijenata itd. Zbog velikih kapitalnih ulaganja u nekretnine i infrastrukturu, hoteli često imaju značajne dugoročne obaveze u vidu hipoteka, dugoročnih kredita,

obveznica itd. Pored dugoročnih obaveza, kratkoročne obaveze hotela odnose se na obaveze prema dobavljačima, za nabavku hrane i pića, obaveze prema zaposlenima, kao i poreske obaveze.

Hipoteka – osiguranje za povrat duga, pri čemu dužnik zalaže svoju nepokretnu imovinu (kuća, zemljište itd.)

Izvještaj o tokovima gotovine daje pregled priliva i odliva gotovine u privrednom društvu tokom određenog perioda, omogućavajući procjenu likvidnosti i sposobnosti društva da generiše gotovinu iz poslovnih operacija, investicija, finansijskih aranžmana i sl. Primarni izvor priliva kod hotelsko-turističkih objekata jesu gosti koji plaćaju za različite usluge, dok se značajan dio odliva odnosi na operativne troškove kao što su nabavka hrane i pića, zarade zaposlenih, troškovi komunalnih usluga (struja, voda), troškovi održavanja objekata itd. Značajni odlivi gotovine mogu biti rezultat investicione aktivnosti hotela: kupovina nekretnina, izgradnja novih hotela, modernizacija soba, restorana, velnes centara itd. Neki hotelski lanci ostvaruju prilive po osnovu franšize ili ugovora sa drugim hotelima.

Izvještaj o promjenama na kapitalu jedan je od ključnih finansijskih izvještaja, koji prikazuje promjene u vlasničkom kapitalu privrednog društva tokom određenog perioda, obično jedne finansijske godine. Ovaj izvještaj od značaja je za menadžment, akcionare, investitore i druge zainteresovane strane, jer pruža uvid u to kako su transakcije i poslovne aktivnosti uticale na kapital privrednog društva. Osnovni elementi izvještaja o promjenama na kapitalu jesu: početno stanje kapitala, promjene u kapitalu i konačno stanje kapitala. Ovaj izvještaj obično se priprema zajedno sa drugim finansijskim izvještajima, kao što su bilans stanja, bilans uspjeha i izvještaj o novčanim tokovima.

Kako je finansijska analiza proces ocjenjivanja finansijskog stanja i performansi poslovnog subjekta, kroz proučavanje njegovih finansijskih izvještaja, pokazatelji finansijske analize ključni su alati u ovom procesu. Oni kvantifikuju različite aspekte poslovanja i omogućavaju menadžerima, vlasnicima i investitorima da donesu adekvatne zaključke o sposobnosti poslovnog subjekta da generiše profit, upravlja dugovima, održava likvidnost itd.

U praksi postoji velik broj primjera koji ukazuju na uspješno korišćenje pokazatelja finansijske analize u procesu upravljanja poslovanjem. Tokom globalne finansijske krize 2008. godine, hotelski lanac *Marriot International* odlučio je – na osnovu detaljne analize finansijskih pokazatelja, poput prihoda po raspoloživoj sobi i koeficijenta popunjenosti kapaciteta – da poveća svoj fokus na tržišta sa većim rastom i da proda ili zatvori manje profitabilne objekte u svom sastavu. Ova strategija omogućila je kompaniji da očuva profitabilnost i stabilnost tokom krize i nakon nje.

...

Kada je pandemija kovida 19 izazvala drastičan pad putovanja i popunjenosti hotela širom svijeta, hotelska grupacija *Hilton Worldwide Holdings Inc.* je, koristeći detaljne analize o troškovima, prihodima i trendovima rezervacija, krenula da sprovodi strategiju smanjenja operativnih troškova. Jedna od ključnih odluka bila je unapređenje aplikacije za mobilne rezervacije, što je pomoglo u privlačenju i zadržavanju gostiju u turbulentnim uslovima.

Izvor: <https://www.phocuswire.com/hilton-marriott-wyndham-ihg-hotels-mobile-apps>

Ključni pokazatelji finansijske analize hotelsko-turističkih privrednih društava uključuju:

- pokazatelje likvidnosti
- pokazatelje profitabilnosti i
- pokazatelje operativnosti.

Razumijevanje i pravilna interpretacija navedenih pokazatelja omogućava menadžerima, vlasnicima i investitorima da identifikuju snage i slabosti poslovanja, optimizuju operativne procese, na osnovu pouzdanih informacija donesu odluke o investicijama, te održe dugoročnu finansijsku stabilnost i rast.

1. Definiši pojam finansijske analize.
2. Nabroj ključne finansijske izvještaje na kojima se zasniva finansijska analiza.
3. Pojasni ključne ciljeve finansijske analize.
4. Ukaži na specifičnosti bilansa stanja i bilansa uspjeha kod hotelsko-turističkih objekata.
5. Obezbijedi sa sajta nekog od hotela, po svom izboru, ključne finansijske izvještaje. Na posebnom času organizujte diskusiju o njima.
6. Tumači svrhu utvrđivanja ključnih pokazatelja finansijske analize na osnovu finansijskih izvještaja hotelsko-turističkih privrednih društava.

5.2. Pokazatelji likvidnosti

Važni pojmovi: likvidnost, koeficijent trenutne (sadašnje) likvidnosti, koeficijent ubrzane likvidnosti, koeficijent tekuće likvidnosti, koeficijent buduće likvidnosti, koeficijent obrta potraživanja, koeficijent obrta zaliha

Likvidnost je ključni aspekt finansijskog zdravlja svakog poslovnog subjekta, uključujući hotelsko-turistička privredna društva. Ona predstavlja sposobnost društva da na vrijeme izmiri kratkoročne obaveze korišćenjem raspoloživih tekućih sredstava.

U kontekstu hotelsko-turističkog sektora, likvidnost je od presudnog značaja zbog sezonskih oscilacija u prihodima, specifične strukture troškova i potrebe za održavanjem visokog nivoa usluga tokom cijele godine. Naime, hotelsko-turistička privredna društva suočavaju se sa specifičnim izazovima u pogledu upravljanja likvidnošću. Tako, sezonalnost poslovanja može uzrokovati značajne fluktuacije u prihodima, što otežava kontinuirano servisiranje obaveza. S tim u vezi, likvidnost omogućava poslovnim subjektima da održavaju operativnu stabilnost tokom perioda niže potražnje, brzo odgovore na nepredviđene troškove ili prilike za nova ulaganja, te izbegnu finansijske poteškoće kao što su kašnjenja u isplati obaveza ili stečaj. Zbog toga je održavanje adekvatne likvidnosti ključno za opstanak i uspjeh ovih subjekata.

Pokazatelji likvidnosti su kvantitativni alati koji pomažu u procjeni sposobnosti poslovnog subjekta da izmiri svoje kratkoročne obaveze. Najčešće korišćeni pokazatelji likvidnosti hotelsko-turističkih privrednih društava uključuju:

- koeficijent trenutne ili sadašnje likvidnosti
- koeficijent ubrzane likvidnosti
- koeficijent tekuće likvidnosti
- koeficijent buduće likvidnosti
- koeficijent obrta potraživanja
- koeficijent obrta zaliha.

Koeficijent trenutne likvidnosti predstavlja sposobnost poslovnog subjekta da izmiri svoje obaveze u trenutku posmatranja. S tim u vezi, ona predstavlja pokazatelj trenutnog potencijala poslovnog subjekta da plati obaveze. Koeficijent trenutne likvidnosti izračunava se pomoću formule:

$$\text{Koeficijent trenutne likvidnosti} = \text{novčana sredstva} / \text{kratkoročne obaveze}$$

Ukoliko su raspoloživa novčana sredstva veća od prispjelih kratkoročnih obaveza ili su njima jednaka, onda se može reći da je privredno društvo likvidno.

Operativna stabilnost

– sposobnost organizacije da funkcioniše na stabilan i pouzdan način uprkos mogućim unutrašnjim i spoljašnjim izazovima

Kratkoročne obaveze

– obaveze koje privredno društvo treba da izmiri u roku od jedne godine ili kraće

Obrtna sredstva – kratkoročna sredstva koja se koriste u svakodnevnom poslovanju i koja se pretvaraju u gotovinu u roku od jedne godine ili kraće (gotovina, potraživanja od kupaca, zalihe materijala, poluproizvoda i gotovih proizvoda i dr.)

O obrtnim sredstvima si detaljno učio/učila iz modula *Poslovna ekonomija u turizmu i ugostiteljstvu* u prvom razredu.

U tom slučaju, koeficijent likvidnosti veći je od 1 ili jednak 1.

Sljedeći značajan koeficijent likvidnosti jeste **koeficijent ubrzane likvidnosti**. Kod ubrzane likvidnosti za izmirenje prispjelih obaveza, poslovni subjekt koristi najlikvidnija sredstva, a to su novčana sredstva i kratkoročna potraživanja. Koeficijent ubrzane likvidnosti utvrđuje se pomoću sljedeće formule:

$$\text{Koeficijent ubrzane likvidnosti} = (\text{novčana sredstva} + \text{potraživanja}) / \text{kratkoročne obaveze}$$

Koeficijent ubrzane likvidnosti treba da bude veći od 1 ili jednak 1 da bi poslovni subjekt bio likvidan. S druge strane, koeficijent ubrzane likvidnosti ne bi trebalo da bude previsok, jer bi to moglo da ukazuje na visok nivo raspoložive gotovine, što može da ukaže na potrebu za unapređenjem upravljanja gotovinom.

Koeficijent tekuće likvidnosti predstavlja sposobnost poslovnog subjekta da iz kratkoročnih izvora sredstava – obrtnih sredstava pokriva prispjele kratkoročne obaveze. Jedan je od najčešće korišćenih pokazatelja tekuće likvidnosti izračunava se pomoću sljedeće formule:

$$\text{Koeficijent tekuće likvidnosti} = \text{obrotna sredstva} / \text{kratkoročne obaveze}$$

Zadovoljavajući nivo likvidnosti podrazumijeva da je koeficijent tekuće likvidnosti 2, odnosno da odnos kratkoročnih izvora sredstava i kratkoročnih obaveza bude 2 : 1. Ovo je neophodno zato što uvijek postoje rizici da se dio tekućih obrtnih sredstava neće moći realizovati djelimično ili u punom iznosu, imajući u vidu da tekuće izvore čine gotovina, kratkoročni vrijednosni papiri, potraživanja i zalihe. Izuzev gotovine, kod svih ostalih tekućih izvora sredstava postoji rizik naplativosti, kako u roku, tako i u punom iznosu. Zato se smatra da je donji prag tekuće likvidnosti zadovoljen odnosom 1 : 1, što znači da su tekući izvori sredstava jednaki tekućim obavezama. Ukoliko je koeficijent tekuće likvidnosti manji od 1, poslovni subjekt se može smatrati nelikvidnim, zbog čega se mora preduzeti hitne mjere za unapređenje likvidnosti.

U bilansu stanja hotela „X“ obrtna sredstva iznose 200.000 €, dok su kratkoročne obaveze 150.000 €. Izračunati koeficijent tekuće likvidnosti.

$$\text{Koeficijent tekuće likvidnosti} = \text{obrotna sredstva} / \text{kratkoročne obaveze} \\ = 200.000 / 150.000 = 1,33$$

Koeficijent tekuće likvidnosti od 1,33 znači da hotel „X“ raspolaže sa 1,33 € obrtnih sredstava na svaki euro kratkoročnih obaveza. Ovo ukazuje na to da hotel ima zadovoljavajuću tekuću likvidnost i da je u dobrom finansijskom položaju.

Koeficijent buduće likvidnosti izračunava se za određeni period, što znači da buduća likvidnost predstavlja sposobnost poslovnog subjekta da izmiri dospjele obaveze za određeni period. Zato je koeficijent buduće likvidnosti sposobnost poslovnog subjekta da izmiri prispjele obaveze koje postoje trenutno, ali i one koje dospijevaju u određenom periodu. Tako se koeficijent buduće likvidnosti izračunava pomoću sljedeće formule:

Koeficijent buduće likvidnosti = novčana sredstva na dan mjerenja likvidnosti + potraživanja i vrijednosni papiri koji dospijevaju u posmatranom roku / dospjele obaveze na dan mjerenja + obaveze koje dospijevaju u posmatranom roku

Koeficijent buduće likvidnosti treba da bude najmanje 1, kako bi poslovni subjekat mogao da izmiri trenutne obaveze, kao i obaveze koje dospijevaju u posmatranom vremenskom intervalu. Obaveze se izmiruju iz trenutno raspoloživih sredstava, kao i izvora sredstava koji će se realizovati u posmatranom roku. Ipak, poželjno je da on bude veći od 1, zbog postojanja rizika naplativosti određenih potraživanja, ali i mogućeg rasta obaveza u posmatranom periodu.

Slika 5.2.1. Visoka likvidnost je osnova stabilnosti svakodnevnog poslovanja i fleksibilnosti u investicijama.

Koeficijent obrta potraživanja ukazuje na sposobnost poslovnog subjekta da naplati realizovanu vrijednost prodaje. Tako se koeficijent obrta potraživanja izračunava pomoću sljedeće formule:

Koeficijent obrta potraživanja = vrijednost ukupne neto prodaje / prosječna potraživanja

Načelno, veći koeficijent obrta potraživanja ukazuje na manji broj dana vezivanja sredstava u obliku potraživanja, zbog čega poslovni subjekat treba da radi na njegovom povećanju.

Koeficijent obrta zaliha je pokazatelj koji mjeri efikasnost privrednog društva u upravljanju svojim zalihama. Visok koeficijent obrta zaliha ukazuje na efikasno upravljanje zalihama. Ovaj pokazatelj govori o tome koliko puta poslovni subjekat proda ili zamijeni svoje zalihe. Što su zalihe veće, manja je količina novca potrebna za pokriće obaveza, što se odražava na likvidnost. Zato poslovni subjekat treba da održava nivo optimalnih zaliha koji obezbjeđuje kontinuitet proizvodnje ili prodaje uz najniže troškove držanja zaliha. Na visinu zaliha odražava se svaki poremećaj u dinamici prodaje, nabavke ili proizvodnje. Kako ovaj pokazatelj utiče na profitabilnost, on se ubraja u pokazatelje efikasnosti.

Vrijednosni papiri – finansijski instrumenti koje kompanije koriste za prikupljanje kapitala (akcije, obveznice, komercijalni zapisi, derivati itd.)

Efikasnost privrednog društva – sposobnost privrednog društva da ostvari maksimalne rezultate uz minimalna ulaganja (minimalne troškove)

Visoka likvidnost hotelsko-turističkih poslovnih subjekata može se uočiti ponajprije kod velikih hotelskih lanaca koji raspolažu značajnom gotovinom i ostalim oblicima visokolikvidnih sredstava.

Jedan od primjera hotelskih lanaca koji imaju visoku likvidnost jeste poznati američki lanac hotela *Marriot International*, koji posjeduje veliku mrežu hotela i ostvaruje stalni priliv prihoda. Osim ovog hotelskog lanca, *Hilton Worldwide Holdings Inc.*, kao jedan od najvećih globalnih hotelskih lanaca, može se takođe pohvaliti visokim nivoom ostvarene likvidnosti. *InterContinental Hotels Group* (IHG), koji upravlja poznatim brendovima, takođe pokazuje visoku likvidnost zahvaljujući svojoj širokoj mreži hotela i stabilnom novčanom toku. Ugledni američki lanac brze hrane *Shake Shack* brzo se širio u SAD i na međunarodnim tržištima, što je doprinijelo njegovoj visokoj likvidnosti, što omogućava dalje širenje poslovanja.

Slika 5.2.2. Hotelski lanac Marriot International održava visok nivo likvidnosti zahvaljujući brojnim hotelima širom svijeta i globalnoj prisutnosti.

Na likvidnost **hotelsko-turističkih privrednih društava** utiče velik broj faktora. Stabilan i konstantan prihod od rezervacija i dodatnih usluga povećava likvidnost. Sezonske varijacije u broju gostiju mogu uticati na novčane tokove, te visoka popunjenost tokom glavne sezone doprinosi boljoj likvidnosti. Dodatno, efikasno upravljanje operativnim troškovima i rashodima poboljšava likvidnost, kao i prihodi od dodatnih usluga (velnes, restorani, konferencijske sale itd.) mogu povećati likvidnost. Prepoznatljivost brenda i tržišna konkurentnost mogu uticati na obim rezervacija i ukupnih prihoda, što može dovesti do unapređenja likvidnosti. Optimizacija zaliha i kontrolisanje obaveza prema dobavljačima, takođe može pomoći u održavanju visokog nivoa likvidnosti.

Na osnovu svega iznesenog, može se zaključiti da je likvidnost ključni faktor uspjeha poslovanja. Ona omogućava efikasno upravljanje svakodnevnim aktivnostima, brzo reagovanje na tržišne promjene i investiranje u razvoj. Pri tome, efikasno upravljanje prihodima, troškovima i finansijskim resursima može znatno poboljšati likvidnost i dugoročnu stabilnost. Razumijevanje i kontrola ključnih faktora likvidnosti pomaže hotelsko-turističkim privrednim društvima da ostanu konkurentni i prilagodljivi u dinamičnom okruženju.

1. Definiši pojam likvidnosti i nabroj ključne pokazatelje likvidnosti.
2. Objasni razliku između trenutne i buduće likvidnosti.
3. Procijeni i objasni rizike zbog kojih koeficijent zadovoljavajuće tekuće likvidnosti treba da iznosi 2.
4. Raspoloživa novčana sredstva na dan mjerenja likvidnosti iznose 200.000 €, a potraživanja i vrijednosni papiri koji dospijevaju za godinu dana iznose 120.000 €. Izračunaj koeficijent buduće likvidnosti ako dospjele obaveze na dan mjerenja likvidnosti iznose 130.000 €, a obaveze koje dospijevaju za godinu dana 50.000 €. Komentariši dobijeni rezultat.
5. Na osnovu hipotetičkih podataka osmisli primjer za utvrđivanje koeficijenta buduće likvidnosti. Komentariši dobijeni rezultat.
6. Tumači faktore koji utiču na ostvareni nivo likvidnosti kod hotelsko-turističkih objekata.

5.3. Pokazatelji profitabilnosti

Važni pojmovi: profitabilnost, bruto profitna marža, neto profitna marža, prinos na investicije, prinos od akcijskog kapitala, prinos na imovinu, obrt imovine, prosječna dnevna tarifa

Neto prihodi od prodaje

– ukupni prihodi od prodaje, umanjani za rabate, popuste, povrate i sl.

Bruto profit – razlika između ukupnih prihoda i direktnih troškova proizvoda ili usluga

Neto profit – iznos koji ostane vlasnicima kao čisti finansijski rezultat (zarada), koji je predmet dalje raspodjele

Profitabilnost predstavlja moć ostvarivanja zarade (profita). Ostvarivanje što većeg profita osnovni je cilj svakog poslovnog subjekta, uključujući i hotelско-turistička privredna društva. Pri tome je ostvarenje stabilne i neprekidne profitabilnosti jedan od osnovnih ciljeva i zadataka menadžmenta.

Profitabilnost **hotelsko-turističkih privrednih društava** zavisi od brojnih faktora. Razumijevanje i praćenje ključnih pokazatelja profitabilnosti može pomoći menadžerima da identifikuju oblasti za poboljšanje i optimizuju svoje poslovanje radi postizanja boljih finansijskih rezultata. U teoriji i praksi govori se o:

- profitabilnosti prodaje (prihoda) i
- profitabilnosti imovine.

Osnovna mjera profitabilnosti prodaje jeste profitna marža, koja se pojavljuje u oblicima bruto i neto profitne marže. **Bruto profitna marža (BPM)** predstavlja odnos između bruto profita i neto prihoda od prodaje. Može se utvrditi pomoću sljedeće formule:

$$BPM = \text{bruto profit} / \text{neto prihodi od prodaje} \times 100$$

BPM pokazuje koliki je bruto profit ostvaren po euru prihoda od prodaje. Veća BPM ukazuje na veći nivo ostvarene profitabilnosti.

Neto profitna marža (NPM) mjera je profitabilnosti hotelsko-turističkih privrednih društava koja se dobija stavljanjem u odnos neto profita i neto prihoda od prodaje. Formula za njeno utvrđivanje je:

$$NPM = \text{neto profit} / \text{neto prihodi od prodaje} \times 100$$

BPM pokazuje koliki je neto profit ostvaren po euru prihoda od prodaje. Veća NPM ukazuje na veći nivo ostvarene profitabilnosti.

Pokazatelji profitabilnosti imovine kod hotelsko-turističkih privrednih društava koriste se za mjerenje efikasnosti korišćenja imovine u generisanju prihoda i profita. Ključni pokazatelji profitabilnosti imovine su:

Slika 5.3.1. Neto profitna marža je ključni pokazatelj uspješnosti poslovanja hotelsko-turističkih privrednih društava.

- prinos na investicije (ulaganja) – ROI (engl. *Return on Investment*)
- prinos od akcijskog kapitala – ROE (engl. *Return on Equity*)
- prinos na imovinu – ROA (engl. *Return on Assets*)
- obrt imovine (aktive) – ATR (engl. *Assets Turnover Ratio*).

Prinos na investicije (ROI) utvrđuje se kao odnos neto profita i ukupne imovine, odnosno:

$$ROI = \text{neto profit nakon oporezivanja} / \text{ukupna imovina} \times 100$$

Visok ROI znači da poslovni subjekat ostvaruje visok profit u odnosu na iznos koji je uložilo u određenu investiciju. Drugim riječima, to znači da je investicija donijela značajan povrat u odnosu na uloženi kapital. Investicije sa visokim ROI doprinose većoj profitabilnosti poslovnog subjekta, što obično rezultira većom vrijednošću za akcionare i boljim finansijskim zdravljem subjekta.

Aksijski kapital – kapital koji privredno društvo ostvaruje emisijom akcija, tokom koje prikuplja novac od investitora koji kupuju njegove akcije

Pretpostavimo da je hotel „X“, uložio 1.000.000 € u renoviranje svojih soba kako bi poboljšao njihov izgled i funkcionalnost. Nakon završetka renoviranja, hotel je ostvario profit od 300.000 € koji je direktno povezan s ovom investicijom. Utvrditi prinos na investicije (ROI).

$$ROI = \text{neto profit nakon oporezivanja} / \text{ukupna imovina} \times 100 = 300.000 / 1.000.000 \times 100 = 30\%$$

ROI za investiciju renoviranja hotela iznosi 30%. To znači da je hotel ostvarivao prinos od 30% na uloženi kapital, što ukazuje na uspješno ulaganje, koje je značajno doprinijelo profitabilnosti hotela.

Prinos od akcijskog kapitala (ROE) finansijski je pokazatelj koji mjeri koliko privredno društvo profitabilno koristi kapital svojih akcionara. Na taj način, ovaj pokazatelj pomaže u procjeni efikasnosti društava u generisanju profita. ROE se utvrđuje kao odnos između neto profita i kapitala akcionara, odnosno:

$$ROE = \text{neto profit} / \text{kapital akcionara} \times 100$$

Visok ROE ukazuje da privredno društvo efikasno koristi kapital akcionara za generisanje profita, što signalizira uspješno upravljanje i visok nivo profitabilnosti. Nizak ROE može biti rezultat visokih troškova, niskih prihoda ili drugih problema u poslovanju. Zato je visok ROE ključni pokazatelj za menadžere i investitore, koji ukazuje na potencijal privrednog društva za rast, dok nizak ROE može ukazivati na potrebu za analizom i poboljšanjem poslovnih strategija.

Prinos na imovinu (ROA) finansijski je pokazatelj koji mjeri koliko privredno društvo profitabilno koristi svoju imovinu za generisanje profita. Ovaj pokazatelj pomaže u procjeni efikasnosti u korišćenju ukupne imovine za ostvarivanje prihoda, a formula za njegovo izračunavanje glasi:

$$ROA = \text{neto profit} / \text{ukupna imovina} \times 100$$

Veći neto profiti dovode do povećanja ROA, dok rast ukupne imovine može dovesti do smanjenja ROA ako se ona ne koristi efikasno za generisanje dodatnih prihoda. Isto tako, niži operativni troškovi mogu dovesti do povećanja ROA, jer efikasno upravljanje troškovima dovodi do povećanja neto profita. Nizak ROA može ukazivati na potrebu za efikasnijim upravljanjem resursima.

Obrt imovine (ATR) finansijski je pokazatelj koji mjeri koliko prihoda privredno društvo generiše u odnosu na svoju ukupnu imovinu. Formula za utvrđivanje obrta imovine glasi:

$$ATR = \text{ukupni prihod} / \text{ukupna imovina (aktiva)}$$

Visok obrt imovine (aktive) ukazuje da privredno društvo efikasno koristi svoju imovinu (aktivu) za generisanje prihoda, odnosno da društvo dobro upravlja svojim resursima i ostvaruje visok nivo prihoda u odnosu na imovinu koju posjeduje. Nizak obrt imovine može značiti da privredno društvo ne koristi svoja sredstva u potpunosti za generisanje prihoda, što može biti posljedica lošeg upravljanja ili određenih problema tokom poslovanja ili realizacije.

Pokazatelji profitabilnosti igraju ključnu ulogu u ocjeni finansijskog zdravlja i uspješnosti poslovnog subjekta. Kroz analizu ovih pokazatelja, poslovni subjekti mogu imati uvid u efikasnost svojih poslovnih aktivnosti i strategija. Razumijevanje i korišćenje ovih pokazatelja omogućava menadžerima da donose uspješne poslovne odluke, optimizuju korišćenje resursa i unaprijede profitabilnost, a investitorima pružaju korisne informacije za procjenu potencijala rasta i dugoročne održivosti poslovnog subjekta.

Slika 5.3.2. Hotelska grupacija Four Seasons ostvaruje visok nivo profitabilnosti, koji se manifestuje visokim koeficijentom prinosa na investicije (ROI).

1. Definiši pojam profitabilnosti.
2. Navedi ključne pokazatelje profitabilnosti prodaje i profitabilnosti imovine.
3. Pojasni razliku između bruto i neto profitne marže.
4. Procijeni i objasni rizike koji mogu da dovedu do niskog prinosa na investicije (ROI).
5. Izračunaj prinos od akcijskog kapitala (ROE) i prinos na imovinu (ROA) ako ostvareni neto profit iznosi 400.000 €, kapital akcionara 2.000.000 €, a ukupna imovina 6.000.000 €. Komentariši dobijene rezultate.
6. Tumači faktore koji utiču na obrt imovine (ATR) kod hotelsko-turističkih objekata.

5.4. Pokazatelji operativnosti

Važni pojmovi: operativnost, prosječna cijena sobe, prihod po raspoloživoj sobi, učešće troškova hrane, učešće troškova pića, učešće troškova rada

Operativnost predstavlja sposobnost poslovnog subjekta da efikasno funkcionira i ostvaruje svoje ciljeve kroz svakodnevne operacije. U širem smislu, operativnost uključuje sve aktivnosti koje su neophodne za realizaciju osnovnih funkcija poslovnog subjekta.

Pokazatelji operativnosti pomažu menadžmentu hotelsko-turističkih privrednih društava u analiziranju i ocjeni poslovnih operacija u tim društvima. S tim u vezi, ovi pokazatelji ukazuju na mogućnosti poboljšanja efikasnosti, kvaliteta usluge, a u konačnom unapređenja profitabilnosti. Pokazatelji operativnosti omogućavaju menadžerima da identifikuju oblasti poslovanja koje treba poboljšati i da optimizuju poslovne procese.

Osnovni pokazatelji operativnosti u hotelsko-turističkom sektoru su:

- prosječna cijena sobe – ARR (engl. *Average Room Rate*)
- prihod po raspoloživoj sobi – REVPAR (engl. *Revenue per Available Room*)
- učešće troškova hrane – FCP (engl. *Food Cost Percentage*)
- učešće troškova pića – BCP (engl. *Beverage Cost Percentage*)
- učešće troškova rada – LCP (engl. *Labor Cost Percentage*).

Prosječna cijena sobe (ARR) ključni je pokazatelj u hotelskoj industriji za mjerenje prosječne cijene po sobi koju gosti plaćaju tokom određenog perioda. Ovaj pokazatelj pomaže u ocjeni efikasnosti strategija cijena hotelsko-turističkih privrednih društava. Izračunava se pomoću sljedeće formule:

$$ARR = \text{ukupan prihod od prodaje soba} / \text{broj prodatih soba}$$

Visok ARR ukazuje da hotelsko-turističko privredno društvo naplaćuje više po sobi, što može biti rezultat različitih faktora: uspješne strategije cijena, visoke potražnje, luksuznih ponuda itd. Nizak ARR može značiti da društvo nudi niže cijene ili da se suočava sa niskom potražnjom, što može ukazivati na potrebu za unapređenjem marketinških strategija ili dodatnim promocijama kako bi se privukli gosti. Ovaj pokazatelj može da pomogne menadžerima hotela da planiraju strategije cijena i da utvrde da li su njihove cijene u skladu sa tržištem i očekivanjima gostiju.

Poslovni procesi – povezane aktivnosti i zadaci koje privredno društvo sprovodi kako bi postiglo određene ciljeve. Oni uključuju procese prodaje, nabavke, proizvodnje, zapošljavanja itd.

Strategija cijena – plan koji privredno društvo koristi kako bi odredilo cijene svojih proizvoda i usluga tako da maksimizira profitabilnost, tržišni udio i konkurentnost

Hoteli koji imaju visoku prosječnu cijenu sobe (ARR) obično su luksuzni objekti koji nude izuzetnu vrijednost za novac, kroz brojne luksuzne usluge i sadržaje.

Američka hotelska grupacija *Ritz-Carlton* posjeduje vrhunski namještaj od visokokvalitetnog materijala i sofisticirane sobe, a posebne usluge, poput privatnih batlera, spa tretmana i vrhunskih restorana, doprinose visokom ARR-u. Mnogi od hotela ove grupacije nalaze se na prestižnim lokacijama u gradovima ili turističkim destinacijama. *Greenwich hotel* u Njujorku ima jedinstven i ekskluzivan dizajn, što ga čini privlačnim za goste koji traže neka drugačija iskustva. Ovaj hotel pruža personalizovane usluge koje opravdavaju više cijene. *Aman Resorts* nudi sveobuhvatne usluge, uključujući velnes i spa tretmane, sportske aktivnosti, sobe sa panoramskim pogledom, vrhunskom tehnologijom, dodatnim sadržajima i sl. Hoteli ove grupacije često se nalaze na prelijepim, osamljenim lokacijama, što povećava cijenu usluge.

Prihod po raspoloživoj sobi (REVPAR) pokazuje prosječan prihod po ukupno raspoloživim sobama (uključujući i prazne). S obzirom na njegovu prirodu, hotelijeri u ovom pokazatelju stepena iskorišćenosti kapaciteta vide brz indikator poslovne aktivnosti i mogućeg ostvarenja performansi. Formula za utvrđivanje REVPAR glasi:

$$\text{REVPAR} = \text{prihodi od prodaje soba} / \text{broj raspoloživih soba}$$

Neki menadžeri preferiraju hotele sa visokim REVPAR-om u odnosu na hotele sa visokim ARR-om. Razlog tome može biti ako je ARR visok iako je stopa popunjenosti hotela niska. Zato se obično preferira viši REVPAR, koji znači da hotel dobro balansira između cijene i popunjenosti, što je ključ za maksimiziranje prihoda. Visok ARR koristan je kada hotel cilja na luksuzni segment tržišta ili specifične goste, spremne da plate više. Međutim, i tada treba pratiti REVPAR kako bi se izbjegla situacija da visoka cijena utiče negativno na popunjenost. Idealan scenario jeste održavati visok ARR uz dovoljnu popunjenost, koja će omogućiti i visok REVPAR.

Pretpostavimo da imamo hotel „X“ sa sljedećim podacima za jedan mjesec: ukupan prihod od prodaje soba 600.000 €, ukupan broj prodatih soba 300 i ukupan broj raspoloživih soba 400. Izračunati prosječnu cijenu sobe (ARR) i prihod po raspoloživoj sobi (REVPAR).

$$\text{ARR} = \text{ukupan prihod od prodaje soba} / \text{broj prodatih soba} = 600.000 \text{ €} / 300 = 2.000 \text{ €}$$

REVPAR = ukupni prihodi od prodaje soba / broj raspoloživih soba
= 600.000 € / 400 = 1.500 €

ARR iznosi 2.000 €, što pokazuje koliko hotel ostvaruje prihoda po prodatoj sobi. Prihod po raspoloživoj sobi (REVPAR) iznosi 1.500 €, što pokazuje koliko hotel ostvaruje prihoda od svake raspoložive sobe, nezavisno od toga da li je soba prodana.

Slika 5.4.1. Maksimiziranje prihoda po raspoloživoj sobi (REVPAR) kroz optimalnu kombinaciju cijana i popunjenosti kapaciteta, ključni je faktor uspjeha u hotelijerstvu.

Efikasnost u upravljanju zalihama – sposobnost privrednog društva da optimizuje nivo zaliha kako bi smanjilo troškove zaliha uz istovremeno zadovoljenje potreba kupaca

Efikasnost u upravljanju troškovima – sposobnost privrednog društva da kontroliše svoje troškove kako bi postiglo finansijsku stabilnost i ostvarilo maksimalan profit

Učešće troškova hrane (FCP) pokazatelj je kod kojeg se porede troškovi prodane hrane sa prihodima od prodaje hrane, odnosno:

$$FCP = \text{troškovi prodane hrane} / \text{prihod od prodaje hrane} \times 100$$

Ako je FCP previsok, to može ukazivati na prekomjerne troškove hrane, rasipanje, krađu, niži kvalitet hrane, loše upravljanje zalihama hrane i sl. Tipično, FCP se kreće između 25% i 35%, zavisno od tipa restorana. Ako je taj procenat previsok, menadžment restorana treba da analizira troškove nabavke, veličine porcija, cijene jela, efikasnost u upravljanju zalihama itd. Ako je FCP niži, to se obično smatra pozitivnim znakom za restoran ili ugostiteljski objekat, jer ukazuje da se troškovi hrane dobro kontrolišu u odnosu na prihode od prodaje hrane. Međutim, previše nizak FCP može ukazivati na previsoke cijene jela, korišćenje niže kvalitetnih sastojaka koji mogu uticati na kvalitet jela, male veličine porcija, a nekada i na promotivne popuste i specijalne ponude. Nizak FCP može biti dobar znak samo ako je ostvaren bez negativnog uticaja na kvalitet hrane i zadovoljstvo gostiju.

Učešće troškova pića (BCP) pokazatelj je operativnosti koji stavlja u odnos troškove prodanih pića sa prihodima od prodaje pića, odnosno:

$$BCP = \text{troškovi prodanih pića} / \text{prihod od prodaje pića} \times 100$$

BCP je ključni pokazatelj u ugostiteljstvu, posebno u restoranima i barovima. Faktori koji utiču na BCP su cijene nabavke, cijene prodaje, gubici usljed prosipanja, promocije i popusti (koji mogu da uključe besplatna pića) itd. Niži BCP ukazuje na efikasno upravljanje troškovima, dok visok BCP može biti znak potrebe za prilagođavanjem cijena, za bolje pregovaranje sa dobavljačima, kontrolu gubitaka itd.

Dugoročna održivost privrednog društva – sposobnost društva da opstane i uspješno funkcionira u dužem periodu uz održavanje ili poboljšanje finansijske stabilnosti, konkurentnosti i društvene odgovornosti

Pretpostavimo da restoran „X“ ima sljedeće podatke za određeni period: troškovi prodaje hrane 4.000 €, prihodi od prodaje hrane 10.000 €, troškovi prodaje pića 2.000 €, prihodi od prodaje pića 6.000 €. Izračunati FCP i BCP.

$FCP = \text{troškovi prodaje hrane} / \text{prihod od prodaje hrane} \times 100 = 4.000 / 10.000 \times 100 = 40\%$

$BCP = \text{troškovi prodaje pića} / \text{prihod od prodaje pića} \times 100 = 2.000 / 6.000 \times 100 = 33,3\%$

FCP od 40% znači da restoran troši 40% prihoda od prodaje hrane na nabavku hrane. BCP od 33,3% znači da restoran troši 33,3% prihoda od prodaje pića na nabavku pića.

Učešće troškova rada (LCP) predstavlja odnos između troškova rada i ostvarenog ukupnog prihoda. Ovaj pokazatelj je značajan jer je rad najveći trošak u hotelima, motelima, klubovima i mnogim restoranima. Dobija se pomoću sljedećeg obrasca:

$$LCP = \text{troškovi rada} / \text{ukupan prihod} \times 100$$

Ovaj pokazatelj može se pratiti i po vrsti usluga (smještaj, hrana i piće, recepcija). U praksi najveće učešće u strukturi ukupnog prihoda imaju troškovi rada na području usluga hrane i pića. Niži LCP obično ukazuje da se radna snaga koristi efikasno u odnosu na ostvareni prihod, dok visok LCP može ukazivati na prevelike troškove rada u odnosu na prihod. Smanjenje LCP-a može povećati profitnu maržu, ali treba voditi računa da prekomjerno smanjenje troškova rada ne utiče negativno na kvalitet usluge. Hotelsko-turistička privredna društva nastoje da smanje LCP optimizujući raspored zaposlenih, uvodeći tehnologije koje smanjuju potrebu za radom, unapređujući vještine kroz obuke i razvoj zaposlenih, podižući nivo produktivnosti rada itd.

Važno je napomenuti da razumijevanje i praćenje pokazatelja operativnosti nije samo tehnički zadatak, već ključni element uspješnog poslovanja hotelsko-turističkih privrednih društava. Pravilno analizirani pokazatelji operativnosti omogućavaju menadžerima i vlasnicima da optimizuju poslovne procese i unaprijede operativnost. Redovno praćenje ovih pokazatelja pomaže

Slika 5.4.2. Troškovi rada čine najveći dio operativnih troškova hotelsko-turističkih objekata.

u prepoznavanju potencijalnih problema na vrijeme, omogućavajući brzu reakciju poslovnog subjekta, čime se osigurava dugoročna održivost i rast poslovanja.

1. Objasni pojam operativnosti.
2. Navedi ključne pokazatelje operativnosti.
3. Objasni razliku između prosječne cijene sobe i prinosa po raspoloživoj sobi.
4. Pojasni na što sve mogu da ukazuju visoki pokazatelji učešća troškova hrane i učešća troškova pića.
5. Izračunaj prosječnu cijenu sobe (ARR) i prihode po raspoloživoj sobi (REVPAR) ako ukupni prihodi hotela od prodaje soba iznose 300.000 €, broj prodatih soba je 2.000, a broj raspoloživih soba 2.500. Komentariši dobijene rezultate i ukaži kako se ti pokazatelji mogu unaprijediti.
6. Tumači uticaj faktora koji determinišu nivo pokazatelja operativnosti kod hotelsko-turističkih privrednih društava.

Sažetak poglavlja

Finansijska analiza je proces proučavanja finansijskih informacija poslovnog subjekta kako bi se utvrdilo finansijsko zdravlje, operativna efikasnost, profitabilnost, likvidnost i dugoročna održivost. Ova analiza pomaže menadžmentu, investitorima i kreditorima u donošenju poslovnih odluka. Osnova finansijske analize jesu finansijski izvještaji, i to: bilans stanja, bilans uspjeha, izvještaj o tokovima gotovine i izvještaj o promjenama na kapitalu. Ključni pokazatelji finansijske analize hotelsko-turističkih privrednih društava jesu pokazatelji likvidnosti, profitabilnosti i operativnosti.

Likvidnost je sposobnost poslovnog subjekta da iz raspoloživih tekućih sredstava izmiri svoje kratkoročne obaveze. Najčešće korišćeni pokazatelji likvidnosti hotelsko-turističkih privrednih društava su: koeficijent trenutne (sadašnje) vrijednosti, koeficijent ubrzane likvidnosti, koeficijent tekuće likvidnosti, koeficijent buduće likvidnosti, koeficijent obrta potraživanja, koeficijent obrta zaliha. Na likvidnost hotelsko-turističkih privrednih društava utiče velik broj faktora: sezonske varijacije, popunjenost kapaciteta, visina operativnih troškova, visina prihoda od dodatnih usluga itd.

Profitabilnost predstavlja moć ostvarivanja zarade (profita). U teoriji i praksi govori se o profitabilnosti prodaje (prihoda) i profitabilnosti imovine. Osnovna mjera profitabilnosti prodaje jeste profitna marža, koja se pojavljuje kao bruto i neto profitna marža. Ključni pokazatelji profitabilnosti imovine hotelsko-turističkih privrednih društava su: prinos na investicije (ROI), prinos od akcijskog kapitala (ROE), prinos na imovinu (ROA) i obrt imovine (ATR). Pokazatelji profitabilnosti igraju ključnu ulogu u ocjeni finansijskog zdravlja i poslovne uspješnosti hotelsko-turističkih privrednih društava.

Sposobnost poslovnog subjekta da efikasno funkcioniše i ostvaruje svoje ciljeve kroz svakodnevne operacije naziva se operativnost. Osnovni pokazatelji operativnosti hotelsko-turističkih privrednih društava su: prosječna cijena sobe (ARR), prihod po raspoloživoj sobi (REVPAR), učešće troškova hrane (FCP), učešće troškova pića (BCP) i učešće troškova rada (LCP). Pravilno analizirani pokazatelji operativnosti omogućavaju menadžerima i vlasnicima da optimizuju poslovne procese, prepoznaju potencijalne probleme na vrijeme i osiguraju dugoročnu održivost i rast poslovanja.

Preporuka

Za detaljnije upoznavanje sa primjenom finansijskih pokazatelja poslovanja kod hotelsko-turističkih privrednih društava, može vam koristiti knjiga dr Slobodana Čerovića, dr Vesne Spasić i dr Nikice Radović pod nazivom *Finansijski menadžment turističko-ugostiteljskih preduzeća* (Univerzitet Singidunum, Beograd, 2020), Posebnu pažnju zasluhuje treći dio ove knjige – *Analiza finansijskog poslovanja turističko-ugostiteljskih preduzeća*.

Knjiga je dostupna na linku: <https://singipedia.singidunum.ac.rs/izdanje/43203-finansijski-menadzment-turisticko-ugostiteljskih-preduzeca>

Zadatak 1 za rad u grupama.

Cilj zadatka: Analiza likvidnosti odabranog poslovnog subjekta kako bi se ocijenilo njegovo finansijsko stanje i dale preporuke za unapređenje likvidnosti.

Tim od pet učenika/učenica treba da izabere i istraži jedno hotelsko-turističko privredno društvo čiji se finansijski podaci mogu koristiti za potrebe ovog zadatka. Posjetu je potrebno blagovremeno planirati i zakazati. Tokom posjete, uvidom u relevantne finansijske izvještaje, uz pomoć stručnih lica, tim prikuplja odgovarajuće finansijske podatke.

Način rada: Po prikupljanju podataka, tim učenika/učenica pristupa analizi i utvrđivanju ključnih pokazatelja likvidnosti. Rok za sačinjavanje analize (sa prezentacijom u formatu *PowerPoint*) jeste dvije sedmice od dana zaduženja. Tokom rada na analizi i prezentaciji, savjetuju se konsultacije sa predmetnim nastavnikom/nastavnicom kako bi se osigurao visok kvalitet rada.

Prezentacija: Na posebnom času tim učenika/učenica prezentuje i tumači dobijene rezultate za svaki od izračunatih pokazatelja likvidnosti. Poželjno je dobijene rezultate uporediti sa standardima ili prosjecima u ovom sektoru kako bi se ocijenila likvidnost odabranog privrednog društva. Na osnovu urađene analize, tim učenika/učenica, zajedno s nastavnikom/nastavnicom i ostalim učenicima/učenicama, predlaže mjere za unapređenje likvidnosti u ovom privrednom društvu.

Zadatak 2 za rad u grupama.

Cilj zadatka: Razvijanje sposobnosti analize faktora koji utiču na profitabilnost u hotelsko-turističkom privrednom društvu.

Dva tima od po pet učenika/učenica formiraju se radi analize faktora profitabilnosti izabranog hotelsko-turističkog privrednog društva. Ona treba da se zasniva na proračunu ključnih pokazatelja profitabilnosti. Prvi tim zadužen je za pokazatelje profitabilnosti od prodaje (neto i bruto profitna marža), a drugi za pokazatelje profitabilnosti imovine (ROI, ROE, ROA i ATR). Za proračun pokazatelja, učenici/učenice koriste podatke iz zvaničnih finansijskih izvještaja hotelsko-turističkog privrednog društva koji su dostupni na sajtu. U toj fazi sugeriše se svestrana pomoć nastavnika/nastavnice.

Način rada: Nakon utvrđivanja ključnih pokazatelja profitabilnosti, timovi učenika/učenica rade na detaljnoj analizi faktora koji su mogli uticati na veličinu svakog od utvrđenih pokazatelja. Na osnovu faktorske analize, timovi učenika/učenica treba da identifikuju ključne probleme koji utiču na profitabilnost hotelsko-turističkog privrednog društva i prepoznaju potencijalne prilike za njeno poboljšanje. Rok za sačinjavanje analize jeste dvije sedmice.

Prezentacija: Na posebnom času timovi učenika/učenica prezentuju rezultate urađenih analiza, sa fokusom na analizu faktora profitabilnosti. Urađena *PowerPoint* prezentacija treba da bude vizuelno atraktivna i informativna kako bi držala pažnju. Tokom prezentacije ostali učenici/učenice postavljaju pitanja i učestvuju u diskusiji.

Rječnik stručnih pojmova

A

akceptiranje mjenice – proces u kojem jedan subjekat (akceptant) prihvata da će platiti određeni iznos novca na osnovu mjenice, kada ona dospije na naplatu.

akcije – vlasničke hartije od vrijednosti čijom emisijom i plasmanom akcionarsko društvo formira osnivački kapital.

akcijski kapital – kapital koji privredno društvo ostvaruje emisijom akcija, tokom koje prikuplja novac od investitora koji kupuju njegove akcije.

aktiva u bilansu stanja – sva imovina koju privredno društvo posjeduje i koristi u svom poslovanju.

akvizicija – proces kojim jedno privredno društvo stiče kontrolu nad drugim, što omogućava akvizitoru da preuzme upravljačka prava i koristi resurse drugog društva.

alokacija sredstava – način na koji se sredstva privrednog društva raspoređuju na različite vrste imovine, investicija i operativne potrebe društva.

autorizacija transakcije – odobrenje za izvršenje određene finansijske transakcije.

outsourcing (engl. outsourcing) – poslovna praksa u kojoj privredno društvo angažuje treću stranu da obavlja određenu aktivnost, koja bi se inače obavljala interno.

B

bankarska provizija – naknada koju banka naplaćuje za pružanje određenih usluga.

bankarski akcept – kratkoročna, diskontna hartija od vrijednosti; mjenica trasirana na banku i akceptirana od nje, kojom se neopozivo naređuje isplata određene sume novca njenom imaocu na određeni dan i po naredbi imaoca.

berza – organizovano tržište na kojem se trguje finansijskim instrumentima kao što su akcije, obveznice, roba, devize itd.

berzanska roba – roba koja je standardizovana u pogledu količine i kvaliteta, tako da se njome može trgovati i kad nije prisutna (metali, vuna, pamuk, nafta, drvo, meso, pšenica).

bezuslovna bankarska doznaka – vrsta novčanog transfera u kojem isplata sredstava ne zavisi od ispunjavanja dodatnih uslova.

bilans stanja – pregled sredstava (aktiva) i izvora finansiranja sredstava (pasiva) poslovnog subjekta u određenom trenutku, koji treba da budu u ravnoteži.

blagajnički zapisi – prenosive, kamatonosne i diskontne hartije od vrijednosti tržišta novca.

bruto dobitak – razlika između ukupnih prihoda i rashoda.

bruto domaći proizvod (BDP) – ključni ekonomski indikator koji mjeri ukupnu vrijednost dobara i usluga proizvedenih unutar jedne zemlje, obično u periodu od godine dana.

bruto profit – razlika između ukupnih prihoda i direktnih troškova proizvoda ili pružanja usluga.

budžet – plan prihoda i rashoda koje privredno društvo očekuje u određenom periodu.

budžetska ravnoteža – pravilo koje nalaže da se za javne rashode iz budžeta može isplatiti onoliko sredstava koliko je i uplaćenih javnih prihoda.

budžetski deficit – situacija neravnoteže u budžetu kad su budžetski rashodi veći od budžetskih prihoda u budžetskoj godini.

budžetski suficit – situacija neravnoteže u budžetu kad su budžetski prihodi veći od budžetskih rashoda.

C

carine – vrsta posrednog poreza koji predstavlja obavezu uvoznika/izvoznika da plati propisanu sumu novca u korist države u momentu kada roba prelazi državnu granicu.

carinski sistem – skup pravila, procedura i institucija koje upravljaju uvozom i izvozom robe i usluga između zemalja.

centralna banka – ključna finansijska institucija u zemlji čiji je osnovni zadatak da osigura stabilnost valute i finansijskog sistema.

certifikat – finansijski instrument koji omogućava investitorima da investiraju uz specifične uslove i prava.

cesija – ustupanje, prenos potraživanja ili prava povjerioca na dugo lice, o čemu dužnik ne mora biti obaviješten.

cijena potrošačke korpe – vrijednost dobijena množenjem robe i usluga (koje se smatraju neophodnim za život) i njihovih cijena.

CPI – indeks potrošačkih cijena (*Consumer Price Index*) koji mjeri ukupan trošak

robe i usluga koje kupuje tipičan potrošač ili porodica. Dobija se tako što se cijena potrošačke korpe svake godine podijeli sa cijenom potrošačke korpe iz bazne godine.

D

deficit javne potrošnje – slučaj kada su javni rashodi veći od javnih prihoda u određenom periodu, obično tokom jedne fiskalne godine.

delikatna sposobnost – sposobnost lica da snosi krivičnu odgovornost za svoje postupke.

denominacija – operacija snižavanja nominalne vrijednosti novca koja se sprovodi tako što se novčanicama oduzima određeni procenat dotadašnje nominalne vrijednosti.

deponovanje novca – proces uplate novca na račun u banci, gdje se novac čuva i može biti korišćen ili povučen prema potrebi.

depoziti – novčana sredstva klijenata povjerena banci (koja su oročena ili po viđenju).

depozitni certifikat – potvrda o oročenom depozitu kod banke. Kao strogo formalan dokument, sadrži obavezne elemente kao što su: broj i oznaka za depozitni certifikat, naziv banke koja ga je izdala, iznos na koji je emitovan, rok dospijeća, kamatna stopa, potpis ovlašćenog lica.

depozitni novac – novac koji se nalazi na računima finansijskih institucija i koji je stalno raspoloživ za prenos, tj. plaćanje po zahtjevima klijenata.

derivativne obveznice – obveznice koje se emituju na osnovu različitih tipova zajmova finansijskih institucija.

devize – potraživanja po tekućim računima kod inostranih banaka, čekovi i mjenice koje glase na inostrane valute i vučene u inostranim bankama, primljeni akreditivni nalozi, kreditna pisma, telegrafski nalozi i druge hartije od vrijednosti koje glase na inostrane valute.

devizna politika – skup odluka i mjera kojima se utvrđuju ciljevi i reguliše pravni i ekonomski sistem u okviru kojih se posluje sa devizama. Sprovođenje ove politike prepušteno je centralnoj banci.

devizni kurs – cijena jedne valute izražena u drugoj valuti. Na primjer, ako je devizni kurs između eura i američkog dolara $1 \text{ €} = 1,10 \text{ USD}$, to znači da se za svaki zamijenjeni euro dobija 1,10 dolara.

devizni kurs – vrijednost nacionalne valute u odnosu na drugu stabilniju valutu ili drugo mjerilo. Fiksni devizni kurs je zvanično utvrđen odnos, npr. eura prema stranom novcu. Fleksibilni devizni kurs je onaj koji se neprekidno mijenja na osnovu ponude i tražnje deviza, i on danas dominira.

devizni sistem – sistem upravljanja i korišćenja stranih valuta unutar nacionalnog i međunarodnog finansijskog sistema.

devizno poslovanje – aktivnosti povezane sa kupovinom, prodajom i razmjenom stranih valuta.

devizno tržište – dio finansijskog tržišta na kome se kao predmet trgovine javljaju strana sredstva plaćanja – devize na računima stranih banaka, a koje su plative u inostranim finansijskim centrima.

digitalni novčanik – aplikacija koja omogućava korisnicima da pohranjuju, šalju i primaju novac u digitalnom obliku. Funkcionišu kao digitalna verzija „pravgog“ novčanika.

direktna povezivanja ekonomskih subjekata – povezivanje bez ikakvih finansijskih posrednika, npr. banaka.

diskont – smanjenje vrijednosti budućih isplata.

diskontna stopa – prihod koji tržište, tj. vlasnici akcija zahtijevaju kao prinos na ulaganje.

diskontne hartije od vrijednosti – hartije od vrijednosti (kao što su blagajnički zapisi, komercijalni papiri i bankarski akcepti) koje se prodaju uz diskont, tj. po cijeni nižoj od nominalne.

distribucija zaliha – proces raspodjele zaliha od proizvođača ili dobavljača do krajnjih korisnika.

dividenda – srazmjerni dio ostvarene dobiti akcionarskog društva koji pripada akcionaru.

doprinosi – oblik obaveznih izdvajanja privrednih društava prema državi ili drugim javnim institucijama; služe za finansiranje javnih usluga poput obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite itd.

dospjele hartije od vrijednosti – finansijski instrumenti (obveznice, mjenice itd.), koji su dospjeli na naplatu.

dotacija – oblik bespovratnog davanja sa određenom namjenom.

društva kapitala – privredna društva kod kojih je odgovornost članova društva ograničena na iznos kapitala koji su uložili.

društva lica – vrsta privrednih društava u kojima članovi društva za obaveze društva odgovaraju ličnom imovinom.

društvena konvencija – nepisano pravilo koje reguliše ponašanje u određenim situacijama.

državna regulacija – mjere i odluke države koje utiču na funkcionisanje finansijskog tržišta i učesnika na njemu.

dugoročna aktiva – stalna imovina poslovnog subjekta.

dugoročna održivost privrednog društva – sposobnost privrednog društva da opstane i uspješno funkcionira u dužem periodu uz održavanje ili poboljšanje finansijske stabilnosti, konkurentnosti i društvene odgovornosti.

dugoročna pasiva – sopstveni kapital poslovnog subjekta.

dugoročne obaveze – obaveze koje dospijevaju za plaćanje u dužem roku (obično duže od godine).

dugoročno vezana sredstva – plasmani, stalna imovina, stalne zalihe.

dužnički saldo – ako je sa računa povučeno više novca nego što na njemu ima, ili ako su se zbog zaduženja (npr. kamata, naknada, automatska plaćanja) sredstva na računu smanjila ispod nule, račun ulazi u dužnički saldo.

E

efektivni novac – novac u fizičkom obliku, koji se sastoji od kovanica i papirnih novčanica.

efikasnost privrednog društva – sposobnost privrednog društva da ostvari maksimalne rezultate uz minimalna ulaganja (minimalne troškove).

efikasnost u upravljanju troškovima – sposobnost privrednog društva da kontroliše svoje troškove kako bi postiglo finansijsku stabilnost i ostvarilo maksimalan profit.

efikasnost u upravljanju zalihama – sposobnost privrednog društva da optimizuje nivo zaliha kako bi smanjilo troškove zaliha uz istovremeno zadovoljenje potreba kupaca.

ekološke investicije – ulaganja usmjerena u zaštitu životne sredine i održivi razvoj.

ekonomska politika – skup mjera, načela, institucija preko kojih država nastoji da postigne i održi ekonomsku ravnotežu u privredi. Čine je politika cijena, fiskalna politika, monetarna politika, devizna politika, spoljnotrgovinska politika i dr.

ekonomski subjekti – pravna i fizička lica koja učestvuju u ekonomskim aktivnostima (privredna društva, pojedinci, država).

eksterni revizor – nezavisni stručnjak ili revizorska firma koja sprovodi reviziju finansijskih izvještaja radi utvrđivanja njihove tačnosti, potpunosti i usklađenosti sa računovodstvenim propisima i standardima.

elektronsko plaćanje – prenos novca i izvršenje transakcija elektronskim putem.

enkripcija – proces kodiranja podataka kako bi se obezbijedila njihova sigurnost i privatnost.

eskontovanje mjenice – postupak u kome subjekat koji je izdao mjenicu, prije roka dospijeća tu mjenicu prodaje banci ili drugoj finansijskoj instituciji.

F

fiksna kamatna stopa – unaprijed određena kamatna stopa; ona se s vremenom ne mijenja, ostaje ista kroz ugovoreno vrijeme trajanja kredita ili depozita.

finansijska aktiva – nematerijalna aktiva koju čine finansijski instrumenti.

finansijska politika – skup mjera, načela, instrumenata kojima se određuju finansijski tokovi i u odnosu na nivou države ili poslovnog subjekta.

finansijska ravnoteža – stanje u kojem su prihodi jednaki sa rashodima ili veći od njih, što je ključno za održavanje finansijske stabilnosti. Odnosi se na broj puta za koji se određena kategorija imovine (npr. zalihe) „obrne“ u periodu od obično jedne godine.

finansijska tržišta – mjesta na kojima se sreću ponuda i tražnja za različitim vrstama finansijskih instrumenata.

finansijske inovacije – noviteti, nova rješenja u oblasti finansijskih tržišta i finansijskih instrumenata.

finansijske institucije – organizacije koje pružaju različite finansijske usluge i proizvode (banke, štedionice, osiguravajuća društva, brokerske kuće, berze, investicioni fondovi itd.).

finansijske promjenjive – cijena berzanske robe, devizni kurs, kamatna stopa i dr.

finansijski instrumenti – novac i hartije od vrijednosti kao pisane isprave u materijalnom ili nematerijalnom obliku koje daju svojim vlasnicima određena prava.

finansijski izvještaji – zvanični dokumenti koji prikazuju finansijsko stanje, rezultate poslovanja i novčane tokove privrednog društva za određeni period (bilans stanja, bilans uspjeha, izvještaj o novčanim tokovima i izvještaj o promjenama na kapitalu).

finansijski portfolio – skup finansijske imovine sastavljen od različitih finansijskih instrumenata ili od finansijskih instrumenata različitih kompanija.

finansijski posrednici – banke i druge finansijske institucije koje povezuju štediše sa investitorima.

finansijski rizik – mogućnost negativnog uticaja na finansijsku stabilnost privrednog društva usljed nepovoljnih promjena tržišnih uslova, kamatnih stopa, valutnih kurseva itd.

finansijski subjekti – učesnici u finansijskom sistemu: banke, privredna društva, stanovništvo, država, međunarodne korporacije.

finansijsko zdravlje – sposobnost privrednog društva da stabilno i dugoročno funkcioniše (ostvaruje profit, izmiruje obaveze i efikasno upravlja resursima).

finansijsko osiguranje – zaštita od finansijskih gubitaka kroz različite oblike osiguranja.

fiskalna politika – skup mjera, načela, instrumenata kojima se određuju načini prikupljanja novca u državni budžet i njihovog trošenja.

fiskalni sistem – način na koji država upravlja svojim prihodima i rashodima kako bi finansirala svoje aktivnosti.

fizičko lice – pojedinac koji može biti nosilac prava i obaveza.

fjučersi – vrsta posla čiji su predmet trgovine ugovori kojima se prodavac obavezuje da će određenoga datuma obezbijediti standardizovan proizvod.

fluktuirajući devizni kurs – situacija u kojoj se vrijednost jedne valute u odnosu na drugu stalno mijenja, tj. fluktuiraju.

forenzički revizor – specijalizovani računovođa koji se bavi istraživanjem i analizom finansijskih podataka radi otkrivanja raznih oblika finansijskog kriminala (prevare, pronevjere, korupcija).

forenzika u finansijama – oblast računovodstva koja se bavi istraživanjem finansijskih podataka radi otkrivanja prevara, pronevjera, korupcije i drugih finansijskih nepravilnosti.

forwardsi – vrsta posla u kojem dvije ugovorne strane pozajmljuju određeni iznos po ugovorenoj kamatnoj stopi.

franšiza – poslovni model u kojem jedna strana omogućava drugoj da, pod određenim uslovima, koristi njen brend, proizvode, usluge i druge intelektualne resurse.

franšizna naknada – naknada koju franšizer (privredno društvo koje kupuje pravo da posluje pod franšizom) plaća društvu koje daje franšizu.

funkcija – grupa srodnih zadataka povezanih u cjelinu.

G

garancija plaćanja – instrument koji osigurava da će obaveze iz finansijskih ili trgovinskih transakcija biti izvršene.

glavna knjiga – osnovna poslovna knjiga u računovodstvu koja sadrži sve finansijske transakcije privrednog društva, organizovane po računima (kontima).

glavnica – osnovni iznos novca koji je posuđen, isključuje kamatu i druge troškove.

globalna finansijska kriza – poznata kao dužnička kriza, ozbiljnog međunarodnog karaktera (počela u SAD 2008. godine).

goodwill – računovodstvena kategorija koja se odnosi na vrijednost koju privredno društvo ima zbog svoje reputacije, brenda, odnosa sa kupcima, stručnosti zaposlenih i drugih nematerijalnih vrijednosti koje ne mogu biti direktno kvantifikovane.

grant – bespovratna sredstva koja se dodjeljuju privrednom društvu za finansiranje određenih projekata ili inicijativa.

H

hakerski napad – neovlašćeni pokušaj pristupa, oštećenja ili krađe podataka sa računarskog sistema ili mreže od strane hakera.

hartije od vrijednosti – finansijski instrumenti koji predstavljaju pravo vlasništva, pravo na prihod ili pravo na određene buduće isplate.

hedžing – strategija zaštite od rizika u finansijskim transakcijama usljed promjene cijena na tržištu, vrijednosti imovine ili promjene deviznih kurseva.

hipoteka – pravni instrument kojim se obezbjeđuje kredit kao osiguranje za povrat duga, pri čemu dužnik zalaže svoju nepokretnu imovinu (kuća, zemljište itd.).

I

Incoterms (International Commercial Terms) **klausule** – međunarodni standardi koji definišu obaveze prodavca i kupca u vezi sa troškovima, rizicima i odgovornostima tokom transporta robe.

indirektno povezivanje ekonomskih subjekata – povezivanje preko finansijskih posrednika, npr. banaka, finansijskih berzi.

indosament – najčešći način prenošenja hartija od vrijednosti po naredbi; predstavlja posebnu izjavu kojom prenosilac prenosi hartiju od vrijednosti novom imaoocu.

inflacija – situacija u privredi kad je količina novca u opticaju veća od potrebne, što dovodi do porasta opšteg nivoa cijena i smanjenja vrijednosti novčane jedinice države.

inflacioni porez – iznos smanjenja stvarne vrijednosti duga ili poreske obaveze usljed inflacije.

inflacioni rizik – rizik da će kupac finansijskih instrumenata dobiti manje novca usljed smanjenja kupovne moći novca.

inkaso poslovi – poslovi vezani za naplatu.

inputi – svi resursi koji se koriste u proizvodnji robe i usluga.

instrumenti akcijskog kapitala – hartije od vrijednosti preko kojih se između emitenta i kupca uspostavlja vlasnički odnos.

instrumenti duga – hartije od vrijednosti čiji emitent dolazi do sredstava na kreditnoj osnovi. To su: obveznice, blagajnički zapisi, sertifikati.

interna revizija – funkcija unutar privrednog društva koja se bavi unapređenjem sistema interne kontrole kako bi se obezbijedila tačnost finansijskih izvještaja i usklađenost sa zakonima i drugom regulativom.

inventar hrane, pića i ostalog potrošnog materijala – proces praćenja i upravljanja zalihama koje se koriste u objektima poput hotela, restorana, barova i sl. Ovaj proces je ključan za kontrolu troškova.

inventura zaliha – proces utvrđivanja tačnog stanja zaliha radi provjere tačnosti evidencije, otkrivanja neslaganja, procjene vrijednosti zaliha i optimizacije zaliha.

investicije – ulaganje novčanih sredstava u različite vrste imovine ili projekte radi ostvarivanja profita ili rasta u budućnosti.

investicioni prihodi – novac koji investitor ostvaruje od svojih ulaganja.

investitori – subjekti koji imaju manje finansijskih sredstava nego što im je potrebno.

isplatna lista zarada – dokument u kome se jednom mjesečno obračunavaju i iskazuju zarade zaposlenih, i to: bruto zarada, porez na zaradu, doprinosi i neto zarada.

J

javna funkcija – funkcija koju lice vrši na osnovu izbora, postavljanja i imenovanja od države, opštine, grada i organa javnog preduzeća.

javne finansije – mehanizam upravljanja javnim prihodima i rashodima radi obezbjeđenja efikasnog korišćenja resursa, socijalne pravednosti i makroekonomske stabilnosti.

javni dug – sveukupne državne obaveze prema njenim povjeriocima koje se temelje na ugovorima; i otplata javnog duga je obaveza čije je podmirenje predviđeno u državnom budžetu.

K

kamatna stopa – procenat koji se primjenjuje na iznos pozajmljenog novca i plaća zajmodavcu.

kapital – označava resurse u obliku novca, imovine ili drugih sredstava koje privredno društvo koristi za stvaranje dobiti.

kapitalni troškovi – troškovi obnove, renoviranja i uvećanja imovine hotela koja ima duži životni vijek (kupovina i izgradnja nekretnina, renoviranje objekata, opremanje hotela, infrastruktura za grijanje, ventilaciju i klimatizaciju, radovi na uređenju vanjskog prostora).

kliring – bilateralni platni sporazum u kome dvije zemlje podmiruju svoje obaveze uplatama u nacionalnoj valuti u korist zbirnoga (klirinškoga) računa u svojoj zemlji, a povjerioci naplaćuju svoja potraživanja u svojoj zemlji i u svojoj nacionalnoj valuti.

koeficijent obrta – pokazatelj koji mjeri efikasnost korišćenja imovine u privrednom društvu.

komercijalni papiri – kratkoročne, diskontne i neosigurane hartije od vrijednosti sa fiksnim rokom dospelja, koje emituju kompanije i finansijske institucije.

Komonvelt – međunarodna organizacija koja uključuje većinu bivših britanskih kolonija.

konosman – potvrda da je određena roba primljena za transport.

konvertibilna valuta – valuta koja je zamjenjiva za drugu valutu po važećem kursu; valute koje se mogu bez ograničenja zamijeniti za druge valute.

konvertovanje – pretvaranje jedne valute u drugu.

konverzija deviza – proces zamjene jedne valute za drugu, što omogućava obavljanje međunarodnih transakcija.

korporativni klijenti – pravna lica (kompanije, organizacije i dr.) koja koriste određene proizvode i usluge.

kratkoročna aktiva – obrtna sredstva poslovnog subjekta (žiro račun, potraživanja, zalihe).

kratkoročna pasiva – kratkoročni krediti i dobavljači za obrtna sredstva.

kratkoročne obaveze – obaveze koje privredno društvo treba da izmiri u roku od jedne godine ili kraće.

kreditna politika – skup odluka i mjera za koje je odgovorna centralna banka; s njima se teži osiguranju stabilnosti nacionalne valute putem uticaja na rast kamata i rast novčane mase.

kreditne kartice – platni instrument koji omogućava korisnicima da izvrše kupovinu ili podignu gotovinu do određenog kreditnog limita.

kreditni bonitet – sposobnost pojedinca ili privrednog društva da otplati svoje dugove i obaveze prema kreditorima.

kreditni limit – kod platne kartice to je maksimalan iznos novca koji izdavalac kartice (banka ili finansijska institucija) odobrava korisniku kartice za korišćenje.

kreditni odnos – odnos između dva lica u kome jedno lice (povjerenik) dobrovoljno i sporazumno ustupa drugom licu (dužnik) određenu sumu novca pod uslovom da mu je ovaj poslije određenog roka vrati uz kamatu. Predmet kreditnih odnosa može biti i roba a ne samo novac.

kreditni potencijal – ukupna raspoloživa sredstva banke za plasiranje u vidu kredita.

kreditni rejting – procjena o sposobnosti pojedinca, privrednog društva ili države da otplaćuje svoje dugove.

kreditni transfer – prenos kredita kojim se sredstva prebacuju sa računa na račun.

kreditno-monetarni sistem – način na koji novac i krediti funkcionišu u ekonomiji.

kriptovaluta – elektronska (ili virtuelna) valuta koja koristi kriptografiju (proces šifriranja i dešifriranja) za osiguranje transakcija, kontrolu stvaranja novih jedinica i potvrdu prenosa sredstava. Bitcoin je prva kriptovaluta, uvedena 2009. godine.

kriza likvidnosti – izostanak gotovine koji može dovesti do nemogućnosti plaćanja dugova, smanjenja investicija i opadanja ukupne ekonomske aktivnosti.

L

licenca – dozvola koja omogućava fizičkom ili pravnom licu da koristi određena prava, resurse ili intelektualnu svojinu u skladu sa uslovima koje je postavio davalac licence.

likvidacija – pravni postupak kojim se imovina privrednog društva pretvara u novac kako bi se izmirili dugovi i obaveze društva.

likvidaciona masa – imovina, sredstva iz kojih povjerioci akcionarskog društva mogu da izmire svoje potraživanje u slučaju likvidacije društva.

likvidatura – kontrola računovodstvenih isprava.

likvidna imovina – imovina koja se brzo i lako može pretvoriti u neki drugi oblik imovine. Novac se najbrže može pretvoriti u bilo koju drugu imovinu.

likvidnosni rizik – rizik u slučaju da kupac hoće da proda hartiju od vrijednosti prije roka dospijeca u smislu da neće naći kupca po cijeni po kojoj hoće da proda.

likvidnost – sposobnost poslovnog subjekta da svojim novčanim sredstvima izmiri pristigle obaveze.

logo brenda – vizuelni simbol, znak, ikona koji predstavljaju i identifikuju jedan brend, tj. jednu kompaniju, organizaciju ili pojedince.

M

magnetna traka – dugačka i uska plastična traka prekrivena tankim magnetnim materijalom koja služi kao medijum za magnetno snimanje

makroekonomska stabilnost – stanje u kojem ekonomija pokazuje ravnotežu i otpornost na šokove, što omogućava održiv rast i smanjuje rizik od ekonomske krize.

manipulacija gotovinom – postupci koji uključuju fizičko rukovanje ili upravljanje novcem za potrebe različitih finansijskih operacija.

marža pokrića – razlika između prihoda od prodaje i varijabilnih rashoda. To je dio prihoda koji preostaje nakon pokrića varijabilnih rashoda, i služi za pokriće fiksnih rashoda perioda.

međunarodna plaćanja – transakcije koje se odnose na transfer novca između zemalja.

međunarodna trgovina – razmjena robe, usluga, kapitala i drugih resursa između zemalja.

međunarodni kliring – proces kojim se vrši obračun i poravnanje transakcija između finansijskih institucija različitih zemalja.

međunarodni platni sistem – skup procedura, pravila i institucija koje omogućavaju transfer novca između zemalja.

Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja (MSFI) – skup računovodstvenih standarda, koje izdaje Međunarodni odbor za računovodstvene standarde (IASB), koji se koriste globalno da bi finansijski izvještaji bili razumljivi, pouzdani, uporedivi i transparentni, bez obzira na zemlju u kojoj se posluje.

mjenica – instrument plaćanja, nalog kojim prodavac pismenim putem nalaže kupcu ili njegovom agentu da plati navedeni iznos novca u određeno vrijeme.

mjenjačnica – poslovnica koja omogućava razmjenu jedne valute za drugu. Pruža usluge fizičkim i pravnim licima, onima koji žele da kupe ili prodaju strane valute.

monetarna politika – politika koju monetarna vlast koristi za upravljanje količinom novca u ekonomiji, kamatnim stopama i drugim finansijskim uslovima kako bi postigla određene ekonomske ciljeve.

monetarni sistem – skup mjera, načela, instrumenata, institucija kojima se stvara i povlači novac i regulišu novčani tokovi u društvenoj reprodukciji.

N

nadoknade – javni prihodi koje pravna i fizika lica plaćaju za korišćenje javnih dobara.

Near-field communication (NFC) tehnologija – bežična komunikaciona tehnologija koja omogućava razmjenu podataka između dva uređaja koji su u neposrednoj blizini.

nematerijalna imovina – imovina u obliku prava kao što su potraživanja od kupaca, patenti, licence, avansi, kaucije i dr.

nerezidenti – fizička lica sa stalnim prebivalištem u inostranstvu, kao i pravna lica koja su registrovana u inostranstvu za obavljanje neke, na primjer, ekonomske aktivnosti.

neto dobitak – razlika bruto dobitka i planiranog poreza iz rezultata.

neto prihodi od prodaje – ukupni prihodi od prodaje, umanjeni za rabate, popuste, povrate i sl.

neto profit – iznos koji ostane vlasnicima kao čisti finansijski rezultat (zarada) koji je predmet dalje raspodjele.

neutralni bankarski poslovi – poslovi koje banka obavlja u ime i za račun komitenta u vidu usluga komitentima i po osnovu kojih naplaćuje nadoknadu u vidu provizije.

novčana masa – ukupna količina novca u opticaju, unutar ekonomije, u određenom vremenskom periodu.

nove akcije – akcije koje su emitovane nakon osnivačkih i kod kojih je prodajna cijena veća od nominalne. Razlika u cijenama tih akcija služi za uvećanje rezervnog fonda akcionarskog društva.

O

obične akcije – akcije čiji vlasnici uživaju prava koja su statutom predviđena za sve učesnike društva.

obligacija – pravni odnos između dvije strane na osnovu koga je jedna strana (povjerilac) ovlašćena da zahtijeva od druge strane (dužnik) određeno davanje, činjenje ili uzdržavanje od nečega što bi inače imala pravo da čini, a druga strana je dužna da to ispuni.

obrtna sredstva – kratkoročna sredstva koja se koriste u svakodnevnom poslovanju i koja se pretvaraju u gotovinu u roku od jedne godine ili manje (gotovina, potraživanja od kupaca, zalihe materijala, poluproizvoda i gotovih proizvoda i dr.).

obveznica – potvrda, hartija od vrijednosti kojom se njen izdavalac obavezuje da će imati obveznice u roku njene dospelosti isplatiti iznos nominalne vrijednosti i ugovorenu kamatu

opcije – ugovori između prodavaca i kupaca u kojima je sadržano pravo, ali ne i obaveza da se kupi ili proda neki finansijski instrument u određenom vremenskom periodu ili na utvrđeni termin u budućnosti, po cijeni određenoj na dan zaključenja ugovora.

operativna stabilnost – sposobnost organizacije da funkcioniše na stabilan i pouzdan način uprkos mogućim unutrašnjim i spoljašnjim izazovima.

operativni troškovi – troškovi koji su povezani sa redovnim poslovanjem privrednog društva (materijal i sirovine, rad, energija, održavanje, zakup itd.)

optimalni nivo gotovine – količina gotovine kojom bi privredno društvo trebalo da raspolaže kako bi efikasno upravljalo svojim poslovnim operacijama i likvidnošću.

optimizacija operativnih procesa – analiza i unapređenje postojećih procesa i procedura poslovnih aktivnosti.

organi državne uprave – ministarstva, organi uprave u sastavu ministarstava i posebne organizacije. To je dio izvršne vlasti koji vrši upravne poslove u državi.

osiguranje – prenos rizika s osiguranika na osiguravajuće društvo, pri čemu osiguranik plaća premiju u zamjenu za pokriće potencijalnih gubitaka koji mogu

nastati usljed određenih događaja (npr. nesreća, šteta, bolest)

osnivačke akcije – akcije koje su prve emitovane i kod kojih se prva prodajna cijena poklapa sa nominalnom.

osnivački ulozi – novčani ili imovinski doprinos osnivača prilikom osnivanja privrednog društva.

P

pasiva u bilansu stanja – prikazuje izvore sredstava koji su korišćeni za finansiranje imovine privrednog društva.

PayPal sistem – elektronski platni sistem koji omogućava privrednim društvima da šalju i primaju novac elektronski (preko interneta). Osnovan je 1998. godine i jedan je od najpopularnijih digitalnih novčanika i platformi za onlajn plaćanje.

penzijski fondovi – fondovi koje formiraju vlade zemalja, korporacije ili sindikati radi obezbjeđenja penzija. Njihov kapital stvara se izdvajanjem i uplatom doprinosa zaposlenih na ime penzijskog osiguranja.

PIN (*Personal Identification Number*) – lični identifikacioni broj (najčešće sastavljen od četiri do šest cifara) koji se koristi za identifikaciju korisnika prilikom pristupa različitim sistemima, najčešće finansijskim.

pisane isprave – potvrde, certifikati, elektronski zapisi i drugi važni dokumenti.

platne kartice – instrument bezgotovinskog plaćanja izdat od banke ili nebankarske organizacije; omogućavaju korisniku da podiže gotov novac ili plaća robu i usluge.

platni bilans – prikaz svih ekonomskih transakcija između jedne zemlje i ostatka svijeta u određenom periodu, obično godinu dana

polisa osiguranja robe – dokument koji potvrđuje da je određena roba osigurana od različitih rizika tokom transporta.

politika autorizacije i odobravanja – skup pravila i procedura koje definišu ko može odobriti određene transakcije unutar organizacije, smanjujući rizik od grešaka ili zloupotreba.

ponuda novca – količina novca koju u ime države kontroliše centralna banka kroz emisiju novca i operacijama na finansijskom tržištu.

poreski obveznici – pravna i fizička lica koja koriste određeno javno dobro ili javnu uslugu i imaju zakonsku obavezu da plaćaju porez.

porezi i doprinosi – oblici obaveznih plaćanja koja privredna društva uplaćuju državi ili drugim javnim institucijama, a služe za finansiranje različitih javnih usluga (obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita itd.).

portfolio – u kontekstu poslovanja, predstavlja skup različitih resursa, imovine ili investicija koje privredno društvo posjeduje i upravlja njima.

POS sistemi – savremene tehnologije koje omogućavaju da se na prodajnim mjestima upravlja transakcijama, momentom njihovog dešavanja. Jedna od komponenti POS sistema jesu POS terminali.

poslovna sposobnost – sposobnost lica da može npr. da otvori račun kod banke.

poslovne knjige – dnevnik, glavna knjiga i pomoćne knjige u kojima se na propisani način vode sve poslovne promjene privrednog društva. U pomoćnim knjigama vodi se analitička evidencija, u glavnoj knjizi sintetička, a u dnevniku hronološka evidencija poslovnih promjena.

poslovni dobitak – razlika između marže pokrića i rashoda u nekom periodu, bez kamata.

poslovni procesi – povezane aktivnosti i zadaci koje privredno društvo sprovodi kako bi postiglo određene ciljeve. Oni uključuju procese prodaje, nabavke, proizvodnje, zapošljavanja itd.

potrošačka korpa – tipična roba i usluge koje kupuje tipični potrošač ili porodica, izraženi vrednosno.

povlašćene cijene – cijene sa popustom određenim grupama kupaca ili u specifičnim okolnostima.

pranje novca – ilegalni proces kojim se sredstva dobijena kriminalnim aktivnostima (trgovina drogom, korupcija, prevara) „čiste“ kako bi se prikrilo njihovo porijeklo i omogućila njihova legalna upotreba time što se novac unosi u legalne finansijske tokove (npr. investicije u nekretnine, osnivanje privrednog društva, kupovina luksuzne robe i dr.).

pravno lice – organizacije (države, privredna društva, ustanove) koje su nosioci prava i obaveza.

premija rizika – dodatni prinos koji banka očekuje zbog ulaganja u rizične poslove.

premije – oblik finansijske pomoći koji se daje radi podsticanja određenih poslovnih aktivnosti, npr. izvoza.

primarna emisija – emisija novca koju obavlja centralna banka.

prinudna naplata – pravni postupak koji se koristi za prinudno ostvarivanje plaćanja duga kada se obaveze ne izvrše dobrovoljno.

prinudni kredit – specifičan oblik kredita koji banka prinudno nameće određenom subjektu zbog određenih specifičnih okolnosti.

privredni rast – povećanje proizvodnje dobara i usluga u ekonomiji, tokom određenog vremenskog perioda, koje se obično mjeri kao promjena u bruto domaćem proizvodu

priznanica – pravdajući dokument pri naplatama i isplatama gotovog novca. Sastavlja ga lice koje prima novac, i to u tri primjerka (jedan ostaje u knjizi priznanica, drugi knjigovodstvu, a treći licu koje je uplatilo novac).

profit – ključni pokazatelj poslovanja, koji predstavlja razliku između prihoda i troškova koje privredno društvo ostvari u određenom periodu.

profitabilnost – sposobnost privrednog društva da ostvaruje dobit (profit).

projekti energetske efikasnosti – aktivnosti kojima se podstiče i promoviše racionalna upotreba energije u svim sektorima potrošnje i korišćenje obnovljivih izvora energije.

protokoli bezbjednosti – standardizovane procedure koje se koriste za zaštitu informacionih sistema, podataka i komunikacija od različitih prijetnji i napada.

Q

QR kod – dvodimenzionalni bar-kod koji može sačuvati različite vrste podataka, uključujući tekst, brojeve ili druge informacije.

R

rabat – popust ili smanjenje cijene koje prodavac nudi kupcu za određeni proizvod ili uslugu.

računovodstveni standardi – skup pravila i smjernica koje osiguravaju dosljednost i uporedivost finansijskih izvještaja.

realna zarada – kupovna moć zarade, tj. koliko se stvarno može kupiti robe ili usluga iz ostvarenih prihoda, uzimajući u obzir promjene u cijenama.

regresi – oblik bespovratnog davanja privrednim subjektima iz određenih grana djelatnosti radi kompenziranja poslovnog rezultata koji je umanjen zbog nižih cijena njegovih proizvoda.

reinvestirana dobit – dobit koja se investira u širenje poslovanja.

rejting-agencije – poslovni subjekti koji vrše ocjenu sposobnosti dužnika da plate dug, odnosno kreditnu sposobnost izdavaoca dužničkih obaveza i dužničkih instrumenata (hartija od vrijednosti).

rentabilno ulaganje finansijskih sredstava – ulaganje koje će donijeti veći priнос (dobit) po jedinici uložених finansijskih sredstava.

reputacioni rizik – rizik od gubitka povjerenja i ugleda privrednog društva (među klijentima, investitorima, zaposlenima, javnosti) usljed negativnih događaja, loših odluka, etičkih problema, pravnih postupaka itd.

revizija – pregled finansijskih izvještaja od strane nezavisnih revizora, koji izdaju mišljenje da li su izvještaji pripremljeni u skladu sa važećim računovodstvenim standardima i da li predstavljaju tačan i fer prikaz finansijskog stanja privrednog društva.

rezidenti – lica koja imaju stalno prebivalište i sjedište u određenoj državi, kao i lica koja us boravište odabrala kao trajno mjesto življenja.

rizik – neizvjesnost u vezi s ishodima određenih događaja, odnosno vjerovatnoća da će se ostvariti događaj koji će rezultirati odstupanjem od očekivanih rezultata, što može dovesti do gubitka (negativan ishod) ili dobitka (pozitivan ishod)

rizik kamatne stope – rizik koji proizilazi iz razlika u osjetljivosti kamatnih stopa na strani aktive i kamatnih stopa na strani pasive.

rizik od reinvestiranja – rizik da finansijski instrument neće donijeti prinos po istoj stopi po kojoj je kupljen.

rizik od političkih i neželjenih događaja – rizik od ratova, promjene zakonske regulative.

robni novac – posebna vrijednost robe za koju se mogu razmijeniti sve druge vrste robe.

S

sekundarna emisija – emisija koju vrše poslovne banke, koje odobravanjem kredita klijentima povećavaju novčanu masu.

sertifikat o porijeklu robe – dokument koji potvrđuje zemlju porijekla robe.

sezonske oscilacije – varijacije u potražnji za hotelskim uslugama koje se javljaju usljed promjena sezone ili vremenskih uslova, što značajno utiče na popunjenost kapaciteta, cijene, prihode i sl.

sintetička evidencija – zbirna, zajednička evidencija, izražena novčano.

softveri – programski alati koji omogućavaju računskim sistemima da obavljaju specifične zadatke.

sopstveni kapital – ukupna vrijednost sredstava koja pripada privrednom društvu, dostupna za dugoročno finansiranje poslovnih aktivnosti.

spoljnotrgovinska politika – skup aktivnosti, odluka i mjera kojima država reguliše promet robe i usluga sa inostranstvom, finansijske i kapitalne transakcije, kao i sve druge aspekte međunarodnih ekonomskih odnosa.

stabilizaciona politika – skup mjera i instrumenata iz oblasti kreditno-monetarne, finansijske, spoljnotrgovinske politike kojima država nastoji da izađe iz stanja deflacije ili inflacije.

stabilnost deviznog tržišta – stanje u kojem se devizni kurs između valuta ne mijenja dramatično ili nepredvidivo u kratkom periodu.

standardizovani ugovori – ugovori kod kojih se uslovi realizacije transakcije unaprijed određuju, uz učešće posrednika.

stečaj – pravni postupak koji se sprovodi kada privredno društvo ne može da izmiri svoje dugove prema povjeriocima. Ima za cilj reorganizaciju ili likvidaciju imovine dužnika kako bi se izmirile obaveze prema povjeriocima.

stepen zaduženosti – odnos tuđih i ukupnih izvora sredstava poslovnog subjekta.

stopa akumulacije – odnos akumulacije i angažovanih sredstava u određenom periodu. Pokazuje koliko se eura akumulacije izdvaja na svakih 100 € angažovanih sredstava.

stopa zaposlenosti – procenat radno sposobnog stanovništva koje je trenutno zaposleno, u odnosu na ukupnu radno sposobnu populaciju.

strategija cijena – plan koji privredno društvo koristi kako bi odredilo cijene svojih proizvoda i usluga na način da maksimizira profitabilnost, tržišni udio i konkurentnost.

strateški (kapitalni) projekti – ulaganja u infrastrukturu, građevinske objekte, zemljište, opremu, čime se povećava državno bogatstvo.

subvencije – finansijska sredstva ili druge pogodnosti koje država ili druge institucije pružaju privrednom društvu kako bi se podstaklo obavljanje određenih aktivnosti ili kompenzovali određeni troškovi.

SWIFT – Svjetsko udruženje za međubankarske finansijske transakcije (*Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication*), nastalo kao rezultat potrebe za uspostavljanjem infrastrukture koja će obezbijediti visokoraspoložive usluge uz sigurno, brzo i tačno obavljanje raznih finansijskih poslova.

Š

štediše – subjekti koji više zarađuju nego što troše.

T

takse – javni prihodi koje pravna i fizička lica plaćaju za pružanje određene javne usluge.

tehnološke investicije – ulaganja u tehnologiju i tehnološke inovacije.

tekuće obaveze – dio obaveza koje privredno društvo treba da izmiri u kratkom periodu, najčešće u toku jedne godine.

tekući budžetski rashodi – rashodi za redovne djelatnosti tokom budžetske godine.

tok likvidnosti – kretanje novca unutar privrednog društva ili ekonomije, u smislu priliva i odliva novčanih sredstava.

tovarni list – dokument koji dokazuje da je prevoznik preuzeo određenu robu za transport.

tragovi revizije – informacije koje revizori prate kako bi potvrdili tačnost i potpunost finansijskih izvještaja. Uključuju originalna dokumenta (fakture, ugovore, bankovne izvode), različite izvještaje, e-maileve, izjave zaposlenih i sl.

trampa – razmjena dobara i usluga bez korišćenja novca.

transakcioni račun – bankovni račun koji vlasniku omogućava obavljanje različitih novčanih transakcija (uplatu, isplatu, prenos novca).

transaktori – subjekti koji obavljaju plaćanje.

transfer sredstava – prebacivanje novca sa jednog računa na drugi, unutar iste banke ili između različitih banaka.

trasirana mjenica – mjenica koja osim izdavaoca (trasanta) i lica po čijoj se naredbi mjenica mora platiti (remitenta), ima i treću osobu – trasata, kojem izdavalac mjenice daje bezuslovni nalog da plati mjeničnu sumu i od koje trasant očekuje da taj nalog prihvati, tj. da dâ akcept.

tražnja novca – potreba subjekata za posjedovanjem novca u određenom razdoblju.

tržište faktora – tržište koje čine tržište kapitala, ljudskih resursa, znanja, zemljišta, energije, informacija.

tržište finansijskih derivata – tržište na kojem se trguje opcijama, fjučersima i drugim finansijskim derivatima.

tržište kapitala – u užem smislu: tržište na kome se sučeljavaju ponuda i tražnja dugoročnih hartija od vrijednosti.

tržište novca – dio finansijskog tržišta na kome se traže i nude kratkoročna novčana sredstva (žiralni novac, hartije od vrijednosti čiji je rok dospijeća do godinu dana).

U

ugovor o emisiji serije obveznica – ugovor između emitenta obveznica i komercijalne banke u kome su precizirana prava vlasnika i obaveze emitentata obveznice.

upravni odbor – ključni organ za donošenje poslovnih odluka u privrednom društvu.

uslovna bankarska doznaka – podrazumijeva da je isplata sredstava vezana za određene uslove koje primalac mora ispuniti prije nego što dobije novac.

V

valuta – jedinica razmjene koja olakšava transfer robe i usluga; novčana jedinica koja važi za jednu državu, zonu ili regiju.

varijabilna kamatna stopa – referentna kamatna stopa koja se mijenja s vremena na vrijeme i ponovo utvrđuje prije svakog saldiranja.

venčer kapital (engl. venture) – finansijska sredstva koja investitori ulažu u

privredno društvo u zamjenu za vlasnički udio u tom društvu.

vezana sredstva – sredstva koja su rezervisana za određenu svrhu i nijesu dostupna za alternativne upotrebe.

virman – nalog za prenos novčanih sredstava sa računa dužnika na račun povjerioca kod iste ili druge banke.

vrijednosni papiri – finansijski instrumenti koje kompanije koriste za prikupljanje kapitala (akcije, obveznice, komercijalni zapisi, derivati itd.).

Z

zajmovna sredstva – finansijska sredstva koja je kreditor posudio i koja treba da se vrate uz kamatu, prema prethodno dogovorenim uslovima.

zelene obveznice – vrsta obveznica koja se koristi za finansiranje ekološki održivih projekata, kao što su projekti obnovljivih izvora energije, energetske efikasnosti, upravljanja otpadom itd.

zlatni standard – materijalna podloga papirnog novca vezana za zlato (tzv. zlatno važenje).

Ž

žiro (tekući) račun – vrsta bankovnog računa koji se koristi za obavljanje finansijskih transakcija kao što su uplate, isplate, prenos sredstava između različitih strana.

životni standard – fizičko blagostanje pojedinaca ili grupe osoba. Može se mjeriti raznim ekonomskim i socijalnim pokazateljima: bruto domaći proizvod, dohodak po glavi stanovnika, nivo obrazovanja, životni stil.

Literatura

- Bjelica, V. (2001). *Bankarstvo – teorija i praksa*. Novi Sad: Stylos.
- Bojović, P., Živković, A. & Dželetović, M. (2008). *Bankarske finansije i računovodstvo*. Beograd: Čigoja.
- Brzaković, T. (2007). *Tržište kapitala – teorija i praksa*. Beograd: Čugura Print.
- Ćirović, M. (1995). *Monetarna ekonomija*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Ćirović, M. (2007). *Finansijska tržišta*. Beograd: Naučno društvo Srbije.
- Ćirović, M. (2008). *Bankarstvo*. Beograd: Naučno društvo Srbije.
- Đukić, Đ., Bjelica, V. & Ristić, Ž. (2006). *Bankarstvo*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Ekonomski fakultet u Beogradu. (2006). *Ekonomski rečnik*. Centar za izdavačku delatnost.
- Erić, D. & Đukić, M. (2012). *Finansijska tržišta u uslovima krize*. Beograd: Institut ekonomskih nauka.
- Fabris, N. (2014). *Monetarna ekonomija i bankarstvo*. Beograd: Data Status.
- Janković, D. (2012). *Obveznice – karakteristike, kvantitativna analiza i tržišta*. Podgorica: Univerzitet Mediteran.
- Galbraith, J. K. (1975). *Novac*. Zagreb: Stvarnost.
- Jović, S. (1990). *Bankarstvo*. Beograd: Naučna knjiga.
- Kožetinac, G. (1989). *Proces kreiranja novca*. Beograd: Institut ekonomskih nauka.
- Lakić, S., Vojinović, M. & Četković-Stanković, J. (2016). *Bankarsko poslovanje I i II dio*. Podgorica: ZUNS.
- Mankiw, G. (2006). *Osnovi ekonomije*. Harvard University.
- Marinković, S. (2011). *Finansijska tržišta*. Niš: Ekonomski fakultet.
- Mishkin, F. S. & Eakins, S. G. (2005). *Financijska tržišta i institucije*. Zagreb: Mate.
- Moris, K. M., Siegel, A. M. & Dabić, S. (1993). *U obliku novca*. Beograd: IQ media & HAT; Novi Sad: Vojvođanska banka.
- Nikolić, D. (2007). *Upravljanje finansijskim poslovanjem i politika cena u hotelijerstvu i turizmu*. Beograd: Čugura print Beograd.
- Nikolić, D. (2009). *Poslovne finansije u hotelijerstvu*. Beograd: Štamparija nauka i društvo.

- Radojević, T. (2011). *Finansijsko poslovanje u turizmu i hotelijerstvu*. Beograd: Mladost Grup Loznica.
- Ristić, Ž. (1990). *Tržište novca – teorija i praksa*. Beograd: autor.
- Ritter, L. S., Silber, W. L. & Udell, G. F. *Principi novca, bankarstva i finansijskih tržišta*. Boston: Pearson.
- Rose, P. S. & Hudgins, S. C. (2005). *Bankarski menadžment i finansijske usluge*. Beograd: Data Status.
- Rose, P. S. & Marquis, M. H. (2012). *Finansijske institucije i tržišta*. New York: McGraw-Hill.
- Stakić, B. (2006). *Finansijski i devizni menadžment u turizmu*. Beograd: Čugura print Beograd.
- Šljivančanin, M. (1999). *Banka – finansijsko preduzeće*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore.
- Uroš, T. (2008). *Elektronsko bankarstvo*. Beograd: Beogradska poslovna škola.
- Vasiljević, B. (2009). *Osnovi finansijskih tržišta*. Beograd: Zavet.
- Vasković, V. (2007). *Sistemi plaćanja u elektronskom poslovanju*. Beograd: Fakultet organizacionih nauka.
- Vojinović, M. & Blečić, M. (2018). *Finansijsko poslovanje*. Podgorica: ZUNS.
- Vojinović, M. (2020). *Finansijsko poslovanje*. Istočno Novo Sarajevo: ZUNS.
- Vunjak, N. (2013). *Investiciono i hipotekarno bankarstvo*. Subotica: Ekonomski fakultet.
- Živković, A. & Kožetinac, G. (2004). *Monetarna ekonomija*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Živković, A. & Šikanjić, B. (2008). *Finansijski menadžment u turizmu*. Beograd: Čigoja štampa.
- Živković, A., Stankić, R. & Marinković, S. (2012). *Bankarsko poslovanje i platni promet*. Beograd: Ekonomski fakultet.

Normativna regulativa u Crnoj Gori

- Zakon o bankama („Sl. list Crne Gore“, br. 40/10, 46/10, 6/13)
- Zakon o Centralnoj banci Crne Gore („Sl. list Crne Gore“, br. 06/13 od 31. 1. 2013)
- Zakon o hartijama od vrijednosti („Sl. list Crne Gore“, br. 40/11 od 8. 8. 2011)
- Zakon o stečaju i likvidaciji banaka („Sl. list Crne Gore“, br. 62/08 i 44/10)